

Sociální vztahy dětí s ADHD s vrstevníky z pohledu pedagogů a rodičů

Jarmila Zavadilová

Bakalářská práce
2011

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jarmila ZAVADILOVÁ**
Osobní číslo: **H07551**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Sociální vztahy dětí s ADHD s vrstevníky z pohledu pedagogů a rodičů**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti problematiky syndromu ADHD.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvantitativního výzkumu.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

MICHALOVÁ, Z. Sonda do problematiky specifických poruch chování. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 2007. ISBN 80-7311-075-X

MUNDEN, A. ARCELUS, J. Poruchy pozornosti a hyperaktivita. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-625-X

PACLT, I. Hyperkinetická porucha a poruchy chování. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1426-4.

RIEFOVÁ, S. Nesoustředěné a neklidné dítě ve škole. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-287-4

TRAIN, A. Nejčastější poruchy chování u dětí. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-503-2.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Michaela Jurtíková

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

25. ledna 2011

Termín odevzdání bakalářské práce:

6. května 2011

Ve Zlíně dne 25. ledna 2011

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

L.S.

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

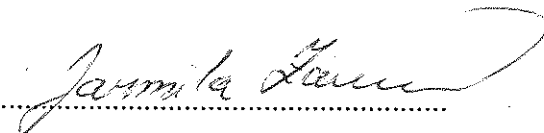
Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 1.5.2011

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezahnuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Předkládaná bakalářská práce s názvem Sociální vztahy dětí s ADHD s vrstevníky z pohledu pedagogů a rodičů představuje pohled na spojitost problematiky syndromu ADHD se sociálními vztahy. Skládá se z teoretické a praktické části. Teoretická část seznamuje se základními pojmy, definicemi týkající se syndromu ADHD. Cílem teoretické části je uvést do problematiky syndromu ADHD a jeho souvislostí se sociálními vztahy dítěte s vrstevníky.

Praktická část je vypracována pomocí kvalitativního výzkumu. Hlavním cílem je zjistit, co považují pedagogové a rodiče za stěžejní problémy nebo komplikující faktory u dětí s ADHD ve vztazích k ostatním dětem. Použitými metodami výzkumu jsou rozhovory s pedagogy pracujícími s dětmi s ADHD a rodiči dětí s ADHD. Součástí praktické části je případová studie vytvořená na základě dlouhodobého pozorování dítěte s ADHD.

Klíčová slova: ADHD, sociální vztahy, nálepkování, kooperace, vrstevnická skupina

ABSTRACT

Bachelor thesis presents a view on connection problems of the ADHD syndrome with social relations. The thesis is named "The Social Relationship of Children with ADHD Syndrome with Coevals from the Perspective of Teachers and Parents". The work includes theoretical and practical parts. The theoretical part introduces the basic notions and definitions related to ADHD syndrome. The aim of the theoretical part is to show the problems of ADHD syndrome and its interrelationship with the social child's relationships with coevals.

The practical part is created on the base of a quantitative research. The main aim is determined what the teachers and parents consider as a main problems or complicating factors in children with ADHD in relationship with other children. Interviews with the teachers who are working with children with ADHD and parents of children with ADHD are used as research methods. A case study created on the basis long-term observation of the child with ADHD and is a part of the practical section.

Keywords: ADHD, social relations, labelling, cooperation, peer group

Poděkování

Můj dík patří Mgr. Michaele Jurtíkové, za odborné vedení mé bakalářské práce, ochotu a vždy vstřícný přístup, které mi poskytla při zpracování bakalářské práce. Mé poděkování patří taktéž všem pedagogům a rodičům, kteří mi umožnili spolupráci na mém výzkumu. Touto cestou bych ráda poděkovala i mým přátelům za podporu.

Ve Zlíně, 4. dubna 2011

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 SYNDROM ADHD	12
1.1 VYMEZENÍ POJMU ADHD	12
1.2 CHARAKTERISTIKA SYMPTOMŮ ADHD	13
1.2.1 Pozornost.....	13
1.2.2 Hyperaktivita.....	14
1.2.3 Impulzivita	15
1.3 DIAGNOSTICKÁ KRITÉRIA	16
1.4 PŘÍČINY VZNIKU ADHD.....	17
1.5 PŘÍZNAKY A PROJEVY SYNDROMU ADHD.....	18
1.6 SPECIFIKA V CHOVÁNÍ DĚTÍ S ADHD	19
2 PŘÍSTUPY K EDUKACI DĚTÍ S ADHD	21
2.1 PŘÍSTUPY PEDAGOGŮ K DĚTEM S ADHD	21
2.2 PŘÍSTUPY RODIČŮ K DĚTEM S ADHD.....	22
2.3 POZITIVNÍ POSILOVÁNÍ	23
2.4 NÁLEPKOVÁNÍ.....	24
2.5 PROGRAM PĚT P	25
3 SOCIÁLNÍ VZTAHY DĚTÍ S ADHD	27
3.1 DÍTĚ S ADHD A SPOLEČENSKÉ NORMY	27
3.2 VZTAHY MEZI DĚTMI VE TŘÍDĚ	28
3.3 DÍTĚ A NOVÉ VZTAHY	29
3.4 POSTOJE SPOLUŽÁKŮ.....	30
3.5 ZPŮSOBY PODPORY KOOPERACE MEZI DĚTMI.....	30
II PRAKTICKÁ ČÁST	32
4 METODOLOGIE VÝZKUMU	33
4.1 CÍL VÝZKUMU	33
4.1.1 Dílčí výzkumné cíle - pedagogové.....	33
4.1.2 Dílčí výzkumné cíle - rodiče	34
4.2 METODY VÝZKUMU.....	34
4.2.1 Rozhovory s pedagogy a rodiči	34
4.2.2 Způsob zpracování dat	35
4.3 VÝZKUMNÝ VZOREK	35
4.3.1 Pedagogové dětí s ADHD	36
4.3.2 Rodiče dětí s ADHD	36
5 PRŮBĚH VÝZKUMU	37

5.1	KÓDOVÁNÍ A INTERPRETACE	37
5.1.1	Okruh - Situace, kdy má dítě problémy s přátelským kontaktem k vrstevníkům.....	37
5.1.2	Okruh - Důvody vedoucí k problémům v sociálních vztazích.....	43
5.1.3	Okruh – Role sebevědomí	49
5.1.4	Okruh – Následky pramenící z nedostatku přátelských vztahů u dětí s ADHD	53
5.1.5	Okruh – Nálepkování dětí s ADHD v dětském kolektivu.....	57
5.1.6	Okruh – Způsoby pozitivního včleňování dětí s ADHD do kolektivu ostatních dětí	61
5.1.7	Okruh – Program Pět P.....	64
5.1.8	Okruh – Zájmová činnost dětí s ADHD jako prostředek pro lepší sociální vztahy.....	68
5.2	KOMPARACE	72
5.3	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	84
5.4	ZÁVĚR A DOPORUČENÍ.....	84
6	PŘÍPADOVÁ STUDIE	86
6.1	OSOBNÍ ANAMNÉZA.....	86
6.1.1	Vývoj v raném dětství a předškolní období.....	87
6.2	RODINNÁ ANAMNÉZA	89
6.3	ŠKOLNÍ ANAMNÉZA (SCHOLARITA).....	90
6.3.1	Průběh zaškolení a adaptace na školní prostředí.....	90
6.3.2	Vývoj školní úspěšnosti v první třídě.....	90
6.3.3	Vývoj školní úspěšnosti ve druhé třídě	92
6.4	DOPORUČENÍ.....	94
	ZÁVĚR	96
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	97
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	100
	SEZNAM PŘÍLOH.....	101

ÚVOD

Důvod, proč jsem se rozhodla napsat svou bakalářskou práci na téma „*Sociální vztahy dětí s ADHD s vrstevníky z pohledu pedagogů a rodičů*“, byl především ten, že již třetím rokem pracuji jako asistentka pedagoga u chlapce se syndromem ADHD na základní škole. Měla jsem několikrát možnost setkat se i s dalšími dětmi s ADHD. Při své práci jsem se stala „pozorovatelem“ a často jsem zaměřila svou pozornost právě na vztahy chlapce s ostatními dětmi. Problémy v sociálních vztazích dítěte s ADHD k ostatním dětem se jeví jako významným problémem a setkávala jsem se s nimi poměrně často. Děti s ADHD mají v kolektivu svých vrstevníků problémy, protože nezapadají a zřídka mají opravdového kamaráda, se kterým by měly hezké přátelství. Mou motivací pro napsání této bakalářské práce je především vidina toho, aby děti s ADHD měli možnost prožívat radost z přátelství tak, jako jejich vrstevníci mezi sebou. Bohužel, díky svému problematickému chování mohou být ochuzeni o přátelství. Je především na rodičích a na učitelích, jaké vytvoří prostředí a podmínky k výchově a vzdělávání. Přátelství by měli dítěti prezentovat jako důležitou životní hodnotu. Člověk je bytostí společenskou a mezi lidmi se pohybuje celý svůj život, proto je tedy důležité, aby nežil pouze vedle nich, ale s nimi. Tato bakalářská práce může posloužit pedagogům jako pomůcka k tomu, aby se dozvěděli, které aspekty ovlivňují vztahy mezi dětmi a mohli lépe podporovat a rozvíjet sociální vztahy v kolektivu. Cílem této práce je poskytnout pohled na danou problematiku a výzkumem přispět ke zkvalitnění výchovy dětí s ADHD.

V teoretické části charakterizuji základní terminologii syndromu ADHD s popisem symptomů. Také se zmiňuji o přístupech k edukaci dětí s ADHD v souvislosti se sociálními vztahy. Věnuji se vrstevnickým vztahům, vzájemnému působení mezi dětmi a spolupráci mezi dětmi. Teoretická část je rozdělena do tří kapitol.

V praktické části mé bakalářské práce se věnuji výzkumu, ve kterém je hlavní výzkumnou otázkou na kterou hledám odpověď: „*Co považují pedagogové a rodiče za stěžejní problémy nebo komplikující faktory u dětí s ADHD ve vztazích k ostatním dětem, v čem se jejich pohledy shodují a v čem odlišují?*“ Výzkum by měl přinést nové pohledy ze strany pedagogů a rodičů. Součástí je i případová studie, která je vypracována na základě dlouhodobého pozorování a praktických zkušeností s prací s dítětem se syndromem ADHD.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SYNDROM ADHD

V úvodní kapitole bych nejprve ráda popsala základní pojmy, definice a charakteristiku syndromu ADHD. Věnuji pozornost diagnostickým kritériím a příčinám vzniku ADHD.

1.1 Vymezení pojmu ADHD

V odborné literatuře lze najít mnoho definic syndromu ADHD od velkého množství odborníků, kteří se problematikou ADHD zabývají.

Podle Drtílkové (2006) byly řadu let symptomy hyperkinetické poruchy spojovány s LMD (lehkou mozkovou dysfunkcí). V posledních letech se stále častěji používá zkratka ADHD dle systému Americké psychiatrické asociace.

Níže uvedené definice jsem zvolila uvést, jelikož je považuji za výstižné a plně charakterizující tuto dětskou poruchu.

Paclt (2007) definuje syndrom ADHD je charakteristický u dětí chronickou nepozorností, nadprůměrnou aktivitou a impulzivním jednáním. Tyto projevy lze sledovat už v ranném dětství a to výrazněji k vzhledem jejich mentálnímu věku. Příznaky lze sledovat jako výraznější hlavně v těch situacích, kdy je po dětech požadováno soustředění, přizpůsobení se a udržení klidu.

Munden, Arcelus (2006) charakterizují poruchu pozornosti s hyperaktivitou – ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) jako poruchu zapříčiněnou biologickými faktory. Špatný výchovný přístup rodičů nebo nepříjemné a rozčilující dispozice ze strany dítěte přitom nehrají roli.

Jak uvádí Michalová (2007) syndrom ADHD je vývojová porucha, kterou lze charakterizovat vývojově nepřiměřenou pozorností, zvýšenou hyperaktivitou a impulzivitou. Potíže jsou chronické a nelze je vysvětlit na základě neurologických, sensorických nebo motorických postižení, mentální retardace nebo závažných emočních problémů. Potíže jsou zpravidla spojené s neschopností dodržovat pravidla chování a provádět opakovaně po delší dobu určité pracovní úkoly. Deficity jsou patrné již v časném dětství a jsou pravděpodobně chronické. S dozráváním CNS se mohou jednotlivé nedostatky zmírňovat, avšak

v porovnání s vrstevníky stejného věku přetrvávají, neboť i jejich chování se v důsledku vývoje mění.

1.2 Charakteristika symptomů ADHD

Symptomy syndromu ADHD se nejvýrazněji projevují v deficitech v oblasti snížené pozornosti, impulzivity a nadprůměrné hyperaktivity. V následujících třech podkapitolách se věnuji těmto oblastem podrobněji.

1.2.1 Pozornost

Pozornost definuje Říčan (2005) jako jistý výběr z různých vjemů, které na nás působí. Pozornost je zaměřená jen na některé vjemy, zatímco ostatní se dostávají do pozadí.

Pokorná (2001) se zmiňuje o poruše selekce podnětů, která znamená, že dítě nedokáže vybírat z podnětů, které na něj zvenčí působí ty, které jsou v danou chvíli podstatné a nevěnovat pozornost podnětům druhořadým.

Problémy s udržení pozornosti se mohou projevovat, jak popisuje Train (2000) tak, že dítě budí dojem, že neposlouchá, co mu kdo říká. Bude-li mít okamžitou zpětnou vazbu a práce ho bude bavit, je větší pravděpodobnost, že se bude lépe soustředit. V ostatních případech se dá snadno vyrušit a nepodaří se mu dokončit úkoly nebo postupovat podle pokynů. Roztěkanost a nesoustředění se na podrobnosti může způsobovat, že dítě bude dělat řadu chyb z nepozornosti.

Plně souhlasím s názorem autora a z vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že pokud dítě vykonává činnost, která je jeho oblíbená, soustředí se lépe. Naopak v činnostech, které mu blízké nejsou, jeho pozornost je snadněji narušitelná.

Paclt (2007) také zmiňuje, že problémy s udržení pozornosti se nejvíce projevují ve školních činnostech, které jsou stereotypní, nezajímavé. Také dále uvádí, že je snížena vytrvalost dítěte dokončit zadané úkoly, zvláště jsou-li pro něj nezajímavé a nepřinesou mu okamžitou pozitivní odezvu. V těchto chvílích se pozornost dítěte ubírá jiným směrem.

Podle Traina (2000) se potíže s udržení pozornosti obvykle zviditelní, když dítě začne chodit do školy, kde se mu nedaří, jelikož je nesoustředěné, nebo kde se kvůli své hyperaktivitě a impulzivitě nedokáže přizpůsobit třídním pravidlům.

Setkala jsem se s problémem, že dítě, které je mentálně naprosto pořádku, dokonce je dle psychologických testů nadprůměrně inteligentní, může být ve školní práci slabší, protože je znevýhodněno poruchou pozornosti. Je zapotřebí připravovat zajímavé úkoly a volit netradiční formy jak jej vzdělávat. Například se osvědčila forma projektového vyučování.

Jucovičová, Žáčková (2010) uvádějí, že pozornost dítěte může být i ulpívavá. Potíž v tomto případě spočívá v tom, že se dítě nedokáže odpoutat od pro něj zajímavé činnosti nebo předmětu a soustředit se na něco jiného.

Potíže se zaměřením a udržení pozornosti jsou způsobeny zvýšenou unavitelností centrálního nervového systému. Pozornost se při zaměřené činnosti, hlavně při učení, rychle unaví a klesá (Michalová, 2007).

1.2.2 Hyperaktivita

Podle Mundena, Arceluse (2006) se příznaky hyperaktivity nejvíce projeví, když dítě nastoupí do školy. Po dítěti je vyžadováno, aby zůstalo sedět tiše, aby se zapojilo do určitých činností a dokončilo je. Zde se začnou od ostatních dětí lišit. Ve škole bývají děti s ADHD považovány za neposedné. Mají sklon neustále vše komentovat, vykřikovat, pošťuchovat spolužáky a rušit je od zadané práce. Mají tendenci chovat se roztržitě, jsou zapomětlivé nebo ztrácejí základní pomůcky.

Paclt (2007) také charakterizuje hyperaktivitu jako nepřiměřenou úroveň fyzické a mluvené aktivity k vzhledem k vývoji dítěte.

Hyperaktivitu se projevující se také v řečovém projevu potvrzují také Jucovičová, Žáčková (2010), které popisují překotnost v řeči, která se projevuje nadměrným tempem. Dítě mluví zbrkle, nestačí slovy vyjádřit všechny své myšlenky. Dále autorky uvádějí, že v kolektivu dětí se snaží prosadit tím způsobem, že mluví velmi nahlas a překřikují se s ostatními.

V praxi jsem se setkala, že neustálé komentování činností dítěte s ADHD dosti komplikuje vyučování a znesnadňuje soustředění ostatních dětí na probírané učivo. Mnoh-

dy samy děti mohou svého spolužáka s ADHD napomínat, okřikovat aby nerušil. Toto chování podle mého názoru také komplikuje vzájemné sociální vztahy dětí s ADHD s vrstevníky.

Podle Michalové (2007) je hyperkinetická porucha často spojená ještě s dalšími poruchami jako např. poruchy učení, chování a emočními potížemi. Častými symptomy jsou rovněž impulzivita, výrazné kolísání nálad, u některých jedinců přítomnost agresivity. Často se objevuje vývojové zpoždění určité schopnosti včetně omezených mezilidských vztahů.

1.2.3 Impulzivita

V praxi lze impulzivitu u dětí s ADHD sledovat při vyučování velmi snadno. Při plnění úkolů dítě vyruší jakýkoli podnět, který odvede jeho pozornost jinam, než na právě probíhanou činnost. Vyzorovala jsem, že ve výuce to způsobuje značné problémy nejen učiteli samému, který by se snažil zaujmout a motivovat žáky k právě probírané látce, či jiným činnostem související s výukou, ale také ostatní spolužáky, kteří mohou být rušeni nepředvídanými impulzy ze strany dítěte s ADHD, které se ovšem těmto projevům nemůže ubránit.

Impulzivitu popisuje Serfontein (1999, In Gajdošová, Herényiová, 2006) jako jednání bez rozmyslu, kdy dítě nepředvídá následky, nic není schopno plánovat, jedná náhodně, bez dostatečné sebekontroly.

Rovněž i Jucovičová, Žáčková (2010) uvádějí, že děti s ADHD špatně dovedou domyslet důsledky svého jednání. Dříve něco udělají a pak přemýšlejí. Také se nesnadno smiřují s tím, když je na ně vyvinut tlak z okolí, aby se přizpůsobily.

To, jakým způsobem impulzivita komplikuje sociální vztahy, popisují Munden, Arcelus (2007) tak, že způsobuje problémy v sociálních situacích a ztěžují navázání a udržení přátelství. Problémy se vyznačují především tím způsobem, že děti s ADHD často skáčou druhým do řeči, říkají bez rozmyšlení nevhodné věci, pošťuchují druhé děti, nedokáží se ovládnout. Z těchto důvodů se stává, že dítě, které zoufale touží po kamarádech, se cítí odmítané. Dále autoři uvádějí, že děti s ADHD často mívají dobré a nevinné záměry, přesto působí dojmem, že si v nespolečenských schválnostech a jiných nežádoucích projevech

našly zalíbení. Jejich chování bývá často zaměňováno s opozičními nebo asociálními činy, kdy se dítě zdánlivě snaží o nežádoucí chod událostí z negativních pohnutek. Neustálé problémy a obviňování mohou časem zapříčinit to, že si mladí lidé s ADHD někdy vytvoří opoziční či antisociální vzorce chování, jelikož očekávají negativní přístup dospělých.

1.3 Diagnostická kritéria

Munden, Arcelus (2007) uvádějí rozdíl mezi diagnostickými kritérii MKN -10 (klasifikační soustava publikovaná Světovou zdravotnickou organizací) a diagnostickými kritérii podle DSM –IV (klasifikační systém vydaný Americkou asociací psychiatrů). Rozdíly se vztahují zejména k velice podobným syndromům (skupinám symptomů, které dohromady vytvářejí diagnózu), jimž byla přisouzena podobná, avšak odlišná jména či diagnostická označení. Označení ADHD (DSM –IV) a Hyperkinetická porucha (MKN-10).

Vzhledem k tomu, se že v této bakalářské práci zabývám syndromem ADHD, budu uvádět diagnostická kritéria dle klasifikační soustavy vydané Americkou asociací psychiatrů (*The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 4th edition, neboli DSM – IV*).

Dle klasifikačního systému DSM – IV je zapotřebí, aby šest nebo více následujících příznaků nepozornosti přetrvávalo po dobu nejméně šesti měsíců v takové míře, že má za následek nepřizpůsobivost dítěte a neodpovídá jeho vývojovému stadiu:

Nepozornost

- Často se dítěti nedaří pozorně se soustředit na podrobnosti nebo dělá chyby z nepozornosti ve škole, při práci nebo při jiných aktivitách
- Často má dítě potíže udržet pozornost při plnění zadaných úkolů nebo při hraní
- Často se zdá, že dítě neposlouchá, když se na něj mluví
- Dítě se často neřídí podle pokynů a má problémy s dokončením školní práce, domácí práce nebo povinností na pracovišti (nikoli proto, že by stavělo do opozice nebo nepochopilo zadání)
- Dítě má často problémy zorganizovat si úkoly a činnosti

- Dítě se často vyhýbá vykonávání úkolů, nedělá je rádo, zdráhá se například dělat domácí práce, které vyžadují soustředěné duševní úsilí (například domácí úkoly)
- Dítě je často zapomětlivé, ztrácí věci potřebné pro vykonávání úkolů nebo činností (například hračky, školní pomůcky, pera, knížky nebo nástroje)
- Dítě je často lehce vyrušitelné vnějšími podněty
- Dítě často zapomíná na plnění denních povinností

Dle klasifikačního systému DSM – IV je zapotřebí aby, šest nebo více následujících příznaků hyperaktivity či impulzivity přetrvávalo po dobu nejméně šesti měsíců v takové míře, že má za následek nepříznivost dítěte jeho vývojovému stadiu.

Hyperaktivita

- Dítě často mimovolně pohybuje rukama nebo nohama nebo se vrtí na židli
- Často ve vyučování nebo v jiných situacích, kdy by mělo dítě zůstat sedět, vstává ze židle
- Dítě často pobíhá nebo se prochází v situacích, kdy je to nevhodné
- Dítě často mívá potíže tiše si hrát nebo dělat cokoli jiného v klidu
- Bývá často neustále v pohybu nebo se chová, jako by jelo „na motor“
- Dítě často komentuje děje a je nepřiměřeně upovídané

Impulzivita

- U dítěte se často setkáme s odpovědí ještě dříve, než dokončíme otázku
- Dítě je často velmi netrpělivé
- Dítě svými komentáři často přerušuje v mluvení ostatní nebo se jim plete do hovoru (skáče jiným do řeči, ruší je při hře, i ve vyučování)

1.4 Příčiny vzniku ADHD

Podle Michalové (2007) můžeme nejčastější příčiny syndromu ADHD rozdělovat na rizikové faktory prenatální, perinatální a postnatální. Mezi faktory prenatální, tzn. vznik-

lé v období těhotenství matky, se řadí příčiny genetické, infekční, psychické, endokrinní a nutriční. Do skupiny faktorů perinatálních je zařazována nedonošenost nebo naopak přenošenost plodu, také abnormality polohy plodu, komplikovaný porod a účinek podávání medicíny při porodu, při kterém dochází k anoxii. Mezi faktory postnatální se řadí infekce, úrazy, toxiny, metabolické anebo cévní poruchy. Zejména virová onemocnění jsou nebezpečná, jelikož novorozenec nemá vytvořeny protilátky a jeho organismus se nemůže úspěšně bránit. Dále autorka uvádí jako významnou příčinu rovněž organické poškození mozku a opožděné zranění centrální nervové soustavy, především poškození jader mezimozku a mozkového kmene.

1.5 Příznaky a projevy syndromu ADHD

Symptomy rozděluje Malá (2000, In Pokorná 2001) do následujících oblastí:

- Poruchy kognitivních funkcí – lze zahrnout poruchy pozornosti, sebeovládání, motivace, neschopnost soustředění na podstatné podněty
- Poruchy motoricko – percepční – hyperaktivita, neobratnost, zbrklé jednání, poruchy koordinace pohybů, atd.
- Labilní emoce a afekty
- Impulzivita – nepředvídatelné chování, kdy se dítě nepoučí z minulých chyb
- Sociální maladaptace

Myslím si, že tyto nedostatky v sociálním citění se mohou ukázat jako handicap do života. V praktickém životě pak může být dítě méně flexibilní a může mít potíže se začleněním mezi ostatní děti, v dospělosti pak mezi spolupracovníky v zaměstnání. Vhodnými přístupy lze rozvíjet sociální citění dětí s ADHD a prevencí předcházet problémům s vrstevníky. Projev uznání, pochvaly a podpory dítěti posílí sebedůvěru a v očích ostatních dětí může zapůsobit pozitivně. Děti často neumí předvídat následky svého jednání směrem ke svým vrstevníkům, proto je velmi důležitá komunikace s těmito dětmi, práce individuální i skupinová s celým kolektivem. Rodiče by tyto aktivity měli podporovat a poskytovat pedagogům zpětnou vazbu. Snaha o jednotný přístup k výchově a vzdělávání dětí s ADHD by se měla brát jako jeden z hlavních předpokladů pro úspěch.

Drtílková (2006) se vyjadřuje, že se příznaky hyperkinetické poruchy mohou posilovat nebo naopak eliminovat vlivem rodinného prostředí, ve kterém je dítě vychovávané. Nestabilní rodinné zázemí, zanedbávání, trestání a chaotický režim dne působí na dítě takovým způsobem, že se jeho chování zhoršuje. Také vlivy jako rozvod rodičů nebo úmrtí v rodině dítěti neprospívá a snižuje jeho psychickou stabilitu.

1.6 Specifika v chování dětí s ADHD

Pro dítě s ADHD je velice náročný postupný proces prozření, že nejsou tím, kým by chtěli být, že nemohou jako ostatní kontrolovat svoje chování, nemohou se stát dítětem, kterým by si přáli být (Barkley, 2000).

ADHD se vyznačuje specifickým chováním dítěte, které popsala Michalová (2007) níže uvedeným způsobem. Tyto faktory se zajisté promítají do sociálních vztahů dětí s ADHD. Rovněž uvádí, že děti s ADHD mohou být po intelektové stránce průměrně nebo dokonce nadprůměrně vyspělé.

- Nepružnost – je charakterizována chronickou neochotou změnit jednou přijaté stanovisko, neochotou přizpůsobit se situacím, kdy je to zapotřebí.
- Vztahovačnost – dítě je přecitlivělé na chování ostatních dětí, má sklon obviňovat druhé z úmyslu ublížit mu.
- Náladovost – citové reakce jsou nepředvídatelné, nálady se rychle střídají. Dítě se chová nevyspěle k vzhledem ke svému věku. Snadno se vzteká a rozčiluje, je nadměrně pohotové k agresí a negativistickým reakcím směrem k ostatním dětem.
- Nesnášenlivost – chronická agrese vůči ostatním lidem, destruktivní chování, lhaní.
- Neschopnost podřídit se autoritě a obecně uznávaným pravidlům – což je možné také nazvat opozičním chováním. Často se hádají s ostatními, jsou neústupné, přestože pravidel jsou si dobře vědomi.
- Nedostatečné sebevědomí a sebeúcta – děti si nedostatečně uvědomují svou vlastní hodnotu ve vztahu k okolnímu světu. Necítí se příliš dobře mezi více lidmi, nenasadno navazují sociální vztahy, jelikož prožívají rozpaky.

- Deprese – u 33% dětí s ADHD se vyskytují klinicky definovatelné deprese: špatná nálada, plačtivost, sociální izolace, poruchy spánku, nechutenství, ztráta zájmů, v nejhorších případech i myšlenky na sebevraždu.
- Úzkosti – u 30% dětí s ADHD se vyskytují úzkostné poruchy: úzkosti, somatické symptomy jako např. bolesti břicha, zvracení, bolesti hlavy, strach z odloučení od rodičů, obsedantní aulpívavé chování.

U dítěte se syndromem ADHD je komplikované, docílit toho, aby pružně reagovalo a bylo schopno přizpůsobovat se situacím, u kterých se toto očekává. V praktické části mé bakalářské práce se ukazuje, že výše uvedené specifické typy chování, jak uvádí autorka, se objevují i v odpovědích pedagogů a rodičů v rozhovorech.

2 PŘÍSTUPY K EDUKACI DĚTÍ S ADHD

Edukace dětí s ADHD je náročnější. Ze strany učitelů i rodičů vyžaduje mnoho trpělivosti, pochopení, vytrvalosti a důslednosti. V následující kapitole popisují přístupy k výchově a vzdělávání dětí s ADHD, kterými by se měli pedagogové a rodiče řídit. Dále charakterizují pozitivní posilování jako jednu z forem, jak dítěti vyjádřit podporu, popisují „nálepkování“ dětí s ADHD v kolektivu a program Pět P jako podpůrnou metodu ve výchově dětí s ADHD.

Děti s ADHD mají velkou potřebu rodičovské podpory, ochrany, lásky a péče, která ale může být skryta za fasádou nepřiměřeným, protivným a nesnesitelným chováním. Barkley tvrdí, že dítě s ADHD je dítě, které potřebuje lásku v obrovské míře, ale říká si o ni naprosto nepřiměřeným a nečitelným způsobem (Barkley, 2000).

2.1 Přístupy pedagogů k dětem s ADHD

Z mých zkušeností se při práci s dítětem s ADHD osvědčily netradiční formy vzdělávání. Například zážitková pedagogika nabízí nejen jeden způsob, jak dítě zaujmout a motivovat k tomu, aby se něčemu naučilo a rozšířilo si své dovednosti i vědomosti. Tvorba myšlenkových map, ročníkových projektů, v rámci projektovaného vyučování. Tyto formy vzdělávání se ukázaly jako motivující a zajímavé. Otevírají nejen dětem s ADHD možnosti, jak samostatně získávat vědomosti a praktické dovednosti. Kromě toho je důležitý individuální přístup k dítěti s ADHD a jeho rozvoj také po sociální stránce.

„V práci s dětmi se zaměřujeme na rozvoj komunikace, kooperace, empatie, zvládnutí stresových situací, nácvik přiměřené asertivity, přijímání a poskytování jak pozitivní, tak negativní zpětné vazby. Učíme je řešení konfliktů neagresivní formou.“ (Jucovičová, Žáčková, 2007, s. 103)

Souhlasím s názorem autorky a myslím si, že výše uvedené faktory, na které by se měli učitelé zaměřit, velmi souvisí se sociálními vztahy dítěte s ostatními dětmi.

Pokorná (2001) se zmiňuje o tom, že pro dítě je mnohdy důležitější mít kamaráda, než to, jak bude úspěšný v učení. Důraz klade na učitele, na kterém závisí to, jak se budou k dítěti chovat ostatní děti. Jeho chování a postoje totiž plně ovlivňují chování dětí. Za důležité považuje, aby učitel komunikoval a vysvětloval ostatním dětem, proč a jaké má dítě s ADHD potíže.

Jak lze předcházet problémovému chování popisuje Riefová (2007) dle následujících hledisek:

- Srozumitelné instrukce a zásady, které se týkají školní práce a chování
- Jasně vymezení třídních pravidel
- Strukturovanost činností
- Utužování a nacvičování žádoucího chování, opakování pravidel a řádu
- Vymezení následků nevhodného chování
- Pečlivost a důslednost učitele, spravedlivý a laskavý přístup
- Prevence problémového chování
- Individuální přístup k dítěti s ADHD

Z výše uvedených hledisek vyplývá, že přístup pedagogů, kteří s dítětem s ADHD pracují ve škole by měl být profesionální a ohleduplný. Pedagogové by měli znát projevy syndromu ADHD. Díky problémovému chování nastávají specifická úskalí, která by měli učitelé umět efektivně řešit. Dítě se syndromem ADHD je dítě se specifickými potřebami, a vyžaduje speciální a individuální přístup. Tyto specifika se týkají především práce s dítětem ve školním prostředí, respektive po dobu vyučovacího procesu. Základem úspěchu je ocenit snahu dítěte, když něco dobře zvládne a podpora snahy dítěte.

Dle Jucovičové, Žáčkové (2007) děti s ADHD musí mít jasně vymezené hranice toho, co si můžou a nesmí dovolit. Mají problémy s přizpůsobením se požadavkům okolí a navíc mají občas tendence si své okolí podřídit ke svému obrazu. Doporučují důslednost a nekompromisnost.

2.2 Přístupy rodičů k dětem s ADHD

Dle Barkeyho (2000) se ve výchově dítěte s ADHD velmi osvědčuje výchovný princip zaměřený na pravidla a jejich dodržování. Rodičům často radí naučit se rozlišovat mezi nedůležitými věcmi, které jejich děti mají udělat (ustlat si postel před odchodem do školy) a věcmi zásadními, které je nutno splnit (být připraven do školy a opouštět domov v klidné atmosféře). Děti s ADHD totiž mohou během dne udělat tolik věcí špatně, že jejich rodiče by je mohli s jejich selháními konfrontovat takřka neustále. Ale je ale ten druh

vztahu, kteří si rodiče přejí se svými dětmi mít? Je třeba dávat pozor, aby rodiče neztráceli energii hádkami a lpěním na nedůležitých věcech a aby ty nezískaly prioritu nad těmi zásadními věcmi.

Výchovný přístup k dítěti s ADHD je velmi důležitý. Mnoho rodičů může být vyčerpáno a unaveno z hyperaktivního chování svého dítěte, které je impulzivní a často ne-soustředěné. Nebo prožívají pocity selhání ve výchově a bezmoc (Pokorná, 2001).

Problémy s chováním nejen doma, ale také ve škole a při volnočasových aktivitách, mohou vést k trestům. Přitom, jak uvádí Pokorná (2001) dítě s ADHD by se nemělo trestat za to, co neumí nebo co neudělalo vědomě se špatným úmyslem. Dále také zmiňuje, že klidná atmosféra doma, zmenšuje projevy problémového chování.

Barkley (2000) uvádí, že pokud něco po dítěti požadujeme, je třeba přemýšlet nejen nad tím, co po něm chceme, ale také se snažit porozumět tomu, jak obtížné to pro naše dítě může být, tento úkol splnit. Dítě by mělo cítit lásku rodičů nezávisle na tom, jak se mu ten den dařilo ve škole či jak se ten den chovalo.

Důležitým faktorem v podpoře rodičů, aby situaci nevzdávali a pracovali na zlepšení stavu dítěte, je efektivní motivace a vysvětlení jednotlivých vzorců chování u dítěte. Pochopení těchto dílčích částí chování by mělo vést k lepšímu přístupu k dítěti. Postoj rodičů ke školní práci je velmi důležitý, zejména proto, že dítě potřebuje zvýšenou kontrolu při domácí přípravě na vyučování a chystání si pomůcek na vyučování. Kontakt mezi učitelem a rodiči by měl být pravidelný, komunikace upřímná, hledající možnosti jak řešit problémy. Asistent pedagoga by měl také spolupracovat nejen s učitelem, ale také s rodiči. Vstřícný přístup, vzájemná tolerance směřující ke zlepšení stavu dítěte je předpokladem k úspěchu.

2.3 Pozitivní posilování

Pozitivní posilování je jedním z účinných přístupů, jak dítě podpořit, pochválit, dát mu najevo, že nám na něm záleží a utvrdit ho v tom, že může pracovat sám na sobě.

Riefová (2007) tvrdí, že tato metoda je nejlepší pro rozvoj sebeúcty a sebevědomí dítěte a také způsob, jak u dítěte docílit změny v chování k lepšímu. Doporučuje pochvalu dítěte v situacích, kdy se chová správně a kdy se snaží něco zvládnout.

V praxi se mi tento přístup k dítěti s ADHD osvědčil. Z pohledu asistenta pedagoga mohou říci, že pochvala a laskavý chápající přístup podporuje motivaci dítěte. Vhodný přístup k těmto dětem vyjadřuje Matějček (In Kohoutek, 1996) tím způsobem, že osvědčenými faktory by měla být trpělivost a pochopení pro specifické rysy v chování dítěte, které jsou způsobeny jiným fungováním mozku.

Riefová (2007) uvádí příklady metod, jak můžeme dítě pozitivně posilovat následujícími způsoby:

- Pochválení dítěte za splnění úkolů a uznání učitele
- Odměňování žáků tím, že jim svěříme péči, dáme jim možnost o něco se starat, určíme je do důležité funkce ve třídním kolektivu
- Odměňování hmatatelnými předměty, o kterých víme, že dítěti udělají radost

Souhlasím s názorem autorky a myslím si, že pozitivní posilování je obzvláště důležité pro to, aby si dítě budovalo zdravé sebevědomí, nepodceňovalo se a bylo si vědomo svých silných stránek a kvalit, bylo dostatečně motivované pro další budoucí vzdělávání. Pokud dítěti nějaká činnost jde, ať už se jedná o tělesnou, výtvarnou, nebo jinou výchovu, či matematiku nebo český jazyk, měla by se mu dát příležitost, aby se jeho kvality ukázaly navenek, například prostřednictvím školní soutěže, představením, koncertem, apod. Pozitivní zpevnování žádoucího chování má efektivní výsledky na prospěch a motivaci žáka. Silnými stránkami nemusí být jen výkonnost ve škole. Rovněž i osobnostním hodnotám by měla být dána stejná váha. Například charakterové rysy, nabídnutí pomoci spolužákům nebo pomoc učiteli. Když je dítěti dána zodpovědnost, mnohdy změní svůj přístup a je svědomitější, pečlivější, důvěra, která je mu dána, ho posílí.

2.4 Nálepkování

„*Nálepkování*“, neboli v angličtině „*labelling*“ představuje dle Jandourka (2001) označování určitého chování jako deviantního a přitom nevychází z objektivního hodnocení určitého chování, ale z toho, že společnost toto chování považuje za patologické.

Z praktické zkušenosti mohu potvrdit, že „nálepky“ škodí v sociálních vztazích. Osobně si myslím, že k nálepkování ze strany pedagogů dochází tehdy, když si učitel vytvoří názor, že je dítě s ADHD „darebák nebo nevychovanec“. Tyto postoje pedagogů pod-

le mé zkušenosti pramení z toho, že nemají o syndromu ADHD jasné informace a znalosti o přístupech, jak s těmito žáky pracovat. Myslím si, že tyto vědomosti jsou důležité pro každého pedagoga, jelikož jen tehdy, bude-li mít učitel dostatek informací o příčinách a projevech ADHD, může dítě pochopit.

Výstižně chápající a plně přijímající přístup dítěte s ADHD popisuje významný americký odborník profesor Barkley (2000), který uvádí, že choval ke svým klientům a pacientům úctu. Tvrdil, že od svých pacientů a klientů se naučil stejně mnoho, jako jeho klienti od něj.

Odmítavý postoj ze strany ostatních dětí, může u dítěte vyvolat rovněž odmítavý postoj. Stmelování a posilování pozitivních vazeb mezi spolužáky ve třídě by proto mělo být pravidelným jevem, například pomocí komunitního kruhu, kde si mohou popovídat a upevňovat přátelské vztahy mezi sebou, nebo řešit případné problémy v kolektivu. Otázkou nevhodnosti nálepkování dětí s ADHD se podrobněji zabývám v praktické části, kde se vyjadřovali pedagogové i rodiče na otázku jakými způsoby by podporovali pozitivní včleňování dítěte s ADHD mezi ostatní děti a sedm názorů u obou skupin výzkumného vzorku uvedlo kolektivní činnost jako nejčastěji užívaný způsob. Termín „nálepka“ lze považovat jako velmi podobný termínu stigma.

Stigma definuje Jandourek (2001) jako označení, kterým se jedinec ve své skupině negativně odlišuje od platných standardů, především od duševní, tělesné, nebo společenské normality, což zeslabuje jeho sociální identitu a plné přijetí mezi ostatními lidmi.

2.5 Program pět P

V praktické části bakalářské práce pokládám pedagogům i rodičům v rozhovorech otázku, jak by hodnotili přínos programu Pět P podporujícího navazování společenských vztahů a trávení volného času s „dospělým kamarádem“. Podle mého názoru je tento program pro děti s ADHD přínosný nejen proto, že má dítě možnost setkat se s člověkem, který bude rozumět jeho problémovému chování, dobrovolník může působit jako vzor a dítě bude mít možnost trávit svůj volný čas efektivním způsobem. V praktické části se pedagogové a rodiči měli možnost vyjádřit, jak hodnotí prospěšnost tohoto programu pro děti s ADHD. Proto, bych ráda popsala, co to program Pět P je a čím se zabývá.

Program Pět P v České republice zaštiťuje HESTIA – Národní dobrovolnické centrum v Praze ve spolupráci s regionálními centry programu. Program je realizován prostřednictvím Asociace Pět P v České republice. Pět P je sociálně preventivní, volnočasový program pro děti. Název zahrnuje podporu, přátelství, prevenci, péči, pomoc. Je určen pro znevýhodněné děti od šesti do patnácti let, které potřebují individuální podporu a přístup. Hlavním principem, který se dá považovat za základ, je přátelský vztah jednoho dítěte s jedním dospělým dobrovolníkem, postavený na společném trávení volného času. Podmínkou účasti v programu je plnoletost dobrovolníka a možnost věnovat se dítěti dvě až tři hodiny týdně po dobu minimálně deseti měsíců. Na práci s dítětem jsou dobrovolníci odborně vyškoleni, řídí se dle etického kodexu koordinátora programu Pět P a manuálu Programu Pět P (Pět P, 2009).

Tento program vznikl v České republice v roce 1996 a momentálně je realizován v osmnácti městech na území ČR. Ve Zlíně se program Pět P realizuje prostřednictvím občanského sdružení - Střediska výchovné péče DOMEK, kde funguje od roku 2001 (SVP DOMEK, 2008 – 2011).

Existují i tzv. peer programy, které mohou na děti s ADHD působit pozitivně při vytváření sociálních vztahů.

Kasíková (2010) popisuje vrstevnické programy - peer programy, jako skupiny vrstevníků, kteří pomáhají sobě i ostatním tím způsobem, že rozvíjejí sociální rozvoj dětí, které to potřebují. V současné době se tyto programy nejvíce angažují v prevenci návykového chování, při výskytu násilných činů ve škole šikany, nepřátelství mezi dětmi a při narušených vztazích mezi spolužáky. Dále uvádí, že výsledky výzkumů prokázaly, že je úspěšnost těchto programů vysoká, za předpokladu, že vedoucí jsou kvalitně připraveni pro práci s dětmi.

3 SOCIÁLNÍ VZTAHY DĚTÍ S ADHD

Obsahem této kapitoly je popsání vlivu vrstevnických skupin na dítě, vztahy mezi dětmi, postoje spolužáků. Věnuji pozornost tomu, jak jsou děti s ADHD schopny začlenit se a dodržovat od okolí vyžadující pravidla. Popisuji, jak lze podporovat vzájemnou spolupráci mezi dětmi. Zabývám se i tím, jak se vzájemně děti ve skupině ovlivňují. Mým záměrem je stručně zmínit interakci jako faktor, který hraje roli v sociálních vztazích.

3.1 Dítě s ADHD a společenské normy

Dítě na začátku školní docházky přijímá novou roli žáka. S tím jsou spojeny i požadavky okolí, pravidla, normy a řád. Od dítěte se očekává, že svou roli přijme a s tím i dané nároky. Dítěti s ADHD mohou tyto požadavky působit značné potíže. Lze říci, že je po něm vyžadováno dodržování jisté konformity.

Konformitu definují Průcha, Walterová, Mareš (1998) jako přichylnost k očekávání a normám, kterou skupina považuje za standardní. Je to změna, která vede k přizpůsobení se těmto pravidlům. Konformitu lze považovat za schopnost přizpůsobit se vrstevníkům. Objevuje se od věku asi pěti let a dosahuje vrcholu asi v patnácti letech, kdy může být silnější než autorita rodičů nebo školy.

Drtilková (2006) uvádí, že dítě se musí ve společnosti snažit dodržovat jistá pravidla a normy, které se od něj očekávají. Inteligencí jsou děti s ADHD srovnatelné s ostatními dětmi, jsou vnímavé a citlivé. Díky svému problémovému chování ale mají problémy mezi vrstevníky a nesnadno si najdou kamarády.

Sociální maladaptaci popisuje Malá (In Pokorná, 2001) jako nedostatečnou kontrolu sebe samého, nenucené chování, problémy s přizpůsobením se ostatním dětem, dodržování stanovených pravidel, problém přijmou požadavky okolního sociálního prostředí. Také nedostatek laskavosti, nesobeckosti a snížená schopnost vcítění se.

Z psychologického hlediska, jak uvádí Čáp, Mareš (2001) nejsou socializace a sociální role záležitostí jen vnějšího působení na jedince. Dítě postupně přejímá určité požadavky druhých za svůj. Dochází tak ke zvnitřnění, interiorizaci požadavku, sociální normy, role. Jedinec pak i sám, bez okamžitého pobízení zvenčí, a bez vnější kontroly chce dodržovat požadavek. To je důležitý moment ve vývoji charakteru, svědomí a morálních aspektů osobnosti. Interiorizace požadavků a norem vytvořených společností, zvláště morálních,

se však narušuje působením rušivých podmínek, jako jsou nedostatky v modelu rodičů, nepříznivý styl rodinné výchovy, absence skupiny vrstevníků s příznivými cíli a osobními vztahy, působením nepříznivých modelů a skupin, vlivem médií.

Autor zde zdůrazňuje to, jak je pro dítě důležité, aby mělo správný vzor v rodině jak důležitý vliv je sociální učení ve vývoji dítěte. Pro dítě s ADHD je to rovněž velmi důležité. Je-li dítě s ADHD vystaveno nevhodným modelům chování, nemůže si osvojit správné vzorce chování. A nemusí se jednat pouze o rodinné prostředí, ale také o prostředí s vrstevníky. Dítěti ze strany vrstevníků může hrozit, že pokud nebude dodržovat pravidla, která ostatní dodržovat chtějí budou, bude vybočovat z kolektivu a způsobovat problémy ve vytváření pozitivních vztahů.

3.2 Vztahy mezi dětmi ve třídě

To, jak působí skupina na chování člověka, popisuje Říčan (2007) jako požadavek okolí, aby jedinec dodržoval shodu v normách, které společnost považuje za standardní. Pokud dokáže jedinec těmto požadavkům přizpůsobit své jednání a chování, je skupinou přijímán. Pokud se nepřizpůsobí, jeho postavení se zhoršuje.

Kompenzační chování se může projevovat dvěma způsoby. Pokud se dítě začne cítit neúspěšně, začne na sebe upozorňovat nevhodným chováním. Naopak se také může začít projevovat agresivně a zastrašovat ostatní děti, aby skrylo vlastní nízkou sebedůvěru. Další možností, jak může dítě reagovat, je stažení se do sebe a stranění se dětské společnosti. Postoje vrstevníků k dítěti s ADHD ovlivňuje jeho postoje k nim a naopak. Dítě s ADHD se vždy nemusí stát agresorem s asociálními projevy v chování, ale naopak se může častěji stát častěji obětí šikany (Pipeková, 1998).

Podle Vágnerové (2000, In Kreislová, 2008) je třída sociální skupinou ovlivňující vývoj dítěte. Zde se navazuje rovnocenná komunikace, objevuje se soupeření i spolupráce. Vytvářejí se mezi dětmi kamarádské vztahy. Dítě v této skupině získává sociální zkušenosti, které nelze získat jiným způsobem než tím, že bude začleněno do skupiny rovnocenných bytostí.

Vztahy mezi dětmi ve třídě ovlivňuje přístup pedagoga k celému kolektivu a jeho přístup značně může ovlivnit to, jaké budou vztahy mezi dětmi ve třídě. Dítě s ADHD v běžné třídě může mít problémy v sociálním začlenění mezi své spolužáky, vlivem

symptomů syndromu ADHD. Je důležité vychovávat a vést děti k tomu, aby jejich vzájemné vztahy měly charakter prosociálního chování.

Prosociální chování definuje Průcha, Walterová, Mareš (1998) jako chování jedince nebo celé skupiny, které je v harmonii dané společnosti. Je to takové chování, které je vnímající pocity druhých, altruistické, spolupracující, ochraňující, založené na dobrém vychování.

Jak může učitel podpořit klima třídy, aby se vytvářely přátelské vztahy mezi dětmi, popisují Čáp, Mareš (2001) tak, že by pedagogovým cílem měla být vrůstající soudržnost třídy a převaha pozitivní orientace. Za vhodné doporučují akce i mimo třídu a školu, aby se žáci a učitelé poznali v jiných sociálních kontextech, než je vyučování, zařazovat do výuky situace, kdy musí žáci spíše spolupracovat než soutěžit. Používat nejen hromadných forem výuky, ale také citlivěji využívat učení ve dvojicích a skupinové vyučování, připravovat úlohy, které lze řešit ve skupinách, vést žáky, aby uměli vhodným způsobem řešit mezilidské konflikty, cíleně eliminovat ze života třídy projevy agrese, šikanování.

Souhlasím s názorem autora, myslím si, že pro harmonické vztahy může učitel udělat hodně prostřednictvím komunitních kruhů, kdy se mohou společně otevřeně bavit o problémech, řešit konfliktní situace, povídat si o svých pocitech a potřebách, naslouchat jeden druhému a učit se hledat řešení.

3.3 Dítě a nové vztahy

Se vstupem na základní školu se dítě s ADHD adaptuje na nové, neznámé prostředí ve vrstevnické skupině. Začleňuje se do třídního kolektivu, vytváří si vztahy se svými spolužáky. Pro dítě s ADHD to může být obtížnější.

Podle Jandourka (2001) je vrstevnická skupina skupinou dětí nebo mládeže podobného věku charakteristická tím, že v ní probíhá socializace a je významným místem, kde se utváří postoje, názory a žebříček hodnot v životě člověka.

Čáp, Mareš (2001) uvádějí, že spolužáci, vrstevníci získávají pro dítě značný význam, vytvářejí se kamarádké i přátelské vztahy, ale také vztahy charakterizované antipatií, soupeřením, agresivitou. Dítě se učí různým formám sociální interakce a komunikace s různými lidmi, od rodičů, učitelů až po vrstevníky. Na předchozích zkušenostech dítěte v sociální interakci a komunikaci přitom velmi záleží. Děti, které nemají sourozence, ne-

chodily do mateřské školy, nebo jinak znevýhodněné – za ty lze považovat i děti s ADHD, mohou mít problémy v navazování vrstevnických vztahů.

V případě dětí s ADHD lze usuzovat, že budou mít obdobné potíže se začleněním do kolektivu, protože hyperaktivní a impulzivní chování budou vnímat jejich spolužáci. Vypozorovala jsem, že pokud dítě s ADHD cítí k někomu antipatii, nějaký spolužák jej rozčiluje, dá mu mnohdy nepřiměřeným způsobem najevo své nesympatie. Na základě toho pak vznikají hádky a konflikty mezi ním a ostatními dětmi.

3.4 Postoje spolužáků

Postoje spolužáků, vrstevníků k dítěti s ADHD mohou být různé. Ostatní děti většinou nechápou problémy v chování dětí s ADHD, z těchto důvodů se děti s ADHD častěji setkávají s posměšky a jsou také častěji obětmi šikany. Děti s ADHD obtížněji navažují pozitivní vztah ke spolužákům, mají pocity osamocení, mají více nepřátel, než opravdových kamarádů. Role učitele v těchto případech je důležitá, měl by dítě podpořit a mít víru v to, že i neúspěšné dítě může být v jisté oblasti vynikající (Pipeková, 1998).

3.5 Způsoby podpory kooperace mezi dětmi

Častým a doporučovaným způsobem, jak podporovat u dětí spolupráci s ostatními dětmi, je skupinová práce. Představuje mnoho výhod, ale také nevýhod. Problémem se může stát, v momentě, kdy je ve skupině více problémových dětí. V praxi jsem se setkala, že spolupráce mezi dětmi je velmi obtížná, jestliže mají obě děti nějakou poruchu. V takovém případě považuji za vhodné, spojit dítě s ADHD se spolužákem, který je klidnější povahy, protože s dítětem s ADHD bude pravděpodobně lépe spolupracovat.

Pokud má dítě v kolektivu problémy navázat pěkné vztahy s ostatními dětmi, je vhodné dát dítěti rady, jak by mělo s ostatními komunikovat, jak se k nim má chovat v určitých situacích, aby si děti spřátelil. Nejlepší variantou je dát mu tyto rady v soukromí. (Train, 2000).

Riefová (2007) výstižně uvádí riziko situace, jestliže je více dětí s ADHD v jednom kolektivu. Vyjádřila se, že je třeba tyto děti rovnoměrně rozdělovat tak, aby v jedné třídě nebyla příliš velká skupina dětí s ADD nebo ADHD, jelikož v tomto případě by nemuseli uspět ani ti nejlepší učitelé.

Kasíková (2010) uvádí, v čem je přínosná skupinová práce:

- děti více rozvíjí své poznávací schopnosti
- skupinová práce je obohacující i po jiných stránkách, než jen pro získání informací
- rozvíjí komunikativnost
- přispívá k tomu, že děti lépe porozumí
- zlepšuje kooperaci mezi dětmi
- rozvíjí osobnost
- zvyšuje uplatnění dětí v životě dítěte po absolvování školy

Otázkou skupinové práce jako metody pro zlepšení sociálních vztahů dětí s ADHD s vrstevníky se zabývám i v praktické části mé bakalářské práce. Domnívám se, že kolektivní práce je jednou z nejlepších forem, jak naučit děti s ADHD spolupráci, komunikaci a respektování ostatních dětí. Mnohdy se při skupinové práci mohou vyskytnout problémy a konflikty. Vrstevníci jsou nenahraditelní a dítě se učí i z toho, když vidí, jak se chovají ostatní děti.

To, jak ovlivňují vrstevnické vztahy vývoj osobnosti, uvádí Johnson Holubec (1990, In Kasíková, 2010) tak, že vrstevníci působí jako modely pro jednotlivce, aby se od nich učil kontrole svých vlastních impulsů s tím, že se postupně naučí korigovat své jednání a bude si uvědomovat i potřeby ostatních.

Souhlasím s názorem autora, děti potřebují vrstevníky, aby se mohly socializovat a fungovat v životě po sociální stránce co nejlépe. V případě dětí s ADHD je způsob skupinové kolektivní práce obzvláště důležitý. Cílem je, aby se naučily správně komunikovat s ostatními dětmi, naslouchat, přijmout názor ostatních a udělat kompromis. To vše posiluje pozitivní přátelské vztahy. V mých zkušenostech bych komunitní kruhy s učitelem (nebo školním psychologem) hodnotila jako vhodnou metodu, která by mohla přispět k lepším vzájemným vztahům mezi dětmi.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

4.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je opovědět na hlavní výzkumnou otázku, která zní: *„Co považují pedagogové a rodiče za stěžejní problémy nebo komplikující faktory u dětí s ADHD ve vztazích k ostatním dětem, v čem se jejich pohledy shodují a v čem odlišují?“*

Výzkum by měl přinést odpověď na tuto hlavní otázku a na další dílčí výzkumné cíle. Komparací odpovědí (kategorií) ze strany pedagogů a rodičů se pokusím vyvodit závěry a doporučení, které by mohly posloužit rodičům i pedagogům pomoci jim rozvíjet u dětí s ADHD pozitivní vztah k ostatním dětem a budovat s ostatními dětmi přátelství jak ve školním prostředí, tak i mimo školu.

4.1.1 Dílčí výzkumné cíle - pedagogové

- 1) Zjistit, jakou roli hraje sebevědomí dětí s ADHD v sociálních vztazích s ostatními dětmi z pohledu pedagogů.
- 2) Zjistit, jaký mají pedagogové pohled na souvislost „nálepkování“ se sociálními vztahy dětí s ADHD.
- 3) Zjistit, jakými způsoby by pedagogové podpořili a rozvíjeli pozitivní včleňování dětí s ADHD mezi ostatní děti.
- 4) Zjistit, v jakých situacích mají podle pedagogů děti s ADHD problém navázat přátelský kontakt s ostatními dětmi?
- 5) Zjistit, co vidí pedagogové jako následek situace, když dítě nemá přátelské vztahy s ostatními dětmi?
- 6) Zjistit, co je z pohledu pedagogů důvodem toho, že mají děti s ADHD potíže s navazováním přátelských vztahů k ostatním dětem?
- 7) Zjistit, jak pedagogové hodnotí přínos programů Pět P pro děti s ADHD?
- 8) Zjistit, zda-li z pohledu pedagogů napomáhá navštěvování sportovních a zájmových kroužků k lepším vztahům dětí s ADHD k ostatním dětem?
- 9) Komparace odpovědí pedagogů s odpověďmi rodičů.

4.1.2 Dílčí výzkumné cíle - rodiče

- 1) Zjistit, jakou roli hraje sebevědomí dětí s ADHD v sociálních vztazích s ostatními dětmi z pohledu rodičů?
- 2) Zjistit, jaký mají rodiče pohled na souvislost „nálepkování“ se sociálními vztahy dětí s ADHD?
- 3) Zjistit, jakými způsoby by rodiče podpořili a rozvíjeli pozitivní včleňování dětí s ADHD mezi ostatní děti?
- 4) Zjistit, v jakých situacích mají podle rodičů děti s ADHD problém navázat přátelský kontakt s ostatními dětmi?
- 5) Zjistit, co vidí rodiče jako následek situace, když dítě nemá přátelské vztahy s ostatními dětmi?
- 6) Zjistit, co je z pohledu rodičů důvodem toho, že mají děti s ADHD potíže s navazováním přátelských vztahů k ostatním dětem?
- 7) Zjistit, jak rodiče hodnotí přínos programů Pět P pro děti s ADHD?
- 8) Zjistit, zda-li z pohledu rodičů napomáhá navštěvování sportovních a zájmových kroužků k lepším vztahům dětí s ADHD k ostatním dětem?
- 9) Komparace odpovědí rodičů s odpověďmi pedagogů.

4.2 Metody výzkumu

Výzkumné metody, které ve své bakalářské práci používám, je strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami a případová studie založená na dlouhodobém pozorování dítěte s ADHD ve školním i mimoškolním prostředí. V rozhovorech jsem volila metodu otevřených otázek, abych mohla získat dostatečné množství informací. Obě strany měly možnost se vyjádřit dle svých zkušeností a názorů.

4.2.1 Rozhovory s pedagogy a rodiči

Následující otázky v rozhovoru jsem položila oběma skupinám výzkumného vzorku. Pedagogům, kteří mají osobní zkušenost s prací s dětmi s ADHD a také rodičům, kteří mají dítě s ADHD.

1. Kdy, nebo v jakých situacích mají podle vás děti s ADHD problém s navazáním přátelského kontaktu?

2. Co podle vás může být důvodem toho, že děti s ADHD mají potíže s navazováním pozitivních sociálních vztahů k ostatním dětem?
3. Jakou roli podle vás hraje sebevědomí u dětí s ADHD při navazování zdravých sociálních vztahů a přátelství?
4. Co vidíte jako následek situace, jestliže děti s ADHD nemají přátelské vztahy s ostatními dětmi?
5. Myslíte si, že problém „nálepkování“ dětí s ADHD ze strany učitele se může negativně odrazit na vztazích s ostatními dětmi?
6. Jakými způsoby byste podpořili pozitivní včleňování dětí s ADHD do společnosti svých vrstevníků a spolupráci s ostatními dětmi?
7. Jak byste hodnotil přínos programu Pět P podporujícího navazování společenských vztahů a trávení volného času s „dospělým kamarádem“? Jaký to může mít smysl a přínos pro děti s ADHD?
8. Myslíte si, nebo máte zkušenost s tím, jestli členství a angažovanost dětí s ADHD v různých sportovních družstvech, nebo zájmových kroužcích, může napomáhat tomu, že mají lepší vztahy s ostatními dětmi?

4.2.2 Způsob zpracování dat

Sběr dat, transkripce, analýza pomocí kódování, interpretace, srovnání (komparace) odpovědí obou stran výzkumného vzorku, tj. pedagogů a rodičů, výsledky výzkumu, závěr výzkumu.

4.3 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek se skládá z pedagogů, kteří mají dle mých informací osobní zkušenosti s prací s dětmi s ADHD a učí na prvním stupni. Pedagogové jsou z různých základních škol ve Zlíně a byli ochotni mi poskytnout rozhovor. Mnozí z nich se zúčastnili seminářů, kurzů a přednášek o problematice syndromu ADHD. Počet pedagogů je deset. Do výzkumného vzorku patří také rodiče dětí se syndromem ADHD, počet rodičů je deset. Dále bych zahrнула do výzkumného vzorku také dítě s ADHD, se kterým mám na základě dlouhodobého pozorování osobní zkušenost.

4.3.1 Pedagogové dětí s ADHD

Počet pedagogů je deset a všichni působí na prvním stupni běžných základních škol ve Zlíně. Všichni dotazovaní pedagogové mají vysokoškolské vzdělání a mají zkušenosti s výchovou a vzděláváním dětí se syndromem ADHD. Průměrný věk dotazovaných pedagogů je 45 let. Z rozhovorů s pedagogy je zřejmé, že mají velmi dobré znalosti o problematice ADHD a orientují se i v přístupech, jak děti s ADHD vzdělávat a vychovávat. Jejich odpovědi jsou velmi rozmanité a obsáhlé.

4.3.2 Rodiče dětí s ADHD

Počet dotazovaných rodičů od dětí s ADHD je deset. Průměrný věk rodičů je 34 let.

5 PRŮBĚH VÝZKUMU

5.1 Kódování a interpretace

Jako způsob zpracování dat získaných od respondentů jsem zvolila analýzu pomocí kódování. Kódování se skládá z kódů, kategorií a okruhů.

Při kódování jsem v odpovědích od respondentů vyhledávala kódy, které se daly považovat za důležité informace, respektive odpovědi na položenou otázku. Ty jsem následně na základě podobnosti třídila do kategorií. Každý kód je označen velkým písmenem K a číslem. Pro přehlednost jsou kódy rozděleny do tabulky. V prvním řádku tabulky jsou uvedeni pedagogové nebo rodiče. Ve druhém řádku jsou jejich odpovědi – kódy, které se k nim vztahují. Kategorie vznikly na základě roztříděných kódů, které si byly podobné, obsahovaly podobnou nebo stejnou myšlenku v odpovědích pedagogů a rodičů. Každá tabulka je zároveň kategorií. Kategorie jsou odpověďmi na dílčí výzkumné cíle. Názvy kategorií jsou vyznačeny zeleně. Kategorie jsou v konečné fázi výzkumu vyhodnocovány a komparovány. Okruhy 1 až 8 vyplývají z čísel otázek v rozhovorech.

Rozhovory s pedagogy s vyznačenými kódy se nacházejí v přílohách PI. až PX. Rozhovory s rodiči s vyznačenými kódy se nacházejí v přílohách PXI. až PXX.

Interpretace pedagogů a rodičů jsou uvedeny podle určených kategorií a jsou seřazeny dle četnosti odpovědí – kódů, postupně od nejvíce uváděných až po nejméně časté názory. Interpretace obsahují přímé citace z rozhovorů, vedle nich je určeno číslo kódu a číslo pedagoga nebo rodiče. Přímé citace jsou označeny modrou barvou.

5.1.1 Okruh - Situace, kdy má dítě problémy s přátelským kontaktem k vrstevníkům

První okruh se týká první otázky, kterou jsem položila jak pedagogům, tak i rodičům. Koresponduje s dílčím výzkumným cílem - zjistit, v jakých situacích mají podle pedagogů / rodičů děti s ADHD problém navázat přátelský kontakt s ostatními dětmi? Mým záměrem bylo zjistit od respondentů, v jakých situacích mají děti nejvíce problémy s přátelskými postoji vůči ostatním dětem.

PEDAGOGOVÉ VÝSLEDKY NÁZORŮ1. Kategorie – **Názorový konflikt**

Pedagogové	P1	P5	P6	P7
Kódy	K1	K16	K18, K20	K23

2. Kategorie – **Kooperace s ostatními dětmi**

Pedagogové	P1	P9
Kódy	K3	K30

3. Kategorie – **Nové situace a adaptace**

Ped.	P2	P5	P7	P8	P9	P10
Kódy	K6, K7	K14, K15	K21, K24	K25, K26	K31	K32, K33, K34

4. Kategorie – **Neústupnost dítěte**

Pedagogové	P1	P4	P5
Kódy	K2, K4, K5	K12	K17

5. Kategorie – **Pocity a postoje dítěte s ADHD**

Pedagogové	P2	P4	P6	P8	P9
Kódy	K8	K13	K19	K27, K28	K29

6. Kategorie – **Vliv okolního prostředí**

Pedagogové	P3	P3
Kódy	K9	K10

7. Kategorie – **Strukturovaná činnost**

Pedagogové	P4	P7
Kódy	K11	K22

Interpretace pedagogové:

Mezi nejproblémovější situace, kdy může mít dítě s ADHD potíže s přátelským kontaktem vůči ostatním dětem, jmenovali pedagogové nové situace a při adaptaci na nové prostředí.

„setkávají s novými lidmi“ – K6,P2

„ v neznámém prostředí“ – K7,P2

„adaptuje na nové prostředí a neznámé lidi“ – K14,P5

„ při přechodu na novou školu“ – K15,P5

„ při adaptaci na nové prostředí, při přechodu na jinou školu, nebo do jiného kolektivu“ – K21,P7

„ setká se i s jinými dětmi s ADHD nebo jinými problémovými dětmi“ – K24,P7

„ seznamování s novými vrstevníky“ – K25,P8

„ při adaptaci na nové doposud neznámé prostředí“ – K26,P8

„ při adaptaci na nové prostředí“ – K31,P9

„ vymění školní kolektiv“ – K32,P10

„ při změně třídního učitele“ – K33,P10

„třídu začne navštěvovat další problematický žák“ – K34, P10

Dalšími uváděnými situacemi jsou takové situace, které jsou ovlivněny pocity a postoji dítěte s ADHD

„cítí se nejistě“ – K8,P2

„cítí k jinému dítěti nesympatie“ – K13,P4

„ cítí se v kolektivu nepřijat ostatními“ – K19,R6

„ dítě něco potřebuje“ – K27,P8

„ děti s ADHD neví jak přistupovat k ostatním přátelským způsobem a mnohdy nevědomky to dělají opačně“ – K28,P8

„v afektu“ – K29, P9

Pedagogové vyslovili i situace, kdy vzniká názorový konflikt mezi dítětem s ADHD a ostatními dětmi

„ při konfrontaci názorů“ – K1,P1

„ když se dítě začne hádat“ – K16,P5

„ při konfrontaci názorů“ – K18,P6

„ při konfliktech“ – K20,P6

„ při střetu názorů s dospělým člověkem nebo i jiným dítětem“ – K23, P7

Rodiče rovněž jmenovali i situace zapříčiněné neústupností dítěte s ADHD.

„snaží si prosazovat vlastní názory za každou cenu“ – K2,P1

„rády si organizují práci po svém“ – K4,P1

„potíže podvolit se názorům ostatních dětí“ – K5,P1

„ když si dítě nemůže organizovat práci podle sebe“ – K12,P4

„není schopno ustoupit a respektovat názor jiného dítěte“ – K17, P5

Dle názorů pedagogů mohou být problémovými situacemi, kdy má dítě problém s přátelským postojem i při kooperaci s ostatními dětmi.

„spolupráce s ostatními dětmi“ – K3,P1

„ při práci ve skupinách“ – K30, P9

Dále uváděli situace, které jsou problémové díky vlivu okolního prostředí.

„dítě s ADHD je v třídním kolektivu zohledňováno a bráno jako výjimka“ – K9,P3

„ostatní děti nechápu, proč je dítěti dovoleno něco, co by si druhý dovolit nemohl, chápou to jako nespravedlnost“ – K10, P3

Dalšími uváděnými situacemi jsou strukturované činnosti s pravidly.

„v situacích, kde se mají věnovat řízené činnosti“ – K11, P4

„ve skupině, kde jsou dána pravidla a řád, které děti s ADHD často nejsou schopny dodržet v plné míře“ – K22, P7

RODIČE VÝSLEDKY NÁZORŮ

1. Kategorie – **Řízená kolektivní činnost**

Rodiče	R1	R2	R7
Kódy	K1, K2, K3	K5	K18

2. Kategorie – **Kooperace s ostatními dětmi**

Rodiče	R6
Kódy	K16

3. Kategorie – **Vliv okolního prostředí**

Rodiče	R1	R3	R5	R6
Kódy	K4	K9	K13	K15

4. Kategorie – **Neústupnost dítěte**

Rodiče	R2	R3	R4	R5	R7	R8	R9	R10
kódy	K6	K10	K12	K14	K19	K20	K21	K22

5. Kategorie – **Problémové chování dětí s ADHD**

Rodiče	R2	R4	R6
Kódy	K7, K8	K11	K17

Interpretace rodiče:

Mezi nejproblémovější situace jmenovali rodiče ty, které jsou zapříčiněné neústupností dítěte s ADHD.

„situace, kdy se dítě musí podřídít autoritě, spolužákům, pravidlům“ – K6, R2

„při hádkách, když nehodlá slevit ze svého názoru“ – K10, R3

„když se snaží v kolektivu prosadit“ – K12, R4

„v situacích, kdy se neshodne nebo pohádá“ – K14, R5

„ při hádkách“ – K19,R7

„když se dítě nemůže s někým na něčem domluvit, začne se hádat a neustoupí“ – K20,R8

„v rizikových situacích, jako konflikt, afekt, neshody v názorech“ – K21,R9

„ v situacích, kde je mezi dětmi rivalita, nastávají hádky, konflikty“ – K22, R10

Dalšími častými situacemi jsou podle rodičů ty situace, kde mají děti s ADHD vykonávat řízenou kolektivní činnost.

„při hře s ostatními dětmi“ – K1,R1

„skupinové práci“ – K2, R1

„ při soutěžích, když dítě prohraje“ – K3,R1

„ ve strukturovaných situacích“ – K5,R2

„ při soutěživých aktivitách, když dítě prohrává“ – K18, R7

Dále rodiče uváděli situace, které jsou problémové díky vlivu okolního prostředí.

„v kolektivu dětí, které jsou soutěživé, temperamentní, dominantní“ – K4, R1

„když je ostatní děti provokují“ – K9, R3

„dítě se dostane do kolektivu dětí, které nad ním mají převahu“ – K13, R5

„když se dítě dostane do kolektivu dalších problémových dětí“ – K15, R6

Mezi další problémové situace patří ty situace, které jsou ovlivněny problémovým chováním dětí s ADHD.

„emoční potíže a impulzivní jednání dětí“ – K7, R2

„děti s ADHD narušují prostor ostatních dětí“ – K8, R2

„když porušuje všeobecně dohodnutá třídní pravidla“ – K11, R4

„je po něm vyžadováno dodržování pravidel“ - K17, R6

Podle názoru jednoho rodiče může být problémovou situací, kdy má dítě problém s přátelským postojem i při kooperaci s ostatními dětmi.

„když má spolupracovat“ – K16, R6

5.1.2 Okruh - Důvody vedoucí k problémům v sociálních vztazích

Druhý okruh je zaměřen na zjišťování důvodů, které mohou zapříčiňovat problémy dítěte s ADHD se sociálními vztahy s ostatními dětmi. Koresponduje s dílčím výzkumným cílem - zjistit, co je z pohledu pedagogů / rodičů důvodem toho, že mají děti s ADHD potíže s navazováním přátelských vztahů k ostatním dětem?

PEDAGOGOVÉ VÝSLEDKY NÁZORŮ

1. Kategorie – **Symptomy ADHD**

Pedagogové	P7	P8	P10
Kódy	K12	K14, K15	K20

2. Kategorie - **Útočnost**

Pedagogové	P1	P5	P8	P9
Kódy	K3	K10	K16	K17

3. Kategorie – **Nesprávné formy kontaktu**

Pedagogové	P4	P9	P10
Kódy	K6	K18	K19

4. Kategorie – **Vliv okolního prostředí**

Pedagogové	P2
Kódy	K4

5. Kategorie – **Vztah k sobě samému**

Pedagogové	P1	P6
Kódy	K1, K2	K11

6. Kategorie - **Konformita**

Pedagogové	P3	P4	P7
Kódy	K5	K7	K13

7. Kategorie – **Neschopnost ústupku**

Pedagogové	P5
Kódy	K8, K9

Interpretace pedagogové:

Pedagogové považují za nejčastější důvody, které vedou k problémům se sociálními vztahy dětí s ADHD s ostatními symptomy ADHD.

„samy projevy syndromu ADHD, a to přílišná impulzivita“ - K12, P7

„dětí s ADHD nemusí vůči ostatním dětem působit důvěryhodným dojmem“ – K14, P8

„problémům v komunikaci“ – K15, P8

„je neschopné ovládat své impulsy, ve škole se projevuje rušivě“ – K20, P10

Pedagogové se také vyslovili, že i útočnost dětí s ADHD může být důvodem problémů ve vztazích.

„agresivní při prosazování svých vlastních názorů“ – K3, P1

„neschopnost udělat kompromis může vyústit v konflikty a v agresivní chování dítěte“ – K10, P5

„sklonům k agresivnímu jednání“ – K16, P8

„agresivita“ – K17, P9

Dalšími často uváděnými důvody ze strany pedagogů jsou i nesprávné formy kontaktu vůči ostatním dětem, které dítě s ADHD může používat.

„ostatní děti odmítá“ – K6, P4

„dítě se snaží navázat vztah nebo přátelství nesprávnými formami jako například žducháním, provokováním ostatních, dále grimasy, slovní útoky, podrývá schopnosti ostatních dětí a žaluje na ně“ – K18, P9

„odmítá vrstevníky, bývá samotářské“ – K19, P10

Uváděnými důvody z řad pedagogů jsou také vztah dítěte s ADHD k sobě samému.

„ego“ – K1, P1

„děti s ADHD si často nepřipustí svou vlastní chybu“ – K2, P1

„ego, příliš velké sebevědomí“ – K11, P6

Dalšími uváděnými důvody byly problémy s dodržováním konformity.

„problémy s dodržováním třídních a společenských pravidel“ – K5, P3

„preferuje vlastní klid a vlastní pravidla“ – K7, P4

„potíže s dodržováním pravidel“ – K13, P7

Jmenovanými důvody, proč mohou mít děti s ADHD problémy se sociálními vztahy s ostatními dětmi může být neschopnost ústupku dítěte s ADHD.

„neschopnost dítěte udělat kompromis“ – K8, P5

„nedokáže ustoupit ze svých názorů a nepřipustí názor jiných“ – K9, P5

Jeden pedagog uvedl důvod, že i vliv okolního prostředí může hrát roli v tom, že jsou vztahy dětí s ADHD komplikované.

„ostatní děti nechápou specifické vzorce chování u dítěte s ADHD. Nerozumí tomu, proč má problémy se soustředěním a vyrušuje ostatní, vykřikuje a mluví nahlas, přestože ostatní pracují“ – K4, P2

RODIČE VÝSLEDKY NÁZORŮ

1. Kategorie – **Povaha dítěte s ADHD, symptomy a sebevědomí**

Rodiče.	R1	R3	R4	R5	R6	R8	R9
Kódy	K1, K4	K9	K11, K12	K13	K14	K19	K21, K22

2. Kategorie - **Zdrženlivost**

Rodiče	R1	R7
Kódy	K2	K17

3. Kategorie – **Snížená empatie**

Rodiče	R1	R2	R7	R10
Kódy	K3	K6	K16	K23

4. Kategorie- **Vliv okolního prostředí**

Rodiče	R1
Kódy	K5

5. Kategorie – **Zasahování do prostoru ostatních dětí**

Rodiče	R2
Kódy	K7

6. Kategorie - **Konformita**

Rodiče	R4	R8	R10
Kódy	K10, K12	K20	K24

7. Kategorie – **Nesprávné formy kontaktu**

Rodiče	R6	R8
Kódy	K15	K18

Interpretace rodiče:

Rodiče považují za nejčastější důvody vedoucí k problémům v sociálních vztazích dítěte s ADHD s ostatními dětmi povahu dítěte, sebevědomí a symptomy ADHD.

„introvertní povaha dítěte“ – K1, R1

„dominance dítěte samotného“ – K4, R1

„děti s ADHD jsou snadno vyprovokovatelné, citově nestabilní a mají ulpívavé chování“ – K9, R3

„hádá se s ostatními dětmi“ – K11, R4

„špatně se přizpůsobuje“ – K12, R4

„citová nestabilita, nejistota, nízké sebevědomí, uzavřená povaha a příliš impulzivní jednání“ – K13, R5

„vznětlivost, citová labilita“ – K14, R6

„impulzivnost a panovačnost“ – K19, R8

„paličatost, tvrdohlavost“ – K21, R9

„neústupnost dítěte“ – K22, R9

Dále jmenovali rodiče důvody jako snížená empatie dítěte s ADHD.

„nedostatek empatie“ – K3, R1

„nedostatek empatie“ – K6, R2

„dítě se stěží dokáže vcítit do pocitů druhých dětí“ – K16, R7

„dítě nemá dostatek schopnosti vcítit se do pocitů ostatních dětí“ – K23, R10

Dalšími uváděnými důvody z řad rodičů jsou problémy s dodržováním konformity.

„dítě porušuje pravidla“ – K10, R4

„špatně se přizpůsobuje“ – K12, R4

„vybočuje z kolektivu“ – K20, R8

„nedodržuje všeobecná pravidla“ – K24, R10

Dva rodiče uvedli, že důvodem může být i zdrženlivost dítěte s ADHD navazovat vztahy s ostatními dětmi.

„nenaváže kontakt sám od sebe, vyčkává do doby, kdy si ho nějaký kamarád vyhledá“ – K2, R1

„problém samostatně navázat kontakt s cizím dítětem“ – K17, R7

Důvodem může být dle rodičů také to, že děti volí nesprávné formy kontaktu vůči ostatním dětem.

„dítě navazuje kontakt s ostatními dětmi nevhodnými způsoby“ – K15, R6

„nesnášenlivost vůči ostatním dětem“ – K18, R8

Jeden rodič se vyslovil, že i okolní prostředí se může podílet na tom, že vznikají problémy s přátelskými vztahy.

„dominance ostatních dětí“ – K5, R1

Zasahování do prostoru ostatním dětem uvedl jako důvod jeden rodič.

„děti neustále narušují hranice osobní zóny ostatních dětí“ – K7, R2

5.1.3 Okruh – Role sebevědomí

V třetím okruhu bylo mým záměrem zjistit, jak pedagogové pohlíží na roli sebevědomí dětí s ADHD ve spojitosti se sociálními vztahy. Jestli je sebevědomí dětí s ADHD důležitým faktorem pro lepší vztahy s vrstevníky. Otázka koresponduje s dílčím výzkumným cílem - zjistit, jakou roli hraje sebevědomí dětí s ADHD v sociálních vztazích s ostatními dětmi z pohledu pedagogů/rodičů.

PEDAGOGOVÉ VÝSLEDKY NÁZORŮ

1. Kategorie – **Role nízkého sebevědomí v sociálních vztazích**

Pedagogové	P1	P2	P3	P8	P9	P10
Kódy	K1	K3, K4	K6	K16	K18	K20

2. Kategorie – **Role vyššího sebevědomí v sociálních vztazích**

Pedagogové	P1	P4	P6	P7	P9
Kódy	K2	K10	K13	K15	K17

3. Kategorie – **Faktory utvářející sebevědomí**

Pedagogové	P2	P3	P4	P5	P7
Kódy	K5	K7	K9	K12	K14

4. Kategorie – **Podstatnost sebevědomí**

Pedagogové	P4	P10
Kódy	K8	K19

5. Kategorie – **Nepodstatnost sebevědomí**

Pedagog	P5
Kódy	K11

Interpretace pedagogové:

Mezi nejčastěji uváděnými názory pedagogů převažovalo jejich vyjádření k roli nízkého sebevědomí v sociálních vztazích dětí s ADHD.

„děti s ADHD mají v sociálních vztazích problém díky nízkému sebevědomí“ – K1, P1

„děti s ADHD mají spíše nízké sebevědomí s pocity outsidera“ – K3, P2

„jejich sebedůvěra je na tenkém ledě a dlouho jim trvá, než si vybudují pozici v kolektivu, ale také ve společnosti obecně“ – K4, P2

„nemyslím si, že by děti s ADHD musely mít vždy nízké sebevědomí“ – K6, P3

„děti s ADHD mají spíše malou sebedůvěru, ale mohou to skrývat za masku a předstírat suverenitu a sebedůvěru“ – K16, P8

„nízké sebevědomí může způsobit, že se dítě s ADHD projevuje disociálně“ – K18, P9

„nižší sebevědomí – často si tyto děti nevěří, podceňují se, nedokáží prodat své znalosti“ – K20, P10

To, jak může ovlivňovat vyšší sebevědomí dětí s ADHD sociální vztahy s ostatními dětmi popsali pedagogové následovně.

„sebedůvěru mohou mít jen v některých oblastech“ – K2, P1

„příliš velké sebevědomí může být na překážku ve vztazích s ostatními dětmi“ – K10, P4

„příliš velké sebevědomí může komplikovat sociální vztahy dítěte s ADHD s ostatními dětmi“ – K13, P6

„dítě s ADHD má vysoké sebevědomí, může se v kolektivu prosazovat ve vůdčí roli, nadhodnocovat své schopnosti nad schopnostmi ostatních, až po projevy agresivity vůči ostatním dětem“ – K15, P7

„při navazování sociálních vztahů je spíše zapotřebí vyšší sebedůvěry“ – K17, P9

Pedagogové rovněž vyslovili důležité faktory, které mohou utvářet sebevědomí a ovlivňovat tak i sociální vztahy mezi dětmi.

„spoustu pochval a pozitivní motivace, která by jim sebevědomí alespoň částečně zvedla“
– K5, P2

„hraje roli i to, jak je dítě sociálně vyzrálé a inteligentní“ – K7, P3

„k jakému sebevědomí je vychováváno v rodině“ – K9, P4

„sebevědomí se vytváří díky mnoha faktorům, jako například školní úspěšnost, obliba mezi ostatními dětmi, přístup k výchově ze strany rodičů a styl pedagoga ve škole“ – K12, P5

„při nevhodném přístupu k dítěti s ADHD může být sebedůvěra narušena vlivem negativního hodnocení ze strany učitele“ – K14, P7

Podstatnost sebevědomí potvrdili dva pedagogové, pouze jeden pedagog se vyslovil, že sebevědomí v sociálních vztazích nehraje roli.

„sebevědomí hraje v sociálních vztazích velkou roli“ – K8, P4

„role sebevědomí hraje podstatnou roli“ – K19, P10

„domnívám se, že sebevědomí přitom nehraje podstatnou roli“ – K11, P5

RODIČE VÝSLEDKY NÁZORŮ

1. Kategorie – **Role nízkého sebevědomí v sociálních vztazích**

Rodiče	R2	R3	R5	R10
Kódy	K2	K4	K6	K11

2. Kategorie – **Role vyššího sebevědomí v sociálních vztazích**

Rodiče	R1	R4	R9
Kódy	K1	K5	K10

3. Kategorie – **Podstatnost sebevědomí**

Rodiče	R3	R6	R7	R8
Kódy	K3	K7	K8	K9

Interpretace rodiče:

Rodiče nejčastěji uvedli názory, jak může nízké sebevědomí ovlivňovat sociální vztahy dětí s ADHD.

„pokud má dítě nízké sebevědomí, projevuje se k ostatním dětem nevhodným způsobem a to způsobí, že jej začnou odmítat“ – K2, R2

„nízké sebevědomí oslabuje schopnost navazovat kvalitní sociální vztahy s ostatními dětmi“ – K4, R3

„nízké sebevědomí snižuje schopnost navázat a udržet trvalejší přátelský vztah“ – K6, R5

„nízké sebevědomí neprospívá vztahům“ – K11, R10

Sebevědomí jako podstatnou součást osobnosti dítěte s ADHD při navazování sociálních vztahů potvrdily tyto názory rodičů.

„sebevědomí je důležité v sociálních vztazích“ – K3, R3

„sebevědomí je zapotřebí ve vztazích s ostatními dětmi“ – K7, R6

„přiměřené sebevědomí je důležité pro sociální vztahy“ – K8, R7

„zdravé sebevědomí podporuje navazování vztahů mezi dětmi“ – K9, R8

Jak může ovlivňovat vyšší sebevědomí sociální vztahy dětí s ADHD s ostatními dětmi uvedli rodiče v následujících názorech.

„vyšší sebevědomí dítěte by mohlo pomoci navazovat přátelské vztahy s ostatními dětmi“ – K1, R1

„vlivem vyššího sebevědomí nemusí mít dostatečnou pokoru před autoritou“ – K5, R4

„vyšší sebevědomí může prospět ve vztazích s ostatními dětmi“ – K10, R9

5.1.4 Okruh – Následky pramenící z nedostatku přátelských vztahů u dětí s ADHD

Okruh 4. je věnován zjišťování, jaké mohou být podle pedagogů a rodičů u dětí s ADHD následky, když mají nedostatečné vztahy s ostatními dětmi. Koresponduje s dílčím výzkumným cílem – zjistit, co vidí pedagogové/rodiče jako následek situace, když dítě nemá přátelské vztahy s ostatními dětmi? Mým záměrem v této oblasti bylo zjistit, jaké možné následky se mohou objevit u dětí s ADHD, když nemají kamarádské vztahy s vrstevníky.

PEDAGOGOVÉ VÝSLEDKY NÁZORŮ

1. Kategorie - **Separace**

Pedagogové	P2	P8
Kódy	K5	K19, K21

2. Kategorie – **Pozice v kolektivu**

Pedagogové	P1	P8
Kódy	K3	K25

3. Kategorie – **Problémové chování**

Pedagogové	P2	P3	P5	P6	P7	P8	P9
Kódy	K6	K8	K14	K15	K17, K18	K24	K26

4. Kategorie – **Změny v povaze a psychice dítěte s ADHD**

Pedagogové	P1	P4	P7	P8
Kódy	K1, K2	K12	K16	K20

5. Kategorie – **Nevhodné způsoby kontaktu**

Pedagogové	P1	P3	P4	P5	P8	P9	P10
Kódy	K4	K9	K11	K13	K23	K27	K28

6. Kategorie – **Pocity méněcennosti**

Pedagog	P2
Kódy	K7

7. Kategorie - **Negativismus**

Pedagog	P4
Kódy	K10

8. Kategorie – **Opoziční chování**

Pedagog	P8
Kódy	K22

Interpretace pedagogové:

Mezi nejčastěji jmenované následky z nedostatku přátelských vztahů dětí s ADHD s ostatními dětmi pedagogové uvedli problémové chování dítěte s ADHD.

„vybití agresivity a vzteku“ – K6, P2

„vzdorovitost vůči autoritám“ – K8, P3

„obrátil svou pozornost na jiné dítě, které je většinou slabší a v nejhorším případě se tak může stát iniciátorem šikany“ – K14, P5

„disociální až asociální chování“ – K15, P6

„zájmy se mohou ubírat nevhodným směrem“ – K17, P7

„nadbytek své energie vybitet nevhodným způsobem, až delikventním způsobem“ – K18, P7

„agresivní chování“ – K24, P8

„agresivita“ – K26, P9

Dále pedagogové často uváděli za možné následky to, že dítě bude volit nevhodné způsoby jak navazovat kontakt s ostatními dětmi.

„snaží se na sebe upozorňovat všemi různými způsoby i za cenu zhoršeného prospěchu a výchovných problémů“ – K4, P1

„nejrůznější upozorňování na sebe samého a to i nevhodnými způsoby například provokace spolužáků, zesměšňování ostatních“ – K9, P3

„nebude se umět (ve vztazích) správně chovat“ – K11, P4

„upozorňování na sebe nesprávným způsobem“ – K13, P5

„manipulace s ostatními dětmi pro svůj vlastní prospěch“ – K23, P8

„soupeřivost s ostatními dětmi, lhaní a žalování“ – K27, P9

„problémy s navazováním vztahů“ – K28, P10

Pedagogové vidí jako možné následky i změny v psychice a povaze dítěte s ADHD.

„dítě se může stát egocentrické“ – K1, P1

„citově vyprahlé“ – K2, P1

„nebude mít v nikom důvěru“ – K12, P4

„děti s ADHD se mohou cítit osamocené“ – K16, P7

„nedůvěra“ – K20, P8

Dalšími následky uvedených od pedagogů může být separace dítěte s ADHD.

„totální izolace“ – K5, P2

„stáhnutí se do sebe“ – K19, P8

„izolace od okolí“ – K21, P8

Pedagogové považují za možné následky také to, jakou pozici v kolektivu dítě s ADHD zaujme.

„stojí na okraji v kolektivu, stává se outsiderem“ – K3, P1

„vůdčí sklony v kolektivu“ – K25, P8

Jeden pedagog vyslovil jako následek pocitu méněcennosti u dítěte s ADHD.

„podceňování a snižování sebedůvěry“ – K7, P2

RODIČE VÝSLEDKY NÁZORŮ

1. Kategorie - **Separace**

Rodiče	R1	R6	R10
Kódy	K2	K14	K22

2. Kategorie – **Problémové chování**

Rodiče	R1	R2	R3	R8	R9
Kódy	K4	K5	K7	K17	K20

3. Kategorie – **Psychické problémy**

Rodiče	R1	R3	R4	R5	R6	R8	R9	R10
Kódy	K1, K3	K6	K8, K9	K10	K12	K18	K19	K21

4. Kategorie – **Nevhodné způsoby kontaktu**

Rodiče	R5	R6	R10
Kódy	K11	K12	K23

5. Kategorie - **Negativismus**

Rodiče	R7	R8
Kódy	K15	K16

Interpretace rodiče:

Mezi nejčastěji jmenované následky z nedostatku přátelských vztahů dětí s ADHD s ostatními dětmi rodiče uvedli psychické problémy u dítěte s ADHD.

„psychické problémy“ – K1, R1

„dítě začne potlačovat své pocity“ – K3, R1

„depresivní nálada“ – K6, R3

„může mít mrzutou, smutnou náladu“ – K8, R4

„příliš uzavřené do sebe“ – K9, R4

„osamělost dítěte“ – K10, R5

„smutek“ – K12, R6

„stažení se do sebe“ – K18, R8

„pocity osamělosti“ – K19, R9

„straní se okolí“ – K21, R10

Pedagogové rovněž uvedli jako možné následky problémové chování dítěte s ADHD.

„může se začít chovat disociálně“ – K4, R1

„závažnější problémy v chování, sociálně patologické chování disociálního a asociálního charakteru“ – K5, R2

„agresivní chování“ – K7, R3

„agresivita“ – K17, R8

„může se začít projevovat agresivně, být vzdorovitý“ – K20, R9

Dalšími následky uvedených od rodičů může být separace dítěte s ADHD.

„izolace od společnosti“ – K2, R1

„stranění se od okolí“ – K14, R6

„stranění se okolí“ – K22, R10

Dále rodiče uváděli za možné následky to, že dítě bude volit nevhodné způsoby jak navazovat kontakt s ostatními dětmi.

„upozorňování na sebe nevhodnými způsoby“ – K11, R5

„odmítavý postoj k ostatním dětem“ – K13, R6

„stěží buduje důvěrné vztahy“ – K23, R10

Rodiče se také vyslovili, že i negativismus dítěte může být následkem nedostatečných přátelských vztahů.

„dítě si vytvoří k lidem negativní postoj a nebude stát o sociální kontakt“ – K15, R7

„nesnášenlivost vůči ostatním dětem“ – K16, R8

5.1.5 Okruh – Nálepkování dětí s ADHD v dětském kolektivu

Okruh 5. je zaměřen na nálepkování dětí s ADHD v kolektivu mezi ostatními dětmi. Pedagogové a rodiče se měli možnost vyjádřit k nálepkování a jeho souvislosti se sociálními vztahy mezi dětmi. Otázka koresponduje s dílčím výzkumným cílem - zjistit, jaký mají pedagogové/rodiče pohled na souvislost „nálepkování“ se sociálními vztahy dětí s ADHD. Mým záměrem v tomto okruhu bylo zjistit pohled dotazovaných respondentů na tento dle mého názoru škodlivý jev v dětském kolektivu.

PEDAGOGOVÉ VÝSLEDKY NÁZORŮ

1. Kategorie – Vhodné přístupy učitele

Pedagogové	P1	P5	P10
Kódy	K1	K11	K21, K22

2. Kategorie – Nevhodné přístupy učitele

Pedagogové	P2	P7	P9
Kódy	K5	K15	K19

3. Kategorie – **Vhodné chování dětského kolektivu**

Pedagog	P3
Kódy	K6

4. Kategorie – **Nevhodné chování dětského kolektivu v důsledku nálepkování**

Pedagogové	P1	P2	P3	P4	P7	P8
Kódy	K2, K3	K4	K7, K8	K10	K13, K14	K17

5. Kategorie – **Nálepkování jako negativní jev**

Pedagogové	P4	P6	P8	P9	P10
Kódy	K9	K12	K16	K18	K20

Interpretace pedagogové:

Drtivá většina pedagogů se vyslovila, že nálepkování dětí s ADHD negativně ovlivňuje třídní klima.

„děti nepochopí zvláštnosti dítěte s ADHD mohou mu ubližovat“ – K2, P1

„ohrožení i šikanou“ – K3, P1

„pokud třídou vládne nepochopení a odmítání hrozí vznik šikany těchto dětí, vystrčení z kolektivu, posměšky, přisuzování viny“ – K4, P2

„odmítavý postoj“ – K7, P3

„nálepkování dětí s ADHD vede k odmítavému postoji ostatních dětí a škodí vzájemným vztahům mezi dětmi“ – K8, P3

„negativní postoj k mezilidským vztahům, nebude chtít vytvářet vztahy“ – K10, P4

„ovlivňuje ostatní děti v kolektivu a to především tím způsobem, že mohou zaujímat vůči dětem s ADHD postoje vytvořené na základě předsudků“ – K13, P7

„mohou pak děti vnímat zkresleným pohledem“ – K14, P7

„ostatní děti mohou začít nálepky používat proti dítěti s ADHD“ – K17, P8

Nálepkování jako negativní jev, narušující vzájemné vztahy mezi dětmi potvrdili pedagogové v následujících názorech.

„nálepkování se může negativně projevit v sociálních vztazích“ – K9, P4

„nálepkování dětí s ADHD negativně ovlivňuje vztahy s ostatními dětmi“ – K12, P6

„nálepkování se může negativně odrazit na vztazích s ostatními dětmi“ – K16, P8

„nálepkování je nevhodné“ – K18, P9

„nálepkování se negativně odráží v třídním kolektivu“ – K20, P10

Pedagogové uvedli i vhodné přístupy učitele k nálepkování dětí s ADHD.

„učitel by měl k dětem promlouvat a vysvětlovat jim důvody, proč se dítětem s ADHD jedná jinak než s ostatními“ – K1, P1

„pedagog by se měl nálepkování vyhnout a měl by být seznámen s problematikou ADHD“ – K11, P5

„těmto dětem nedávat žádnou nálepku“ – K21, P10

„začleňovat je do kolektivu, neupozorňovat na jejich odchylky v chování“ - K22, P10

Nevhodné přístupy učitele, které mohou na základě nálepkování zaujímat.

„spousta lidí nebo učitelů dítě hodnotí, aniž by věděli, co porucha pozornosti s hyperaktivitou obnáší“ – K5, P2

„děti tak reagují především díky informacím, kterým se jich o dětech s ADHD dostává od učitele“ – K15, P7

„učitel může u ostatních dětí vyvolat pocit, že dítě s ADHD není dobrým kamarádem, když neumí poslouchat paní učitelku – což může vést děti k názoru, že s takovým žákem, kterého paní učitelka neustále napomíná, se bavit nebudeme“ – K19, P9

Bez přítomnosti nálepkování v třídním kolektivu se mohou děti postavit pozitivním způsobem.

„záleží na postoji, který zaujmou ostatní děti, ten může být pomáhající“ – K6, P3

RODIČE VÝSLEDKY NÁZORŮ

1. Kategorie – **Nálepkování jako negativní jev**

Rodiče	R1	R2	R3	R4	R5	R6	R7	R8	R9	R10
Kódy	K2	K3	K7	K9	K10	K11	K12	K13	K16	K17

2. Kategorie – **Nevhodné chování dětského kolektivu v důsledku nálepkování**

Rodiče	R1	R2	R3	R8
Kódy	K1	K4	K8	K15

3. Kategorie – **Vhodné přístupy učitele**

Rodiče	R2	R8
Kódy	K5, K6	K14

Interpretace rodiče:

Všichni rodiče jasně potvrdili nálepkování dětí s ADHD jako nevhodné.

„u dítěte s ADHD může přispět k nižšímu sebevědomí a sebehodnocení“ – K2, R1

„ano může se negativně odrazit“ – K3, R2

„nálepkování negativně ovlivňuje ostatní děti“ – K7, R3

„nálepkování je v kolektivu nevhodné a škodí sociálním vztahům“ – K9, R4

„nálepkování v kolektivu dětí je nevhodné“ – K10, R5

„ano nálepkování nevhodně působí na ostatní děti“ – K11, R6

„ano nálepkování je nevhodné“ – K12, R7

„Ano“ – K13, R8

„nálepkování škodí dítěti a vytváří negativní klima ve třídním kolektivu“ – K16, R9

„nálepkování je velmi negativní jev v kolektivu dětí“ – K17, R10

Rodiče se vyslovili, jak se mohou nevhodně chovat ostatní děti v důsledku nálepkování.

„ostatní děti začnou nálepky dítěte promítat do vlastního vztahu k dítěti s ADHD“ – K1, R1

„děti zaujmou vůči dítěti odmítavý postoj“ – K4, R2

„jsou potom k dítěti s ADHD odmítavé a nepřijmou ho mezi sebe jako rovnocenného člena skupiny“ – K8, R3

„ostatní děti na nálepkování reagují, vnímají to a pak se v závislosti na tom utváří i jejich postoj k dítěti s ADHD“ – K15, R8

Vhodné přístupy učitele k nálepkování dětí s ADHD rodiče vyslovili následujícím způsobem.

„je důležité, aby se dítě zbavilo nálepky darebák, nevychovanec“ – K5, R2

„sama diagnóza ovšem vede k tomu, že se učitel nad problémem zamyslí a zvolí k dítěti individuální přístup“ – K6, R2

„učitel by měl nálepkování zabránit“ – K14, R8

5.1.6 Okruh – Způsoby pozitivního včleňování dětí s ADHD do kolektivu ostatních dětí

V tomto okruhu jsem se ptala pedagogů a rodičů na způsoby podpory včleňování dětí s ADHD do kolektivu ostatních dětí. Okruh koresponduje s dílčím výzkumným cílem - zjistit, jakými způsoby by pedagogové/rodiče podpořili a rozvíjeli pozitivní včleňování dětí s ADHD mezi ostatní děti.

PEDAGOGOVÉ VÝSLEDKY NÁZORŮ

1. Kategorie – Skupinová práce, hry, aktivity

Pedagogové	P1	P3	P4	P7	P8	P9	P10
Kódy	K2	K9, K10	K11	K20	K21, K22	K24	K27

2. Kategorie – Komunitní kruhy

Pedagogové	P1	P4
Kódy	K3	K12

3. Kategorie – Působení na ostatní děti

Pedagogové	P1	P2	P7	P9
Kódy	K4	K6	K18, K19	K25

4. Kategorie – Působení na celý kolektiv dětí

Pedagogové	P2	P5	P6	P7
Kódy	K5	K14	K16	K17

5. Kategorie – Pozitivní přístup učitele k dítěti s ADHD

Pedagogové	P2	P5	P9	P10
Kódy	K7, K8	K15	K23, K26	K28, K29

6. Kategorie – Spolupráce s dalšími osobami

Pedagogové	P1	P4
Kódy	K1	K13

Interpretace pedagogové:

Ukázalo se, že názory pedagogů se shodují ve většině v tom, že by podpořily pozitivní včleňování dětí do kolektivu pomocí skupinové práce, hrami a aktivitami mezi ostatními dětmi.

„prací v různě početných skupinách“ – K2, P1

„sociálními hrami“ – K9, P3

„skupinovými pracemi“ – K10, P3

„společenských her“ – K11, P4

„společenské hry na podporu rozvoje komunikace“ – K20, P7

„prostřednictvím kolektivních společenských her“ – K21, P8

„sportovních her a pohybových aktivit ve skupinách“ – K22, P8

„zapojení pomocí her“ – K24, P9

„zapojit do školního kolektivu, zapojovat do skupinové práce“ – K27, P10

Pedagogové vidí jako zdařilé při včleňování dětí s ADHD do společnosti svých vrstevníků rovněž i pozitivní přístup učitele k dítěti s ADHD.

„pozitivní motivace a pochvaly“ – K7, P2

„vstřícný, chápavý a pomáhající přístup učitele dítěti pomůže začlenit se mezi ostatní děti a bude s nimi i lépe spolupracovat“ – K8, P2

„vysvětlovat dítěti, že i ostatní děti mají své potřeby, své práva a očekávání“ – K15, P5

„vzdvihováním kladných stránek dítěte s ADHD“ – K23, P9

„učitel by měl chválit dítě za maličkosti“ – K26, P9

„svěřovat drobné úkoly, např. mazání tabule, rozdávání sešitů“ – K28, P10

„vzvednout jeho kvality, znalosti“ – K29, P10

Pozitivní včleňování může dle názoru pedagogů ovlivnit i působením na ostatní děti.

„dva až tři spolužáky, kteří jsou sociálně a citově zralí, aby dítě provázeli a pomáhali mu, pokud by bylo potřeba“ – K4, P1

„vysvětlení ostatním dětem, proč dítě s ADHD občas své jednání nedokáže ovlivnit“ – K6, P2

„poradit dětem jak se mají zachovat v situacích, které mohou nastat a z nichž by hrozilo riziko konfliktu“ – K18, P7

„děti informovat o tom, že dítě s ADHD by mohlo mít problém a aby se snažili dítěti pomoci“ – K19, P7

„naučit i ostatní děti, aby ocenily, když se dítěti s ADHD něco povede“ – K25, P9

Práce s celým kolektivem také značně pomáhá při začleňování do společnosti svých vrstevníků.

„komunikace s celým třídním kolektivem“ – K5, P2

„pracovat s celým kolektivem za pomoci různých společenských her“ – K14, P5

„prací s celým kolektivem dětí“ – K16, P6

„pracovat s kolektivem“ – K17, P7

Komunitní kruhy jsou dalšími způsoby jak podpořit pozitivní včleňování dětí s ADHD mezi ostatní děti.

„komunitní kruhy“ – K3, P1

„komunitních kruhů zaměřených na efektivní komunikaci mezi dětmi“ – K12, P4

Dále by pedagogové spolupracovali s dalšími osobami.

„spolupráce s rodiči“ – K1, P1

„asistent pedagoga může být také vhodným prostředníkem mezi dítětem s ADHD a ostatními dětmi“ – K13, P4

RODIČE VÝSLEDKY NÁZORŮ

1. Kategorie – **Zájmy, hry, aktivity s dětským kolektivem**

Rodiče	R1	R2	R3	R4	R5	R6	R7	R8	R9	R10
Kódy	K1	K2	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11

2. Kategorie – **Pozitivní přístup k dítěti s ADHD**

Rodiče	R2
Kódy	K3

Interpretace rodiče:

Rodiče se zcela shodli na tom, že pozitivní včleňování dětí s ADHD by vykonávali pomocí zájmových činností, hrami a aktivitami v dětském kolektivu.

„řízené aktivity, společenské hry, týmová spolupráce, hry, které nebudou soutěživé, ale zaměřené na komunikaci dětí, aby byly schopny mezi sebou spolupracovat“ – K1, R1

„skupinová činnost“ – K2, R2

„vhodné mohou být sportovní aktivity, kulturní akce s ostatními dětmi“ – K4, R3

„dítě bych zapojovala do společenského dění v kolektivu svých vrstevníků a vhodný je i dostatek mimoškolních aktivit“ – K5, R4

„prostřednictvím zájmových činností, kolektivními hrami“ – K6, R5

„zájmovými činnostmi různého zaměření“ – K7, R6

„přihlášením dítěte do různých kroužků, volnočasové aktivity“ – K8, R7

„zájmovými činnostmi s ostatními dětmi“ – K9, R8

„podpořila bych včlenění zájmovými kroužky“ – K10, R9

„zapojováním do společnosti svých vrstevníků, například letní tábory, soustředění, dostatek zájmových činností“ – K11, R10

Jeden rodič vyslovil názor, že i pozitivním přístupem k dítěti se formuje začleňování mezi vrstevníky.

„pozitivní motivace a chvála dítěte“ – K3, R2

5.1.7 Okruh – Program Pět P

V okruhu 7. jsem se ptala pedagogů a rodičů, jak by hodnotili přínos programu Pět P pro děti s ADHD. Okruh koresponduje s dílčím výzkumným cílem - zjistit, jak pedagogové/rodiče hodnotí přínos programu Pět P pro děti s ADHD? Osobně s tímto programem nemám zkušenosti, přesto jsem se chtěla dozvědět od respondentů, jak vidí jeho přínos pro děti s touto dětské poruchou.

PEDAGOGOVÉ VÝSLEDKY NÁZORŮ

1. Kategorie – **Přínos programu**

Pedagogové	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P8	P9
Kódy	K1	K6	K12	K14	K18	K19	K23	K25

2. Kategorie – **Nepřínos programu**

Pedagogové	P10
Kódy	K30

3. Kategorie – **Faktory ovlivňující efektivitu programu**

Pedagogové	P1
Kódy	K2, K3, K4

4. Kategorie – **Přínos pro dítě s ADHD**

Pedagog.	P2	P3	P6	P8	P9
Kódy	K7, K9	K13	K20	K24	K26

5. Kategorie – **Požadavky na dobrovolníka**

Pedagogové	P1	P2	P4	P7	P9
Kódy	K5	K8	K17	K21	K29

6. Kategorie – **Pomoc dobrovolníka dítěti s ADHD**

Pedagog.	P2	P4	P9
Kódy	K10, K11	K15, K16	K27, K28

7. Kategorie – **Rizika programu Pět P**

Pedagog	P7
Kódy	K22

Interpretace pedagogové:

Převážná většina pedagogů se shodla na názoru, že Program Pět P je pro děti s ADHD přínosný a napomáhající.

„metoda by mohla být přínosná“ – K1, P1

„program bych hodnotil velmi kladně“ – K6, P2

„program má jednoznačný přínos“ – K12, P3

„přínos programu je velmi velký“ – K14, P4

„program je velmi přínosný“ – K18, P5

„program Pět P bych hodnotila velmi kladně“ – K19, P6

„je velmi přínosný“ – K23, P8

„může být formou motivace pro dítě“ – K25, P9

V čem vidí pedagogové přínos programu, uvedli v následujících názorech.

„dítě získá sebevědomí, naučí se chovat v různých společenských situacích“ – K7, P2

„dítě může v kamarádovi najít spojence, může se svěřit“ – K9, P2

„díky možnosti zprostředkovat dítěti kontakt na vrstevnické kamarády“ – K13, P3

„dítě s ADHD se dostane do kolektivu dětí“ – K20, P6

„individuální přístup a přátelský vztah s člověkem, který je připraven na specifické rysy jeho chování a náležitě k němu i přistupuje“ – K24, P8

„dítě se naučí lépe komunikovat“ – K26, P9

Pedagogové vyslovili také názory, jakým způsobem pomáhá dobrovolník dítěti.

„může názorně ukazovat jaké je žádoucí společenské chování“ – K10, P2

„pomáhat při nalézání nových vrstevnických kamarádů“ – K11, P2

„dobrovolník může být pro dítě opora, prostředníkem mezi dítětem a ostatními dětmi“ – K15, P4

„pomoci při překonávání překážek“ – K16, P4

„dospělý mu může pomoci navazovat nové přátelské vztahy“ – K27, P9

„ukazuje mu, jak se má ve společnosti chovat“ – K28, P9

Pedagogové také dosti uváděli, jaké požadavky by měly být na dobrovolníka v programu Pět P kladeny, aby byla tato forma pomoci dítěti s ADHD efektivní.

„osobnost dospělého kamaráda by měla být na vysoké úrovni, aby byl schopen být pro dítě vzorem“ – K5, P1

„dospělý kamarád rozuměl problematice o ADHD“ – K8, P2

„měl být vzorem“ – K17, P4

„sociální kontakt s člověkem, který by měl být vzorem a měl by být seznámen s problematikou ADHD a měl by tak vědět, jak k dítěti přistupovat a potlačit nevhodné projevy v chování“ – K21, P7

„být vzorem pro dítě“ – K29, P9

Úspěšnost programu je dle výpovědí pedagogů závislá také na následujících faktorech.

„určení si pravidel, které by si obě strany měly, tj. dítě i jeho dospělý kamarád dohodnout“ – K2, P1

„dítě bylo schopno respektovat autoritu“ – K3, P1

„oba mají stejné, nebo podobné zájmy“ – K4, P1

Nepřínos programu Pět P uvedl pouze jeden pedagog.

„neuznávám toto násilné začleňování do kolektivu“ – K30, P10

Možná rizika tohoto programu uvedl pedagog následujícím způsobem.

„riziko vidím v ukončení projektu, kdy dítě svého kamaráda pravděpodobně ztratí, což pro něj může být demotivující“ – K22, P7

RODIČE VÝSLEDKY NÁZORŮ

1. Kategorie – **Přínos programu**

Rodiče	R1	R2	R3	R4	R6	R7	R8	R9
Kódy	K1	K3	K6	K8	K10	K11	K12	K13

2. Kategorie – **Přínos pro dítě s ADHD**

Rodiče	R1	R2	R3	R10
Kódy	K2	K5	K7	K14

3. Kategorie – **Pomoc dobrovolníka dítěti s ADHD**

Rodiče	R2	R5
Kódy	K4	K9

Interpretace rodiče:

V naprosté většině rodiče uvedli, že program Pět P je přínosný a napomáhající.

„určitě přínosný“ – K1, R1

„velmi kladně“ – K3, R2

„program bych hodnotila kladně“ – K6, R3

„ano, myslím si, že může být prospěšný“ – K8, R4

„program může být pro dítě přínosem“ – K10, R6

„ano, může být přínosný“ – K11, R7

„mohl být přínosný“ – K12, R8

„může být pro dítě přínosný“ – K13, R9

V čem vidí rodiče přínos programu, uvedli v následujících názorech.

„Dítě se pod vedením dospělého kamaráda naučí jak vytvářet vazby s ostatními dětmi. Dítě se také naučí jak smysluplně trávit svůj volný čas a seznámí se s novými kamarády.“ – K2, R1

„je to velmi přínosné, protože děti s ADHD se často cítí osaměle“ – K5, R2

„přínosný je především tím způsobem, že se dítěti věnuje člověk, který mu rozumí“ – K7, R3

„může být pro dítě motivující trávit čas s člověkem, který mu je kamarádem“ – K14, R10

Rodiče vyslovili také názory, jakým způsobem pomáhá dobrovolník dítěti.

„Dospělý kamarád nepůsobí pouze jako autorita, ale jejich vztah je také o přátelství.“ – K4, R2

„Pozitivně hodnotím zejména přínos v tom smyslu, že dobrovolník se může stát pro dítě kamarádem a vzorem.“ – K9, R5

5.1.8 Okruh – Zájmová činnost dětí s ADHD jako prostředek pro lepší sociální vztahy

Okruh 8. je zaměřen na to, jak hodnotí pedagogové a rodiče zájmovou činnost dětí s ADHD jako prostředek k navazování lepších sociálních vztahů dětí s ADHD s ostatními dětmi. Tento okruh koresponduje s dílčím výzkumným cílem -zjistit, zda-li z pohledu pedagogů/rodičů napomáhá navštěvování sportovních a zájmových kroužků k lepším vztahům dětí s ADHD k ostatním dětem?

PEDAGOGOVÉ VÝSLEDKY NÁZORŮ

1. Kategorie – Zájmy napomáhají sociálním vztahům

Pedagogové	P2	P3	P4	P6	P7	P8	P9	P10
Kódy	K3	K6	K10	K15	K17	K19	K21	K25

2. Kategorie – Zájmy nenapomáhají vztahům

Pedagogové	P1	P5
Kódy	K1	K14

3. Kategorie – **Přínos zájmových činností pro dítě s ADHD**

Pedagog.	P3	P4	P5	P8	P9
Kódy	K7, K8	K11	K13	K20	K22, K23

4. Kategorie – **Nutnost přizpůsobení se dítěte s ADHD**

Pedagogové	P1	P2	P3	P6	P7
Kódy	K2	K4	K9	K16	K18

5. kategorie – **Specifičnost skupiny**

Pedagog	P2
Kódy	K5

6. Kategorie – **Specifičnost zájmu**

Pedagogové	P4	P9
Kódy	K12	K24

Interpretace pedagogové:

Odpovědi ukázaly, že většina pedagogů považuje angažovanost dítěte s ADHD v zájmových kroužcích za napomáhající v sociálních vztazích k ostatním dětem.

„někdy ano“ – K3, P2

„ano mohou mít lepší kamarádské vztahy“ – K6, P3

„určitě ano“ – K10, P4

„ano zájmové činnosti mohou napomáhat vztahům“ – K15, P6

„dítě s ADHD může mít lepší vztahy s ostatními dětmi“ – K17, P7

„určitě může mít lepší vztahy s ostatními“ – K19, P8

„ano může lépe navazovat vztahy“ – K21, P9

„určitě“ – K25, P10

Pedagogové vyslovili také názory, jakým způsobem pomáhají zájmové činnosti dítěti. Jejich názory potvrzuje i Drtílková (2006) která uvádí, že by mělo být dítěti umožněno, aby mohlo vyniknout v oblasti, ve které je šikovný. Především se tím upevní jeho sebevědomí a může získat uznání od ostatních dětí. Oblastí, ve které může být dítě nadané, je mnoho. Od sportovních aktivit, přes zájmy výtvarné, hudební, atd. Výrazným talentem může dítě imponovat svému okolí.

„budou moci v nějaké oblasti vyniknout“ – K7, P3

„zvedne společenskou prestiž“ – K8, P3

„zájmy zvyšují prestiž, dítě stoupne na hodnotě v očích ostatních dětí“ – K11, P4

„zájmové činnosti jsou důležité a rozvíjející“ – K13, P5

„je to pro dítě možnost jak najít kamarády v oblasti, o kterou se zajímá a znamenat podporu také v tom, že je v určité oblasti schopné a to může přispět k jeho sebevědomí“ – K20, P8

„dítě se v kroužku naučí dovednostem, může vyniknout a mít úspěch“ – K22, P9

„potřeba dítě vyzdvihnout před ostatními dětmi a poté se může stát zajímavou osobou“ – K23, P9

Zájmy a koníčky dítěte dle pedagogů souvisí se schopností dítěte se přizpůsobit požadavkům, pravidlům a řádu, který je jistě zapotřebí i v těchto oblastech.

„sociální vztahy dítěte s ADHD nezáleží na tom, zda-li se angažuje v různých kroužcích, ale na tom, do jaké míry se dítě dokáže přizpůsobit společnosti“ – K2, P1

„dítě s ADHD se musí snažit přizpůsobit kolektivu jako celku“ – K4, P2

„úspěšnost dítěte závisí na tom, jaké je jeho odhodlání se zdokonalovat a jeho píle“ – K9, P3

„dítě by se mělo snažit přizpůsobit pravidlům a kladeným požadavkům i v této oblasti“ – K16, P6

„je podstatné, jak se v rámci těchto aktivit chová a zda je schopno podřídit se společenským pravidlům“ – K18, P7

Dva pedagogové uvedli, že zájmové činnosti nehrají roli v tom, jaké bude mít dítě vztahy s ostatními dětmi.

„Nemyslím si, že díky mimoškolním aktivitám mohou lépe navazovat vztahy s ostatními dětmi.“ – K1, P1

„nemyslím si, že by hrály významnou roli v lepších vztazích dítěte s ADHD s ostatními dětmi“ – K14, P5

Výhodou může dle výpovědí pedagogů být specifický zájem, který není běžný u ostatních vrstevníků, ale i běžné koníčky které děti spojí.

„vynikne, jestliže má netradiční zájem“ – K12, P4

„stejný koníček mezi dětmi podpoří lepší komunikaci a přátelství“ – K24, P9

Z hlediska složení skupiny, ve které se dítě nachází, pedagog uvedl následující názor.

„záleží na sociální vyzrálosti ostatních dětí“ – K5, P2

RODIČE VÝSLEDKY NÁZORŮ

1. Kategorie - **Specifičnost zájmu**

Rodiče	R1	R2
Kódy	K2	K5

2. Kategorie – **Zájmy napomáhají sociálním vztahům**

Rodiče	R1	R2	R3	R4	R5	R6	R7	R8	R9	R10
Kódy	K1, K3	K4	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	K13

Interpretace rodiče:

Všichni rodiče potvrdili, že zájmové činnosti jednoznačně napomáhají k lepším vztahům dětí s ADHD s ostatními.

„Pro dítě může být výhodou, pokud je něčím zajímavé.“ – K1, R1

„jeho zájem může vzbudit v ostatních dětech zvědavost a tím se může otevřít snadnější cesta navázat s někým kamarádský vztah“ – K3, R1

„ano, může napomáhat“ – K4, R2

„ano, zájmové činnosti napomáhají sociálním vztahům mezi dětmi“ – K6, R3

„zájmová činnost pomáhá vztahům mezi dětmi“ – K7, R4

„díky zájmovým činnostem se zlepšují vztahy mezi dětmi“ – K8, R5

„zájmové činnosti jednoznačně podle mého názoru napomáhají utváření kamarádských vztahů“ – K9, R6

„ano, pomáhají“ – K11, R8

„ano, zájmové činnosti utváří lepší vztahy nejen u dětí, ale také u dospělých. Jejich význam je pro sociální vztahy nenahraditelný“ – K12, R9

„ano, jednoznačně napomáhají ke kamarádským vztahům“ – K13, R10

Z hlediska charakteristiky zájmu je výhodou dle rodičů ojedinělý zájem, nebo koníček.

„zájem navíc netradiční a výjimečný“ – K2, R1

„vhodné je také volit pro děti s ADHD volnočasové aktivity, které jsou méně strukturované“ – K5, R2

5.2 Komparace

Komparace názorových rovin pedagogů a rodičů je uvedena v následujících tabulkách s výsledky, v čem se názory pedagogů a rodičů shodly a v čem se odlišovaly. Tabulky s komparacemi jsou očíslovány od 1. do 8. v souladu s okruhy, které jsou rozděleny jednotlivě dle položených otázek. Srovnávány jsou kategorie, které jsou uvedeny ve druhém sloupci (pedagogové) a třetím sloupci (rodiče). Čísla v prvním sloupci znamenají pořadí kategorie, která byla nejvíce četná odpověďmi – kódy. Pod tabulkou je závěr výsledků, na čem se pedagogové s rodiči shodli a kde se jejich názory rozcházeli.

Komparace: Tabulka č. 1 – Situace, kdy má dítě problémy s přátelským kontaktem k vrstevníkům

	<i>Pedagogové (uvedené situace)</i>	<i>Rodiče (uvedené situace)</i>
1.	Nové situace a adaptace	Neústupnost dítěte
2.	Pocity a postoje dítěte s ADHD	Řízená kolektivní činnost
3.	Neústupnost dítěte Názorový konflikt	Vliv okolního prostředí Problémové chování dětí s ADHD
4.	Kooperace s ostatními dětmi Strukturovaná činnost s pravidly Vliv okolního prostředí	Kooperace s ostatními dětmi

V tabulce č. 1 jsou očíslovány dle četnosti od 1. do 4. kategorie, které jsou zároveň odpověďmi na otázku: Kdy, nebo v jakých situacích mají podle vás děti s ADHD problém s navázáním přátelského kontaktu. Tento okruh odpovědí koresponduje s dílčím výzkumným cílem - zjistit, v jakých situacích mají podle pedagogů/ rodičů děti s ADHD problém navázat přátelský kontakt s ostatními dětmi? V tabulce jsou stejnou barvou vyznačeny ty kategorie, ve kterých se pedagogové a rodiče shodli.

Pedagogové považují za nejčastější situace, kdy mají děti s ADHD problém s navázáním přátelského kontaktu s ostatními dětmi, především ty situace, které jsou pro dítě nové a neznámé a také při adaptaci dítěte na nové prostředí nebo na nové lidi, kteří se v jeho okolí objeví. U rodičů se tato odpověď neobjevila.

Dále jsou to situace zapříčiněné pocity a postoji dítěte s ADHD, které zaujímá k ostatním dětem. Vlastní pocity dítěte tak mohou být překážkou v navazování přátelských vztahů k ostatním dětem.

Dle četnosti objevujících se názorů z řad pedagogů jsou na třetím místě situace, kdy je dítě neústupné, trvá na svých názorech a vznikají tak konflikty mezi dětmi.

Problémové situace nastávají také tehdy, je-li po dítěti s ADHD vyžadována spolupráce s ostatními dětmi. Strukturované činnosti s pravidly jsou také možností, kdy může mít dítě s ADHD problémy, jelikož vystoupí na povrch jeho potíže s dodržováním pravidel. Dle pedagogů jsou situace s navázáním přátelského kontaktu složité také díky vlivu okolního prostředí, respektive ostatních dětí, které tak jednají na základě vzájemné interakce.

Rodiče považují za nejčastější situace, kdy má dítě s ADHD potíže s přátelským kontaktem vůči ostatním dětem a ty situace, kdy je dítě neústupné v komunikaci s ostatními dětmi, vznikají tak hádky a konflikty.

Dle četnosti odpovědí rodičů je na druhém místě řízená kolektivní činnost jako problémová situace s přátelským postojem dítěte s ADHD k ostatním dětem.

Rodiče, se tak jako pedagogové vyjádřili, že i vliv okolních dětí hraje roli v tom jak dítě bude přistupovat k přátelským vztahům.

Další situace, kdy má dítě problémy s přátelským kontaktem vůči ostatním dětem jsou dle rodičů ty situace, které jsou ovlivněny problémovým chováním dítěte s ADHD, které vzniká na základě symptomů této dětské poruchy.

Názor jednoho rodiče uvedl spolupráci s ostatními dětmi jako možnou problémovou situaci.

Komparace: Tabulka č. 2 – Důvody vedoucí k problémům v sociálních vztazích

	<i>Pedagogové (uvedené důvody)</i>	<i>Rodiče (uvedené důvody)</i>
1.	Symptomy ADHD Útočnost	Povaha dítěte s ADHD, symptomy a sebevědomí
2.	Nesprávné formy kontaktu Vztah k sobě samému Konformita	Snížená empatie Konformita
3.	Neschopnost ústupku	Zdrženlivost Nesprávné formy kontaktu
4.	Vliv okolního prostředí	Vliv okolního prostředí Zasahování do prostoru ostatním dětem

V tabulce č. 2 jsou očíslovány dle četnosti od 1. do 4. kategorie, které jsou zároveň odpověďmi na otázku: Co podle vás může být důvodem toho, že děti s ADHD mají potíže s navazováním pozitivních sociálních vztahů a přátelství. Tento okruh odpovědí koresponduje s dílčím výzkumným cílem - zjistit, co je z pohledu pedagogů/rodičů důvodem toho, že mají děti s ADHD potíže s navazováním přátelských vztahů k ostatním dětem? V tabulce jsou stejnou barvou vyznačeny ty kategorie, ve kterých se pedagogové a rodiče shodli. Černě zůstávají ty kategorie, které jsou odlišné.

Z tabulky můžeme vidět, že se pedagogové i rodiče shodli na tom, že nejčastějšími důvody, vedoucími k problémům se sociálními vztahy dětí s ADHD s ostatními dětmi, jsou symptomy syndromu ADHD a specifické rysy v povaze dítěte s ADHD.

Dále se dosti shodují pedagogové i rodiče v důvodech, že dítě s ADHD může mít problémy se sociálními vztahy díky potížím dodržovat pravidla konformity.

Dalšími jmenovanými důvody od pedagogů a rodičů jsou nesprávné formy kontaktu k ostatním dětem, které dítě s ADHD považuje za „kamarádké“.

Vyrovnané názory mají pedagogové i rodiče v uvedených důvodech, že i vliv okolního prostředí hraje roli v tom, jaké jsou vzájemné vztahy mezi dítětem s ADHD a ostatními dětmi.

Pedagogové se na rozdíl od rodičů vyslovili, že častými důvody, je i útočnost a agresivní chování dětí s ADHD k ostatním. Dále vidí jako důvody i neschopnost dítěte ustoupit. Tyto důvody rodiče neuváděli.

Mezi druhými nejmenovanějšími důvody uváděnými rodiči je i snížená empatie dítěte s ADHD. Tyto odpovědi se u pedagogů neobjevily, stejně jako zdrženlivost dítěte s ADHD při navazování přátelských vztahů a zasahování dítěte do osobního prostoru ostatním dětem.

Komparace: Tabulka č. 3 – Role sebevědomí v sociálních vztazích dětí s ADHD

	<i>Pedagogové (uvedené názory)</i>	<i>Rodiče (uvedené názory)</i>
1.	Role nízkého sebevědomí v sociálních vztazích	Role nízkého sebevědomí v sociálních vztazích Podstatnost sebevědomí
2.	Role vyššího sebevědomí v sociálních vztazích Faktory utvářející sebevědomí	Role vyššího sebevědomí v sociálních vztazích
3.	Podstatnost sebevědomí	
4.	Nepodstatnost sebevědomí	

V tabulce č. 3 jsou očíslovány dle četnosti od 1. do 4. kategorie, které jsou zároveň odpověďmi na otázku: Jakou roli podle vás hraje sebevědomí u dětí s ADHD při navazování zdravých sociálních vztahů a přátelství. Tento okruh odpovědí koresponduje s dílčím výzkumným cílem - zjistit, jakou roli hraje sebevědomí dětí s ADHD v sociálních vztazích s ostatními dětmi z pohledu pedagogů/rodičů. V tabulce jsou stejnou barvou vyznačeny ty kategorie, ve kterých se pedagogové a rodiče shodli. Černou barvou zůstávají ty odpovědi, které se lišily.

Tabulka ukazuje, že se pedagogové i rodiče nejčastěji vyjadřovali k roli nízkého sebevědomí dětí s ADHD. Uváděli především to, že nízké sebevědomí dětí s ADHD sociální vztahy oslabuje a nepůsobí podpůrně.

Shodně se také obě skupiny vyjádřily k vyššímu sebevědomí dětí s ADHD a jejich roli ve vytváření sociálních vztahů, které je dle jejich názorů podpůrnější v sociálních vztazích, pokud je ale příliš vysoké, může to naopak vzájemné vztahy mezi dětmi komplikovat.

Pedagogové a rodiče se shodli na tom, že sebevědomí u dětí s ADHD je důležitým osobnostním atributem při navazování sociálních vztahů a je podstatné, pouze jeden pedagog uvedl, že sebevědomí v sociálních vztazích u dítěte s ADHD nehraje podstatnou roli.

Pedagogové rovněž na rozdíl od rodičů uvedli řadu atributů, které sebevědomí dětí s ADHD utváří a podílejí se na formování.

Komparace: Tabulka č. 4 – Následky nedostatečného sociálního kontaktu

	<i>Pedagogové (uvedené následky)</i>	<i>Rodiče (uvedené následky)</i>
1.	Problémové chování	Psychické problémy
2.	Nevhodné způsoby kontaktu	Problémové chování
3.	Změny v psychice a povaze dítěte s ADHD	Separace Nevhodné způsoby kontaktu
4.	Separace	Negativismus
5.	Pozice v kolektivu	
6.	Pocity méněcennosti Negativismus Opoziční chování	

V tabulce č. 4 jsou očíslovány dle četnosti od 1. do 6. kategorie, které jsou zároveň odpověďmi na otázku: Co vidíte jako následek situace, jestliže děti s ADHD nemají přátelské vztahy s ostatními dětmi. Tento okruh odpovědí koresponduje s dílčím výzkumným cílem - zjistit, co vidí pedagogové/rodiče jako následek situace, když dítě nemá přátelské vztahy s ostatními dětmi? V tabulce jsou stejnou barvou vyznačeny ty kategorie, ve kterých se pedagogové a rodiče shodli. Černě zůstávají ty kategorie, které se liší.

Z výše uvedené tabulky je patrné, že pedagogové uváděli jako nejčastější následky pramenící z chybějících sociálních vztahů u dětí s ADHD problémové chování dětí. Tyto následky uváděli rodiče jako druhé nejčastější.

Dalšími následky dle pedagogů jsou nevhodné způsoby kontaktu, které dítě začne používat, aby se v kolektivu dětí zviditelnilo a upozornilo na sebe. V těchto následcích se shodli i rodiče, kteří je uváděli jako třetí nejčastější.

Pedagogové vidí, dle četnosti názorů jako třetí nejčastější následky změny v psychice a povaze dítěte. Tyto shodné následky uváděli rodiče jako nejvíce nejčastější.

Separace dítěte s ADHD od ostatních dětí se objevila vyrovnaně v odpovědích jak u pedagogů tak i rodičů.

Shoda se objevila i v odpovědích, že možnými následky chybějících přátelských vztahů může být negativismus, který dítě s ADHD může zaujmout vůči ostatním dětem.

Na rozdíl od rodičů jmenovali pedagogové také další následky týkající se toho, jakou pozici bude dítě s ADHD zaujímat v kolektivu. Je možné, že se bude chtít dítě dostat do vůdčí role, nebo naopak se stane outsiderem, který stojí na okraji kolektivu. Další následky mohou být pocity méněcennosti a opoziční chování dítěte.

Komparace: Tabulka č. 5 – Nálepkování dětí s ADHD a jeho souvislost se soc. vztahy

	<i>Pedagogové (uvedené názory)</i>	<i>Rodiče (uvedené názory)</i>
1.	Nevhodné chování dětského kolektivu v důsledku nálepkování	Nálepkování jako negativní jev
2.	Nálepkování jako negativní jev	Nevhodné chování dětského kolektivu v důsledku nálepkování
3.	Vhodné přístupy učitele	Vhodné přístupy učitele
4.	Nevhodné přístupy učitele	
5.	Vhodné chování dětského kolektivu	

V tabulce č. 5 jsou očíslovány dle četnosti od 1. do 5. kategorie, které jsou zároveň odpověďmi na otázku: Myslíte si, že problém „nálepkování“ dětí s ADHD ze strany učitele se může negativně odrazit na vztazích s ostatními dětmi. Tento okruh odpovědí koresponduje s dílčím výzkumným cílem - zjistit, jaký mají pedagogové/rodiče pohled na souvislost „nálepkování“ se sociálními vztahy dětí s ADHD. V tabulce jsou stejnou barvou vyznačeny ty kategorie, ve kterých se pedagogové a rodiče shodli. Černě zůstávají ty odpovědi, které se lišily.

Tabulka ukazuje, že se pedagogové i rodiče shodli na tom, že „nálepkování“ dětí s ADHD je nevhodné a neprospívá vzájemným sociálním vztahům mezi dítětem s ADHD a ostatními.

Pedagogové nejvíce ve svých odpovědích charakterizovali, jak negativně ovlivňuje „nálepkování“ dítěte s ADHD chování ostatních dětí směrem k jeho osobě. Toto nevhodné chování uváděli i rodiče. Podle četnosti odpovědí byly druhé nejčastější.

Obě skupiny rovněž vyslovily názor na to, které vhodné přístupy by měl učitel zaujmout, aby se „nálepkování“ dítěte s ADHD v kolektivu dětí vyhnul. Tyto odpovědi byly vyrovnané.

Pedagogové navíc uvedli, jak může nevhodný přístup učitele působit na ostatní děti. Projevovat se může především tak, že přidělovány „nálepkami“ dítěti s ADHD ovlivňují postoje ostatních dětí. Vhodné chování kolektivu, ve kterém se „nálepkování“ neobjevuje, vyslovil jeden pedagog.

Komparace: Tabulka č. 6 – Způsoby pozitivního včleňování dítěte s ADHD

	<i>Pedagogové (způsoby včleňování)</i>	<i>Rodiče (způsoby včleňování)</i>
1.	Skupinová práce, hry, aktivity	Zájmy, hry, aktivity s dětským kolektivem
2.	Pozitivní přístup k dítěti s ADHD	Pozitivní přístup k dítěti s ADHD
3.	Působení na ostatní děti	
4.	Působení na celý kolektiv dětí	
5.	Komunitní kruhy Spolupráce s dalšími osobami	

V tabulce č. 6 jsou očíslovány dle četnosti od 1. do 5. kategorie, které jsou zároveň odpověďmi na otázku: Jakými způsoby byste podpořili pozitivní včleňování dětí s ADHD do společnosti svých vrstevníků a spolupráci s ostatními dětmi. Tento okruh odpovědí koresponduje s dílčím výzkumným cílem - zjistit, jakými způsoby by pedagogové/rodiče podpořili a rozvíjeli pozitivní včleňování dětí s ADHD mezi ostatní děti. V tabulce jsou stejnou barvou vyznačeny ty kategorie, ve kterých se pedagogové a rodiče shodli. Barevně neoznačené zůstávají ty odpovědi, které se liší.

Dle výpovědí se ukázalo, že názory pedagogů se shodují ve většině v tom, že by podpořili pozitivní včleňování dětí do kolektivu pomocí kolektivní práce, skupinovou prací, hrami a dalšími společnými aktivitami. Rodiče odpovídali shodně. Rovněž by podpořili včlenění dítěte s ADHD společným trávením času s vrstevníky. Rodiče více uváděli i zájmové činnosti.

Pedagogové a rodiče rovněž shodně vyslovili, že i pozitivní přístup k dítěti s ADHD působí kladně a prospívá sociálnímu citění. Pedagogové, k vzhledem ke své učitelské profesi uváděli i další způsoby podpory včleňování dětí s ADHD do společnosti svých vrstevníků. Je pochopitelné, že rodiče tyto odpovědi neuváděli, jelikož jejich rodičovská role se liší od učitelského působení ve školním prostředí. Dalšími způsoby by mohly být práce s ostatními dětmi a s celým kolektivem dětí, komunitní kruhy a spolupráce s dalšími osobami, které se podílejí na výchově dítěte s ADHD.

Komparace: Tabulka č. 7 – Program Pět P

	<i>Pedagogové (uvedené situace)</i>	<i>Rodiče (uvedené situace)</i>
1.	Přínos programu	Přínos programu
2.	Přínos pro dítě s ADHD	Přínos pro dítě s ADHD
3.	Pomoc dobrovolníka dítěti s ADHD	Pomoc dobrovolníka dítěti s ADHD
4.	Faktory ovlivňující efektivitu programu	
5.	Nepřínos programu Rizika programu	

V tabulce č. 7 jsou očíslovány dle četnosti od 1. do 5. kategorie, které jsou zároveň odpověďmi na otázku: Jak byste hodnotil přínos programu Pět P podporujícího navazování společenských vztahů a trávení volného času s „dospělým kamarádem“? Jaký to může mít smysl a přínos pro děti s ADHD. Tento okruh odpovědí koresponduje s dílčím výzkumným cílem - zjistit, jak pedagogové/rodiče hodnotí přínos programu Pět P pro děti s ADHD? V tabulce jsou stejnou barvou vyznačeny ty kategorie, ve kterých se pedagogové a rodiče shodli. Barevně neoznačeny zůstávají ty kategorie, které jsou odlišné.

Výše uvedená tabulka ukazuje shodnost pedagogů a rodičů v prospěšnosti programu Pět P. Přínos vidí pedagogové a rodiče v tom, že se dítě naučí lépe komunikovat, získá sebevědomí, má možnost poznat nové kamarády, může se svěřit dobrovolníkovi a má před sebou vzor, který mu ukazuje, jak lze navazovat pozitivní vztahy k ostatním vrstevníkům.

Dle jejich názorů je tento program pro děti s ADHD přínosný, podporující a napomáhající v oblasti sociálních vztahů dětí s ADHD a ostatními dětmi.

Pouze jeden pedagog uvedl, že tuto formu práce s dítětem s ADHD neuznává a rovněž se jeden pedagog vyjádřil k možným rizikům ve spojitosti s tímto programem.

S převahou rovněž pedagogové na rozdíl od rodičů uvádějí možné faktory, které by měly být zásadní pro efektivitu programu.

Komparace: Tabulka č. 8 – Zájmové činnosti

	<i>Pedagogové (uvedené názory)</i>	<i>Rodiče (uvedené názory)</i>
1.	Zájmy napomáhají sociálním vztahům	Zájmy napomáhají sociálním vztahům
2.	Přínos zájmových činností pro dítě s ADHD	Specifičnost zájmu
3.	Nutnost přizpůsobení se dítěte s ADHD	
4.	Zájmy nenapomáhají soc. vztahům Specifičnost zájmu	
5.	Specifičnost skupiny	

V tabulce č. 8 jsou očíslovány dle četnosti od 1. do 5. kategorie, které jsou zároveň odpověďmi na otázku: Myslíte si, nebo máte zkušenost s tím, jestli členství a angažovanost dětí s ADHD v různých sportovních družstvech, nebo zájmových kroužcích, může napomáhat tomu, že mají lepší vztahy s ostatními dětmi. Tento okruh odpovědí koresponduje s dílčím výzkumným cílem - zjistit, zda-li z pohledu pedagogů/rodičů napomáhá navštěvování sportovních a zájmových kroužků k lepším vztahům dětí s ADHD k ostatním dětem? V tabulce jsou stejnou barvou vyznačeny ty kategorie, ve kterých se pedagogové a rodiče shodli.

Ve výše uvedené tabulce je možno vidět, že pedagogové i rodiče se ztotožňují v názoru, že zájmové činnosti jednoznačně napomáhají sociálním vztahům mezi dítětem s ADHD a ostatními dětmi. Zájmové činnosti jsou významné pro sociální vztahy. Dětem mohou kroužky prospět v tom, že navázání kontaktu s ostatními dětmi může být snadnější, má tím více možností, může se stát mezi ostatními dětmi více populární, zlepši styl komunikace, přispěje to sebedůvěře dítěte a může se spřátelit.

Zájmy a koníčky dítěte dle uvedených odpovědí pedagogů souvisí se schopností dítěte se přizpůsobit požadavkům, pravidlům a řádu, který je jistě zapotřebí i v těchto oblastech. Pedagogové navíc uváděli nutnost dodržování pravidel i těchto mimoškolních aktivitách. Tyto odpovědi se u rodičů neobjevily.

Dle výpovědí pedagogů a rodičů se ukázalo, že i specifika zájmu nebo koníčku, hrají roli v tom v sociálních vztazích. Běžné i netradiční zájmy mohou děti spojovat.

Názory pedagogů jsou pestřejší oproti názorům rodičů, kteří se při rozhovorech vyjadřovali poměrně stroze.

5.3 Shrnutí výsledků výzkumu

Mým hlavním výzkumným problémem byla otázka: „*Co považují pedagogové a rodiče za stěžejní problémy nebo komplikující faktory u dětí s ADHD ve vztazích k ostatním dětem, v čem se jejich pohledy shodují a v čem odlišují?*“ Prostřednictvím uskutečněných rozhovorů s pedagogy a rodiči jsem našla odpovědi na tuto hlavní otázku a také odpovědi na dílčí výzkumné cíle, které jsem si stanovila na začátku výzkumu. Souhrnně pedagogové a rodiče jmenovali tyto problémy a komplikující faktory: neústupnost dítěte, konflikty a hádky s ostatními dětmi, postoje a chování dítěte zapříčiněné symptomy syndromu ADHD, problémy s dodržováním pravidel a řádu v kolektivu dětí, problematická spolupráce nejen při skupinové práci s ostatními dětmi, dítě volí nesprávné a nevhodné formy kontaktu vůči ostatním dětem, sklony k agresivnímu chování, snížená empatie, zasahování do osobního prostoru ostatním dětem, příliš nízké nebo příliš vysoké sebevědomí dítěte s ADHD, pocity méněcennosti nebo naopak přílišná suverenita, negativismus, separace dítěte, nálepkování dětí s ADHD v kolektivu je negativní jev pro sociální vztahy mezi dětmi, komplikující je i nevhodný přístup pedagoga k dítěti s ADHD a také se ukázalo dle odpovědí, že i chování a jednání ostatních dětí k dítěti s ADHD hraje roli. Sebevědomí hraje podstatnou roli v sociálních vztazích, zájmové činnosti napomáhají utváření sociálních vztahů dítěte s ADHD s ostatními dětmi. Program Pět P se dle převažujících odpovědí jeví jako vhodný a napomáhající pro dítě s ADHD.

5.4 Závěr a doporučení

Myslím si, že faktorů, které ztěžují a znesnadňují sociální vztahy dětí s ADHD s ostatními vrstevníky je mnoho. Základním prvkem pro kvalitní a funkční výchovu a vzdělávání dětí s ADHD je znalost pedagogů i rodičů problematiky ADHD a důležité je

zaujmout vůči dítěti individuální přístup. Na základě svých zkušeností z praxe musím souhlasit s uvedenými problémy a komplikujícími faktory, které uváděli pedagogové i rodiče. Překvapující pro mě byl názor, že i ostatní děti mohou svým chováním přispívat k potížím ve vzájemných vztazích, zejména je-li jejich postoj k dítěti s ADHD odmítavý, posmívají se mu a stává se terčem posměchu a ubližování. Tento pohled pro mě byl novým, hlavně proto, že v mnohé odborné literatuře se autoři zmiňují o tom, že problémy školního prospěchu i sociálního chování pramení hlavně z problémového jednání dítěte s ADHD. Nemohu souhlasit s názorem, že sebevědomí nehraje roli v sociálních vztazích mezi dětmi. Sebevědomí je důležité ve vztazích, ze svých zkušeností mohu potvrdit, že nízké sebevědomí neprospívá a dítě se chová ustrašeně, špatně se zařazuje mezi své vrstevníky. Rovněž nesouhlasím s názory, které zazněly z řad pedagogů, že zájmové činnosti nehrají roli v tom, jaké budou mít děti s ADHD vztahy s ostatními. Domnívám se, že zájmové činnosti jsou nejlepším možným způsobem, jak dítě může smysluplně trávit volný čas s ostatními dětmi a vytvářet pozitivní přátelství, založené na společných zálibách. Naprosto souhlasím s názory, že „nálepkování“ dětí s ADHD nemůže být v dětském kolektivu vhodné. Děti jsou vnímavé a velmi ovlivnitelné učitelem. Děti s ADHD se dle mých zkušeností dostávají do častých konfliktů s ostatními dětmi, zejména jsou-li více průbojnější povahy. Submisivní děti s ADHD mají naopak větší indispozice k tomu, že se začnou stranit okolí a je možné, že s nimi bude z řad silnějších spolužáků manipulováno.

Co je podle mého názoru nejdůležitější, je přesná diagnostika syndromu ADHD. Je velmi podstatné, aby bylo objasněno, zda-li se jedná o tento syndrom, nebo jinou poruchu, např. poruchu autistického spektra nebo jinou poruchu chování. Přesná diagnostika poskytuje návod, jak by měli učitelé i rodiče k dítěti přistupovat, jelikož každá porucha vyžaduje specifický přístup. Myslím si, že učitel dříve než začne s dítětem s ADHD pracovat, by měl mít možnost pečlivě prostudovat všechny dostupné materiály o dítěti. Zprávy z vyšetření v PPP, SPC, apod. Rodiče by měli aktivně spolupracovat a komunikovat s učiteli, ochotni spolupracovat, být důslední ve výchově svého dítěte s ADHD, ale zároveň laskaví a milující.

6 PŘÍPADOVÁ STUDIE

Na základě dlouhodobého pozorování a systematické práce s chlapcem se syndromem ADHD jsem zvolila případovou studii jako závěrečnou část praktické části mé bakalářské práce. Chlapce se syndromem ADHD jsem začala systematicky a cíleně pozorovat již v mateřské škole a jsem s ním v téměř každodenním kontaktu až do nynější doby, kdy chodí do druhé třídy na základní škole. Mým záměrem bylo co nejpřesněji vypořádat a popsat symptomy syndromu ADHD v prostředí mateřské školy a následné symptomy objevující se při nástupu na základní školu. Z vypořádaného problémového chování se chci pokusit vyvodit prognózu a doporučení pro další práci s žákem se syndromem ADHD, které mohou sloužit zejména pedagogům, kteří s tímto žákem pracují a pracovat v budoucnu budou. Práce s tímto žákem je specifická i tím, že kromě syndromu ADHD je i kognitivně nadaný, má tzv. dvojí výjimečnost. Žák byl integrován do specializované třídy pro nadané žáky.

Osnova případové studie:

- osobní anamnéza
- vývoj v raném dětství a předškolní období
- rodinná anamnéza
- školní anamnéza (scholarita)
- průběh zaškolení a adaptace na školní prostředí
- vývoj školní úspěšnosti v první třídě
- vývoj školní úspěšnosti ve druhé třídě
- závěr s doporučením a prognózou

6.1 Osobní anamnéza

Pohlaví: mužské, žák 2. třídy

Jméno: v rámci udržení chlapce v anonymitě používám v případové studii pouze iniciálu M.

Věk: 8 let

Diagnóza: Syndrom ADHD a kognitivní nadání

M. působí na své okolí jako hloubavý, stále přemýšlející chlapec. Je na svůj věk spíše vyšší postavy, štíhlý, blond vlasy a má velmi světlou pleť. M se mi jeví spíše submisivní a nepříliš často projevuje iniciativu při kolektivních hrách a společné práci. Je spíše individualista, který si rád hraje a pracuje sám a může si vše organizovat. Často vyhledává klid a samotu. Svůj čas nejraději tráví s knihami, nejlépe se dokáže soustředit při čtení, kreslení různých mapek a schémat, vymýšlí rád povídky, příběhy, počítá si matematické příklady, nebo přepisuje různé texty. M. má širokou oblast toho, co ho baví a čím se zabývá. Má rád přírodu, zvířata, techniku i literaturu. M je velmi zvědavý chlapec se zájmem o vše nové a nepoznané. Následující informace pocházejí z období předškolního vzdělávání v MŠ. Po diagnostikování syndromu ADHD byl mateřskou školou vypracován individuální vzdělávací plán a doporučena přítomnost asistenta pedagoga ve třídě.

6.1.1 Vývoj v raném dětství a předškolní období

Porod proběhl bez vážnějších komplikací a poporodní vývoj proběhl v normě. Chlapec neprodělal žádná vážnější onemocnění ani operace. M. má epilepsii, na kterou užívá pravidelně antiepileptika. Mateřskou školu navštěvoval pravidelně, absence zapříčiněná nemocí byla minimální. M. byl na základě vyšetření z pedagogicko psychologické poradny doporučen odklad školní docházky o jeden rok. Již v tomto období se ukazovalo, že M. je velmi chytrý chlapec se specifickými zájmy. Velmi rád vyhledával knihy a četl si. Úroveň matematicko logického myšlení byla na vysoké úrovni. Při pozorování se jevílo, že se M. poslední rok v mateřské škole nudil. Pokud M. nedostával pracovní listy s početními příklady (příklady typu: $60+30=90$), začal na sebe nevhodným způsobem upozorňovat rušivým způsobem a hyperaktivní chování se zvýraznilo. M rád opisoval jednoduché texty a ty potom předčítal. Sám je předkládal učitelkám a očekával pochvalu.

Hrubá motorika:

M. držení těla působí „rozevlátým“ dojemem, stále v pohybu, i v případech kdy se očekává, že zůstane v klidu. Při odpoledním odpočívání na lehátkách se projevoval vlivem syndromu ADHD následujícím způsobem: třepal ve vzduchu nohama i rukama a udržení se v klidu mu činilo nepředstavitelné potíže, které nedokázal překonat. Stále se převaloval ze strany na stranu, slézal na zem, lehá si pod lehátko, příkrývku a polštář nevyužíval, a pokud ano, tak ke hraní, nebo příkrývku nervózně kousal a olizoval. Tímto způsobem uvolňoval

vnitřní napětí. Takovýmto chováním narušoval odpolední klid. Proto, po diagnostikování syndromu ADHD, se upustilo od odpočinku a M. se věnoval jiným činnostem. Při vycházkách nebyl M. často schopen jít klidnější chůzí. Zaujala ho kterákoli věc – záběr byl široký, a často ji musel vzít do ruky a odzkoušet si ji. Po příchodu do školky měl často potíže se samostatně převléknout, tato činnost mu trvala dlouho. Obvykle se také projevoval hlasitým smíchem a komentoval různé činnosti své i činnosti ostatních.

Problémy mu dělalo soustředit se na činnost delší dobu nebo na činnost, která pro něj není srozumitelná, které nerozumí. V tomto případě bylo velmi důležité přeorientovat chlapce na jinou, pro něj zábavnější činnost, dát mu možnost si na chvíli odpočinout, v případě kdy čemukoliv nerozumí, chlapci vysvětlit to, čemu nerozumí.

Jemná motorika a rozbor kresby v období předškolního věku

M. jemná motorika již v předškolním věku byla omezená. Naučil se sám psát již v mateřské škole a to tiskacím písmem. Písemný a výtvarný projev na konci předškolního působil křečovitě, neupraveně. Při manuálních činnostech jako kreslení, malování, nácvik stříhání papíru, modelování plastelíny měl tendenci práci odbýt, přetahoval obrysy při vykreslování omalovánek. Mnohdy jeho práce obsahovala spoustu značek, šipek a jiných znaků, které si M. do svého obrázku doplnil. Oblíbené barvy především černá a jiné tmavé odstíny. S prací byl velmi rychle hotov, často na úkor kvality. Lateralita – pravák.

Řeč v předškolním období

Často byla nesrozumitelná a v rychlém tempu. Slovní zásobu měl bohatou. Logopedická vada – špatně vyslovoval písmeno R – Rotacismus. **Gestikulace** velmi výrazná. **Mimika** byla projevově bohatá, snadno rozpoznatelné pocity a nálada, vyskytovaly se grimasy. Smích doprovázelo vyplazování jazyka, často olizoval různé předměty a „koulel“ očima. Očnícím kontaktu se spíše vyhýbal. Naproti tomu, když se M. nudil a chtěl na sebe upozornit, tak očnícím kontaktem nešetřil a díval se ostatním dětem zblízka a přímo do obličeje. Tyto projevy převládaly v MŠ. Nyní na ZŠ přetrvávají občasné grimasy a uvolňování napětí projevuje kousáním do psacích pomůcek.

Socializace a sociální anamnéza v předškolním období

M. občas býval rád středem pozornosti. V kolektivu mu dělalo problémy dodržovat všeobecná pravidla, např. když mluví jeden, neskáče mu do řeči. M. je vychovaný, umí poděkovat i poprosit – a to mnohdy se značnou mírou pokory. V ojedinělých případech, např. co se týká přidání jídla – svačiny nebo oběda je dokonce nesmělý a ostýchavý. M. má mladší sestru J., (která syndrom ADHD nemá) a společně chodili do stejné MŠ – ale každý do jiné třídy. M. spíše tíhnul buď k mladším dětem, nebo naopak k dětem strašim než on. V kolektivu svých vrstevníků v MŠ byl oblíbený spíše u mladších děvčátek, než u chlapců. Sociální vztahy byly velmi omezené a M. vyhledával spíše klid a věnoval se individuálním činnostem, kde si mohl řídit práci podle sebe.

6.2 Rodinná anamnéza

M. pochází z úplné rodiny, otec i matka pracují v soukromých firmách a jsou časově vytížení. Oba rodiče jsou vysokoškolsky vzdělaní. M. má mladší sestru, se kterou má pěkný sourozenecký vztah. Na výchovu svých dětí mají rodiče jednotný názor a panuje zde soulad ze strany obou rodičů. Výchovný styl je demokratický. V častých rozhovorech s rodiči je hlavním tématem problematika syndromu ADHD, a tak si myslím, že mají snahu se dozvědět co nejvíce potřebných informací, aby mohli svému synovi lépe porozumět a vychovat jej co nejlépe. Na M. si vždy najdou čas a věnují se společné přípravě ke školní práci i společnému trávení volného času. Na základě dlouhodobého pozorování rodinného prostředí i komunikaci s rodiči, si dovoluji říci, že rodinné vztahy jsou harmonické. V rodině se dodržuje harmonogram, kde každý z členů má své povinnosti i práva. M. se společně se sestrou spolupodílí na fungování domácnosti. Jsou tak vedeni k pracovním návykům. Styl výchovy je demokratický, s potřebnými specifiky ve výchově, které jsou zapotřebí u dítěte s ADHD. M. často tráví i čas s prarodiči, například, víkendy, prázdniny, apod. V rodinné anamnéze se dle mých informací neobjevila žádná duševní porucha. Rodina jako základní jednotka poskytuje chlapci pevné sociální i výchovné zázemí.

6.3 Školní anamnéza (scholarita)

6.3.1 Průběh zaškolení a adaptace na školní prostředí

M. byl integrován do specializované třídy pro nadané žáky. Tato třída je určena pro speciální vzdělávání kognitivně nadaných žáků. S M. jsem přešla na základní školu i já, jako jeho asistentka. V průběhu prvních třech měsíců byl M. poměrně ostýchavý při začleňování do třídního kolektivu spolužáků, stydl se nahlas mluvit před celou třídou a mluvil téměř neslyšitelně. Zpočátku byl v průběhu vyučování spíše zdrženlivý a projevoval se spíše pasivně (aktivně se nehlásil, moc nemluvil). V prvních dvou měsících školní docházky jsem vypožadovala častější prudší změny nálad. Z vážné až zaražené nálady přešel do veselosti a záchvatovitěho smíchu. Již během prvního týdne pobytu ve školním prostředí byly jasně viditelné klíčové symptomy syndromu ADHD jako hyperaktivita, impulzivita a nepozornost. Začátek školní docházky byl pro M. nepochybně složitější, především kvůli syndromu ADHD, ale také proto, že ve třídách pro nadané žáky jsou na děti kladeny vyšší nároky než v běžných třídách. Nelze opomíjet M. kognitivní nadání a nesledovat pouze výjimečnost v rovině syndromu ADHD. Kognitivní nadání ve spojitosti s ADHD se nazývá dvojí výjimečnost. M. navštěvuje řadu zájmových kroužků, např. šachy, Menzička, tenis, plavání, angličtina.

6.3.2 Vývoj školní úspěšnosti v první třídě

Práce s M. je specifickou činností ve všech předmětech školního vyučování. Dle rozdílnosti vyučovacích předmětů se liší M. chování a míra udržení pozornosti. V předmětech jako je matematika, český jazyk, obohacení, člověk a jeho svět (prvouka) se dokáže lépe soustředit, protože ho tyto předměty více bavily, než výtvarná, pracovní, hudební výchova a anglický jazyk. Samozřejmě záleželo na právě probíhající činnosti, jestli pro něj byla zajímavá, bavila ho a byl dostatečně a kladně motivován ke školní práci. Na začátku školního roku, dokud nebyl dostatečně aklimatizován, byl M. v novém prostředí nejistý, spíše ostýchavý a tato duševní nepohoda se také projevovala na jeho výsledcích v učení. Často se choval zdrženlivěji a měl potíže se vyjádřit před ostatními dětmi, pravděpodobně díky trémě a stydlivosti začal mluvit téměř nesrozumitelně a zakrýval si obličej. V situacích, kde se M. cítí nejistě, nebo je pro něj stresová, často začíná vkládat do úst různé předměty, především pomůcky z pouzdra, ty pak kouše. Naučil se pěkně se přihlásit a

počkat na to, až bude vyvolán. Pokud byl vyvolán, byl spokojený. Pokud ale vyvolán opakovaně nebyl, svou nelibost začal dávat najevo různými rušivými zvyky, pokřikováním, apod. Vztah M. ke škole je podle vypořizovaného chování kladný a do školy se těší. Ale také jazyk český ho velmi baví. V době přestávek mezi jednotlivými vyučovacími hodinami se často věnuje prohlížení různých encyklopedií a čtení si v jeho oblíbených knížkách, nebo si také počítá příklady z matematiky pro druhou třídu. Začal se zajímat o názvosloví v matematice (co je to rozdíl, součet, rovnice, nerovnice), začal sám od sebe počítat příklady na násobení a zaokrouhlování. Při těchto aktivitách se zdál velmi spokojený a také projevy ADHD se po dobu těchto činností minimalizovaly a M. byl klidnější.

Sociální vztahy mezi spolužáky byly poměrně dobré bez vážnějších výchovných problémů. Vypořizovala jsem, že se občas stává, že pokud chlapci začne vadit přítomnost ostatních dětí, cítí se v nepohodě, stále se vzteká a nadává, že „ho ostatní otravují“. V takových chvílích si začne vyrábět papírové cedule s nápisy „zákaz vstupu, nesahat, zákaz vstupu, nechodit na můj pozemek“, které umísťuje na svou lavici. M. si neutvořil se žádným spolužákem bližší kamarádský vztah. M. působí dojmem, že si „vystačí“ sám se sebou. Při skupinových pracích si M. se značným úsilím snažil prosazovat svůj názor, projevoval se odmítavě k názorům ostatních dětí. Kolektivní práce M. působila značné potíže, hádal se s ostatními a oni s ním. Zřídka se stalo, že se dokonce rozplakal. Respekt k autoritám M. má. Neodmlouvá, nehádá se s učiteli, pokud dostane pokyn, nebo se na něj učitelka obrátí s nějakou prosbou, je rád a vše ochotně splní. Pomáhal při nošení svačín o velké přestávce. Tato možnost odpovědnosti, která byla tímto M. dána, je prospěšná pro jeho kladné rozvíjení sebehodnocení. M. si dokonce osvojil i některé pokyny, které jsou ze strany učitelky žákům dávány, a sám je pak používá například v době, kdy učitelka ve třídě není. Školní výkonnost byla optimální s ohledem na zvýšenou unavitelnost chlapce. Dostatečnou motivací a vlídným, avšak důsledným přístupem si tak M. začal osvojovat pracovní návyky, smysl pro školní povinnosti, a věnoval se školní práci. Neposednost a hyperaktivita se projevovala tím, že se vrtěl a houpal na židli, hrál si s pomůckami, padaly mu věci, bouchal do lavice nebo dupal do země – tím vyrušoval v práci ostatní spolužáky.

6.3.3 Vývoj školní úspěšnosti ve druhé třídě

Se vstupem do druhé třídy se u M. zvýraznila jeho introvertní povaha a nastaly obtíže při edukaci zejména v situacích, kdy je po něm vyžadováno, aby pracoval dle pokynů a pravidel. A to zejména v matematice a geometrii. V prvním pololetí se také zvýraznily sociální problémy s ostatními dětmi, které se objevovaly již v první třídě. Při skupinové práci, pokud nastane konfrontace názorů mezi dětmi, se M. často zlobí. Konflikty vedou k vnitřnímu napětí u chlapce a negativnímu chování. Pokud M. ventiluje svůj vztek společensky přijatelným způsobem, „vykreslí se“ na papír. M. občas zapomíná pomůcky do vyučování. Když něco zapomene, značně ho to znejistí. V těchto situacích drmolí slova, stydí se přiznat, že něco nemá pořádku. Ve vyučování se projevuje častým komentováním činnosti své, i činnostmi ostatních. Při nelibosti, nebo nespokojenosti se často projevuje velmi hlasitě. Upozorňuje na chyby a „přestupky“ ostatních dětí. Současný stav chlapce je uspokojivý. Neobjevují se u něj tendence k asociálnímu chování. Snaží se spolupracovat se svými spolužáky, neprojevuje se agresivně, spíše se objevily situace, kdy se stal terčem dominantního jednání ze strany jednoho spolužáka. M. nemá rád násilí a proto něj bylo těžké se v těchto situacích bránit. Je důležité sledovat okolí chlapce, a zabránit případné hrozbě šikany vůči němu. S chlapcem je velmi důležitá komunikace a vysvětlovat, mu jak se má v určitých situacích zachovat. Za důležité také považuji, aby měl M. i nadále velmi dobré zázemí v rodině jako měl doposud.

Matematika – se jevila dle mého pozorování v první třídě jako M. nejsilnější stránka. S oblibou si počítal příklady i o přestávce a ve vyučovacích hodinách matematiky byl soustředěný, aktivně spolupracoval. M. je velmi úspěšný při řešení složitých matematicko-logických úkolů, oblíbené má chlapec také sudoku.

Český jazyk – M. rád vymýšlí příběhy, pohádky a vyprávění dle své fantazie. Čtení bylo a je jednou z jeho největších zálib. M. čte velmi často a četbu aktivně vyhledává. Při nácvičku psaní jsou patrné známky neobratnosti jemné motoriky. Písmo je často nepřiměřeně velké.

Anglický jazyk – v tomto předmětu má M. velké problémy se soustředěním a udržení pozornosti. Často působí dojmem, že ho angličtina příliš nebaví. Projevuje se pak hlasitým smíchem a komentuje nahlas dění ve třídě. V těchto případech se mi osvědčila individuální práce s M. mimo třídní kolektiv v klidném prostředí.

Člověk a jeho svět (prvouka) – M. baví. Především pokud je do tohoto předmětu vsunuta metoda zážitkově pedagogického učení.

Obohacení – především formou Projektového vyučování. Ročníkový projekt zpracovává M. sám a v těchto hodinách si na projektu může pracovat dle svého uvážení. Jedná se především o oblast jeho zájmu, to o co se rád zajímá. V těchto hodinách se také osvědčil individuální přístup k M.

Tělesná výchova – M. má velké problémy s koordinací pohybů při jednotlivých cvičích při rozcvičce, potíže se skákáním přes švihadlo, běh je nejistý, působící „rozevlátým“ dojmem, protahovacím cvikům se snaží často vyhnout a „šidí“ je. Míčové kolektivní hry nemá rád a netají se tím. Vyhýbá se balónu a cvičení ve skupině. Soutěživé hry jsou stresující situace, jelikož je pod tlakem ostatních dětí, aby podal co nejlepší výkon a družstvo tak vyhrálo. Kotouly v před a vzad rovněž nerad cvičí. Svou nejistotu občas maskuje za hlasitý smích a jiné impulzivní projevy. Často také má prsty v ústech a cucá si je. Tělesná výchova je pro M. často vyčerpávajícím předmětem. Cílem v hodinách tělesné výchovy by mělo být posílit svalstvo, zpevnit držení těla a zabránit zkrácení svalů, posílit celkovou fyzickou kondici chlapce. M. docházel v minulosti na rehabilitaci.

Výtvarná výchova – s kresbou a výtvarnou činností bývá M. často velmi rychle hotov, ale na úkor kvality. Občas se stalo, že se mu nechtělo pracovat vůbec a svůj postoj vyjádřil takovým způsobem, že celý výkres natřel černou barvou. Je ale zapotřebí, aby se i pomocí výtvarné výchovy trénovala jemná motorika a obratnost chlapce. Nejčastějšími motivy, které M. rád kreslí, jsou různá schémata, mapy, stroje, vynálezy, auta. Kresby jsou často černobílé, používá tmavé odstíny. K obrázkům dopisuje vysvětlivky a šipky. Ve druhé třídě udělal M. velký pokrok a výtvarná činnost mu přináší radost, soudím podle toho, že práci neodbývá a přistupuje k ní vstřícně. Je k této činnosti více motivovaný. Jeho výkresy často „září“ všemi barvami a dokáže se lépe soustředit.

Hudební výchova – často se stává, že M. pozornost v těchto hodinách jde jiným směrem a je nesoustředěný. Naproti tomu, když má M. dobrou náladu a nějaká písnička ho zaujme, především ta, kterou zná, rád si zazpívá a je aktivní při hře na hudební nástroje.

6.4 Doporučení

S chlapcem jsem prakticky denně v kontaktu ve školním prostředí a měla jsem příležitosti s ním trávit i jeho volný čas po vyučování. Práce a domluva s M. bývala zejména na začátku v mateřské škole velmi vyčerpávající, a byla u ní zapotřebí velká dávka trpělivosti, empatie a porozumění. Chlapec vyžaduje individuální přístup a také bylo zapotřebí dostatečné empatie, abych mohla pochopit jeho postoje a reakce. V současné době ve škole navštěvuje jedenkrát týdně pětičlennou skupinu svých vrstevníků. Se skupinou pracuje školní psychologka. Tento kroužek je zaměřen na trénink sociálních dovedností a komunikaci. Cílem je zlepšit jejich sociální citění mezi sebou navzájem, i k ostatním dětem.

Mým doporučením do budoucna je, aby byl M. i nadále dostatečně motivován ke školní práci, ale také k domácí přípravě na vyučování, což mu občas dělává potíže. Stejně důležitý je i pravidelný kontakt a předávání si informací s rodiči, který byl doposud efektivní a M. ku prospěchu. Interaktivní vyučovací metody jsou pro M. zajímavé a velmi vhodné. Například zážitková pedagogika, pomocí exkurze, přednášky je velmi zajímavou zkušeností a M. se tak může seznámit s novým prostředím. Mým dalším doporučením do budoucna je, M. zapojovat do sportovního vyžití, které může mít za následek smysluplné zbavení přebytečné energie a také zpevnění těla a správné držení těla a udržení dobré fyzické kondice. Také rozvíjení kladného vztahu ke sportu je důležitý, jelikož v budoucnu by se mohl k těmto aktivitám více uchýlovat a to by mu mohlo být ku prospěchu a chlapec si tak bude vytvářet správný životní styl. Také začlenění zooterapie by mohla být pozitivním klíčem, jak v chlapci podporovat radost z péče o živou bytost, komunikaci se zvířetem, apod.

M. je velmi zvědavý a bystrý chlapec, proto je důležité i nadále rozvíjet jeho nadprůměrný intelekt a respektovat i syndrom ADHD jakou součást jeho osobnosti. V průběhu tříletého pozorování a práce s M. jsem procházela sebereflexí a hodnotila, co se osvědčilo a co se naopak neosvědčilo. Nedoporučuji trestání a sankce, ale v praxi se mi osvědčil laskavý přístup, komunikace a ukázat chlapci to, že jej chápu a že mu rozumím. Komunikace s rodiči je hlavním předpokladem pro efektivní práci s chlapcem. Důležitá je také velmi úzká spolupráce s třídním učitelem. Komunitní kruhy probíhající pod vedením třídní učitelky bych doporučovala. Jsou přínosné především proto, že se M. naučí naslouchat ostatním dětem, rozvíjí jeho komunikační dovednosti. Skupinová práce s ostatními spolužáky je pro M. také důležitá proto, aby byly pozitivně posilovány správné reakce mezi ostatními

děťmi a M. upevnila se v chlapci sebedůvěra. Informace a požadavky ze strany okolí by měly pro M. jasné, stručné, výstižné, jednoznačné a konkrétní. Osvědčilo se mi na M. mluvit klidně, srozumitelně a vysvětlovat mu věci „krok po kroku“. Prognózu do budoucna bych u chlapce viděla jako zlepšující se, za předpokladu důsledného výchovného přístupu. Doporučovala bych pracovat na rozvoji sociálního citění u chlapce, rozvíjet jeho nadprůměrný intelekt, respektovat jeho zvýšenou unavitelnost a projevy syndromu ADHD, ukazovat chlapci jak řešit problémy a překážky v životě a upevnit vztah ke zdravému životnímu stylu. Také je důležitá důslednost rodičů i pedagogů ve výchově a vzdělávání chlapce.

Případovou studii jsem vypracovala za dodržení etických zásad a zachovala anonymitu chlapce. Tato případová studie může posloužit jako pomůcka budoucím pedagogům a jiným odborníkům, kteří budou s M. pracovat jak ve škole, tak i v mimoškolních zařízeních. Měla by jim pomoci v hledání vhodného přístupu a poznání chlapce.

ZÁVĚR

Vytváření sociálních vztahů je nedílnou součástí života každého člověka. V průběhu života se vytvářejí vztahy mezi rodiči a dětmi, mezi dětmi vztahy kamarádké, později vztahy partnerské. Mezilidské vztahy jsou a budou tématem vždy aktuálním. V této bakalářské práci s názvem „*Sociální vztahy dětí s ADHD s vrstevníky z pohledu pedagogů a rodičů*“ jsem se věnovala problematice kamarádkých vztahů dětí s ADHD k ostatním dětem.

V teoretické části jsem popsala základní informace o problematice syndromu ADHD z odborné literatury.

V praktické části jsem uskutečnila rozhovory s pedagogy a rodiči a našla odpověď na hlavní výzkumný problém i odpovědi na dílčí výzkumné cíle. Výzkumem jsem zjistila, že respondenti považují za nejčastější problémy v sociálních vztazích dětí s ADHD neústupnost dítěte, konflikty a hádky s ostatními dětmi, postoje a chování dítěte zapříčiněné symptomy ADHD, problémy s dodržováním pravidel a řádu v kolektivu dětí, spolupráci nejen při skupinové práci s ostatními dětmi, dítě volí nesprávné a nevhodné formy kontaktu vůči ostatním dětem, sklony k agresivnímu chování, sníženou empatii, zasahování do osobního prostoru ostatním dětem, příliš nízké nebo příliš vysoké sebevědomí dítěte s ADHD, pocity méněcennosti nebo naopak přílišnou suverenitu, negativismus, separaci dítěte, nálepkování dětí s ADHD v kolektivu je negativní jev pro sociální vztahy mezi dětmi, komplikující je i nevhodný přístup pedagoga k dítěti s ADHD. Ukázalo se, že i chování a jednání ostatních dětí k dítěti s ADHD má svůj podíl na vzájemných vztazích. Sebevědomí hraje podstatnou roli v sociálních vztazích, zájmové činnosti napomáhají utváření sociálních vztahů dítěte s ADHD s ostatními dětmi. Program Pět P se jeví jako zdařilý, vhodný a napomáhající pro dítě s ADHD.

Dospěla jsem k závěru, že každé dítě s ADHD je odlišné a může mít různé problémy ve vztazích k ostatním dětem. Je především věcí výchovy a přístupu dospělých, jaké postoje si dítě s ADHD v životě k přátelství jako hodnotě vytvoří. Za důležité považuji podporovat sebedůvěru dítěte, vést jej ke zdravému životnímu stylu, sportu, vyzdvihnout důležité hodnoty v životě jako je podpora zdraví, vzdělání, sociální kontakty. Na závěr mě napadá motto od R. W. Emersona: „*Jediný způsob jak mít přítele, je být přítelem.*“

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BARKLEY, R. A., *Taking Charge of ADHD, Revise Edition: The Complete, Authoritative Guide for Parents. A Guiding Philosophy for Parents of Children with ADHD*. New York: Guilford Publications, 2000.
- [2] ČÁP, J. MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.
- [3] DRTÍLKOVÁ, I. *Dítě s hyperkinetickou poruchou*. Praha: Gasset, 2006. ISBN 80-903682-6-3.
- [4] GAJDOŠOVÁ, E., HERÉNYIOVÁ, G. *Rozvíjení emoční inteligence žáků*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-115-8.
- [5] JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0.
- [6] JUCOVIČOVÁ, D., ŽÁČKOVÁ, H. *Máte neklidné, nesoustředěné dítě*. Praha: D+H, 2007. ISBN 978-80-903-869-1-4.
- [7] JUCOVIČOVÁ, D., ŽÁČKOVÁ, H. *Neklidné a nesoustředěné dítě ve škole a v rodině*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2697-7.
- [8] KASÍKOVÁ H. *Kooperativní učení, kooperativní škola*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-712-1.
- [9] KOHOUTEK, R. et al. *Základy pedagogické psychologie*. Brno: CERM, 1996. ISBN 80-85867-94-X.

- [10] KREISLOVÁ, Z. *Krok za krokem 1. třídou*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2038-8.
- [11] MICHALOVÁ, Z. *Sonda do problematiky specifických poruch chování*. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 2007. ISBN 80-7311-075-X.
- [12] MUNDEN, A. ARCELUS, J. *Poruchy pozornosti a hyperaktivita*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-625-X.
- [13] PACLT, I. *Hyperkinetická porucha a poruchy chování*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1426-4.
- [14] PIPEKOVÁ, J. et al. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-65-6.
- [15] POKORNÁ, V. *Teorie a náprava vývojových poruch učení a chování*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-570-9.
- [16] PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-252-1.
- [17] RIEFOVÁ, S. *Nesoustředěné a neklidné dítě ve škole*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-287-4.
- [18] TRAIN, A. *Nejčastější poruchy chování u dětí*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-503-2.

Internetový zdroje

[19] Dokumenty. In: ASOCIACE PĚT P V ČR [online]. Asociace Pět P: 2009

[cit. 02.05.2011]. URL: < <http://www.petp.cz/stranky/dokumenty.php>>.

[20] Další aktivity - Program Pět P /Velký bratr, velká sestra/. In: Domek [online]. Domek: 2008-2011 [cit.02.05.2011]. URL:< <http://www.svpdomek.cz/program-pet-p.php>>.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ADHD Porucha pozornosti spojená s hyperaktivitou

Např. Například

Apod. A podobně

MŠ Mateřská škola

ZŠ Základní škola

Tj. To jest

PPP Pedagogicko psychologická poradna

SPC Speciálně pedagogické centrum

Ped. Pedagog

Tzv. Tak zvané

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA P I: ROZHOVOR - Pedagog 1.

PŘÍLOHA P II: ROZHOVOR - Pedagog 2.

PŘÍLOHA P III: ROZHOVOR - Pedagog 3.

PŘÍLOHA P IV: ROZHOVOR - Pedagog 4.

PŘÍLOHA P V: ROZHOVOR - Pedagog 5.

PŘÍLOHA P VI: ROZHOVOR - Pedagog 6.

PŘÍLOHA P VII: ROZHOVOR - Pedagog 7.

PŘÍLOHA P VIII: ROZHOVOR - Pedagog 8.

PŘÍLOHA IX: ROZHOVOR - Pedagog 9.

PŘÍLOHA X: ROZHOVOR - Pedagog 10.

PŘÍLOHA XI: ROZHOVOR – Rodič 1.

PŘÍLOHA XII: ROZHOVOR – Rodič 2.

PŘÍLOHA XIII: ROZHOVOR – Rodič 3.

PŘÍLOHA XIV: ROZHOVOR – Rodič 4.

PŘÍLOHA XV: ROZHOVOR – Rodič 5.

PŘÍLOHA XVI: ROZHOVOR – Rodič 6.

PŘÍLOHA XVII: ROZHOVOR – Rodič 7.

PŘÍLOHA XVIII: ROZHOVOR – Rodič 8.

PŘÍLOHA XIX: ROZHOVOR – Rodič 9.

PŘÍLOHA XX: ROZHOVOR – Rodič 10.

PŘÍLOHA P I: ROZHOVOR - PEDAGOG 1.

1. Kdy, nebo v jakých situacích mají podle vás děti s ADHD problém s navázáním přátelského kontaktu?

„Problémové situace vznikají především při konfrontaci názorů (K1), jelikož se domnívám, že děti s ADHD si snaží prosazovat vlastní názory za každou cenu (K2). Když je po dítěti vyžadována spolupráce s ostatními dětmi (K3). Mám zkušenost, že si děti s ADHD rády organizují práci po svém (K4) a činí jim potíže se podvolit názorům ostatních dětí (K5).“

2. Co podle vás může být důvodem toho, že děti s ADHD mají potíže s navazováním pozitivních sociálních vztahů k ostatním dětem?

„Dětem komplikuje vztahy s ostatními dětmi především jejich vlastní ego (K1). Mám zkušenost, že si často děti s ADHD nepřipustí svou vlastní chybu (K2) a bývají často agresivní při prosazování svých vlastních názorů (K3) a to jim značně stěžuje vztahy s ostatními dětmi.“

3. Jakou roli podle vás hraje sebevědomí u dětí s ADHD při navazování zdravých sociálních vztahů a přátelství?

„Domnívám, že děti s ADHD mají v sociálních vztazích problém díky nízkému sebevědomí (K1). Sebedůvěru mohou mít jen v určitých oblastech (K2).“

4. Co vidíte jako následek situace, jestliže děti s ADHD nemají přátelské vztahy s ostatními dětmi?

„Dítě se může stát egocentrické (K1), citově vyprahlé (K2), stojí na okraji v kolektivu, stává se outsiderem (K3), snaží se na sebe upozorňovat všemi různými způsoby i za cenu zhoršeného prospěchu a výchovných problémů (K4).“

5. Myslíte si, že problém „nálepkování“ dětí s ADHD ze strany učitele se může negativně odrazit na vztazích s ostatními dětmi?

„Domnívám se, že učitel by měl k dětem promlouvat a vysvětlovat jim důvody, proč se s dítětem s ADHD jedná jinak než s ostatními (K1). Důležité je složení dětí v třídním ko-

lektivitu, jestli děti pochopí problémy, které dítě má. Pokud děti nepochopí „zvláštnosti“ dítěte s ADHD mohou mu ubližovat (K2), popřípadě jsou ohroženi i šikanou (K3). Důležitý je vhodný přístup učitele.“

6. Jakými způsoby byste podpořili pozitivní včleňování dětí s ADHD do společnosti svých vrstevníků a spolupráci s ostatními dětmi?

„Myslím si, že je důležitá úzká spolupráce s rodiči (K1). Spolupráci bych podpořil prací v různě početných skupinách (K2), komunitní kruhy (K3) a také bych požádal 2-3 spolužáky, kteří jsou sociálně a citově zralí, aby dítě provázeli a pomáhali mu, pokud by bylo potřeba (K4).“

7. Jak byste hodnotil přínos programu Pět P podporujícího navazování společenských vztahů a trávení volného času s „dospělým kamarádem“? Jaký to může mít smysl a přínos pro děti s ADHD?

„V určitých případech se domnívám, že by tato metoda mohla být přínosná (K1). Je důležité určení si pravidel, které by si měly obě strany, tj. dítě i jeho „dospělý kamarád“ dohodnout (K2). Pro efektivnost těchto programů je důležité, aby dítě bylo schopno respektovat autoritu (K3) a také je přínosné, když oba mají stejné nebo podobné zájmy (K4). Osobnost „dospělého kamaráda“ by měla být na vysoké úrovni, aby byl schopen být pro dítě vzorem (K5).“

8. Myslíte si, nebo máte zkušenost s tím, jestli členství a angažovanost dětí s ADHD v různých sportovních družstvech, nebo zájmových kroužcích, může napomáhat tomu, že mají lepší vztahy s ostatními dětmi?

„Nemyslím si, že díky mimoškolním aktivitám mohou lépe navazovat vztahy s ostatními dětmi (K1). Sociální vztahy dítěte s ADHD nezáleží na tom, zda-li se angažuje v různých kroužcích, ale na tom, do jaké míry se dítě dokáže přizpůsobit společnosti (K2).“

PŘÍLOHA P II: ROZHOVOR - PEDAGOG 2.

- 1. Kdy, nebo v jakých situacích mají podle vás děti s ADHD problém s navázáním přátelského kontaktu?**

„Především, když se děti setkávají s novými lidmi (K6), nebo v neznámém prostředí (K7), kde se mohou cítit nejistě (K8).“

- 2. Co podle vás může být důvodem toho, že děti s ADHD mají potíže s navazováním pozitivních sociálních vztahů k ostatním dětem?**

„Vztahy komplikuje především to, že ostatní děti nechápu specifické vzorce chování u dítěte s ADHD. Nerozumí tomu proč má problémy se soustředěním a vyrušuje ostatní, vykřikuje a mluví nahlas, přestože ostatní pracují (K4). To jim z pohledu pedagoga značně způsobuje problémy se sociálním začleněním.“

- 3. Jakou roli podle vás hraje sebevědomí u dětí s ADHD při navazování zdravých sociálních vztahů a přátelství?**

„Mám zkušenost s tím, že děti s ADHD mají spíše nízké sebevědomí s pocity outsidera (K3). Jejich sebedůvěra je na tenkém ledě a dlouho jim trvá, než si vybudují pozici v kolektivu, ale také ve společnosti obecně (K4). Je zapotřebí u těchto dětí spoustu pochval a pozitivní motivace, která by jim sebevědomí alespoň částečně zvedla (K5).“

- 4. Co vidíte jako následek situace, jestliže děti s ADHD nemají přátelské vztahy s ostatními dětmi?**

„Následkem může být totální izolace (K5), vybití agresivity a vzteku (K6), podceňování a snižování sebedůvěry (K7).“

- 5. Myslíte si, že problém „nálepkování“ dětí s ADHD ze strany učitele se může negativně odrazit na vztazích s ostatními dětmi?**

„Domnívám se, že pokud třídou vládne nepochopení a odmítání hrozí vznik šikany těchto dětí, vystrčení z kolektivu, posměšky, přisuzování viny (K4). Spousta lidí nebo učitelů dítě hodnotí, aniž by věděli, co porucha pozornosti s hyperaktivitou obnáší (K5).“

6. Jakými způsoby byste podpořili pozitivní včleňování dětí s ADHD do společnosti svých vrstevníků a spolupráci s ostatními dětmi?

„Důraz by měl být kladen na komunikaci s celým třídním kolektivem (K5). Především vysvětlení ostatním dětem, proč dítě s ADHD občas své jednání nedokáže ovlivnit (K6). Pro dítě je důležitá pozitivní motivace a pochvaly (K7). Vstřícný, chápavý a pomáhající přístup učitele dítěti pomůže začlenit se mezi ostatní děti a bude s nimi i lépe spolupracovat (K8).“

7. Jak byste hodnotil přínos programu Pět P podporujícího navazování společenských vztahů a trávení volného času s „dospělým kamarádem“? Jaký to může mít smysl a přínos pro děti s ADHD?

„Tento program bych hodnotil velmi kladně (K6). Přínosný je především proto, že dítě získá sebevědomí, naučí se chovat v různých společenských situacích (K7). Důležité je, aby dotyčný „dospělý kamarád“ rozuměl problematice o ADHD (K8). Dítě v „kamarádovi“ může najít spojence, může se svěřit (K9). Dospělý mu může názorně ukazovat jaké je žádoucí společenské chování (K10). Také může pomáhat při nalézání nových vrstevnických kamarádů (K11).“

8. Myslíte si, nebo máte zkušenost s tím, jestli členství a angažovanost dětí s ADHD v různých sportovních družstvech, nebo zájmových kroužcích, může napomáhat tomu, že mají lepší vztahy s ostatními dětmi?

„Někdy ano (K3), ale dítě s ADHD se musí snažit přizpůsobit kolektivu (K4) jako celku. Záleží mnoho na sociální vyzrálosti ostatních dětí (K5).“

PŘÍLOHA P III: ROZHOVOR - PEDAGOG 3.

1. Kdy, nebo v jakých situacích mají podle vás děti s ADHD problém s navázáním přátelského kontaktu?

„Podle mého názoru jsou nejčastějšími situacemi, když je dítě s ADHD v třídním kolektivu zohledňováno a bráno jako výjimka (K9). Tyto situace nechápu ostatní děti, proč je dítěti dovoleno něco, co by si druhý dovolit nemohl, chápu to jako nespravedlnost (K10).“

2. Co podle vás může být důvodem toho, že děti s ADHD mají potíže s navazováním pozitivních sociálních vztahů k ostatním dětem?

„Domnívám se, že je komplikující především to, že dítě má problémy s dodržováním třídních a společenských pravidel (K5).“

3. Jakou roli podle vás hraje sebevědomí u dětí s ADHD při navazování zdravých sociálních vztahů a přátelství?

„Nemyslím si, že by děti s ADHD musely mít vždy nízké sebevědomí (K6). Kromě sebevědomí hraje roli i to jak je dítě sociálně vyzrálé a inteligentní (K7).“

4. Co vidíte jako následek situace, jestliže děti s ADHD nemají přátelské vztahy s ostatními dětmi?

„Následky se mohou projevovat vzdorovitostí vůči autoritám (K8), nejrůznější upozorňování na sebe samého a to i nevhodnými způsoby například provokace spolužáků, zesměšňování ostatních (K9).“

5. Myslíte si, že problém „nálepkování“ dětí s ADHD ze strany učitele se může negativně odrazit na vztazích s ostatními dětmi?

„Záleží na postoji, který zaujmou ostatní děti, ten může být pomáhající (K6) nebo naopak odmítavý (K7). Nálepkování dětí s ADHD vede k odmítavému postoji ostatních dětí a škodí vzájemným vztahům mezi dětmi (K8).“

6. Jakými způsoby byste podpořili pozitivní včleňování dětí s ADHD do společnosti svých vrstevníků a spolupráci s ostatními dětmi?

„Sociálními hrami (K9) a skupinovými pracemi (K10), nejdříve ve dvojicích a poté ve vícečetných skupinách.“

7. Jak byste hodnotil přínos programu Pět P podporujícího navazování společenských vztahů a trávení volného času s „dospělým kamarádem“? Jaký to může mít smysl a přínos pro děti s ADHD?

„Tento program má jednoznačný přínos (K12). A to především díky možnosti zprostředkovat dítěti kontakt na vrstevnické kamarády (K13).“

8. Myslíte si, nebo máte zkušenost s tím, jestli členství a angažovanost dětí s ADHD v různých sportovních družstvech, nebo zájmových kroužcích, může napomáhat tomu, že mají lepší vztahy s ostatními dětmi?

„Ano mohou mít lepší kamarádké vztahy (K6), jelikož budou moci v nějaké oblasti vyniknout (K7). To jim zvedne společenskou prestiž (K8). Úspěšnost dítěte závisí na tom jaké je jeho odhodlání se zdokonalovat a jeho píle (K9).“

PŘÍLOHA P IV: ROZHOVOR - PEDAGOG 4.

1. Kdy, nebo v jakých situacích mají podle vás děti s ADHD problém s navázáním přátelského kontaktu?

„Myslím si, že děti s ADHD mají problémy v situacích, kde se mají věnovat řízené činnosti (K11). Nejčastější situace bývají, když si nemůže organizovat práci podle sebe (K12) a když cítí k jinému dítěti nesympatie (K13).“

2. Co podle vás může být důvodem toho, že děti s ADHD mají potíže s navazováním pozitivních sociálních vztahů k ostatním dětem?

„Důvodem může být to, že ostatní děti odmítá (K6), preferuje vlastní klid a vlastní pravidla (K7).“

3. Jakou roli podle vás hraje sebevědomí u dětí s ADHD při navazování zdravých sociálních vztahů a přátelství?

„Domnívám se, že role sebevědomí hraje v sociálních vztazích velkou roli (K8). Záleží na tom, k jakému sebevědomí je vychováváno v rodině (K9). Příliš velké sebevědomí může být na překážku ve vztazích s ostatními dětmi (K10).“

4. Co vidíte jako následek situace, jestliže děti s ADHD nemají přátelské vztahy s ostatními dětmi?

„Následkem může být to, že dítě zaujme negativní postoj k mezilidským vztahům, nebude chtít vytvářet vztahy (K10) a když už ano, nebude se v nich umět správně chovat (K11), nebude mít v nikom důvěru (K12).“

5. Myslíte si, že problém „nálepkování“ dětí s ADHD ze strany učitele se může negativně odrazit na vztazích s ostatními dětmi?

„Nálepkování se může negativně projevit v sociálních vztazích (K9). Projeví se posmíváním, žalováním, provokováním ze strany ostatních dětí (K10).“

6. Jakými způsoby byste podpořili pozitivní včleňování dětí s ADHD do společnosti svých vrstevníků a spolupráci s ostatními dětmi?

„Prostřednictvím společenských her (K11), komunitních kruhů zaměřených na efektivní komunikaci mezi dětmi (K12). Asistent pedagoga může být také vhodným prostředníkem mezi dítětem s ADHD a ostatními dětmi (K13).“

7. Jak byste hodnotil přínos programu Pět P podporujícího navazování společenských vztahů a trávení volného času s „dospělým kamarádem“? Jaký to může mít smysl a přínos pro děti s ADHD?

„Myslím si, že přínos programu je velmi velký (K14), je nejlepším řešením. Dobrovolník může být pro dítě opora, prostředníkem mezi dítětem a ostatními dětmi (K15). Může pomoci při překonávání překážek (K16). Dobrovolník by měl být vzorem (K17).“

8. Myslíte si, nebo máte zkušenost s tím, jestli členství a angažovanost dětí s ADHD v různých sportovních družstvech, nebo zájmových kroužcích, může napomáhat tomu, že mají lepší vztahy s ostatními dětmi?

„Určitě ano (K10). Zájmy zvyšují prestiž, dítě stoupne na hodnotě v očích ostatních dětí (K11). Vynikne, jestliže má netradiční zájem (K12).“

PŘÍLOHA P V: ROZHOVOR - PEDAGOG 5.

1. Kdy, nebo v jakých situacích mají podle vás děti s ADHD problém s navázáním přátelského kontaktu?

„Když se dítě adaptuje na nové prostředí a neznámé lidi (K14), například při přechodu na novou školu (K15). Často také v situacích, když se dítě začne hádat (K16), není schopno ustoupit a respektovat názor jiného dítěte (K17).“

2. Co podle vás může být důvodem toho, že děti s ADHD mají potíže s navazováním pozitivních sociálních vztahů k ostatním dětem?

„Především neschopnost dítěte udělat kompromis (K8). V situacích kdy nedokáže ustoupit ze svých názorů a nepřipustí názor jiných (K9). Tato neschopnost udělat kompromis může vyústit v konflikty a agresivní chování dítěte (K10).“

3. Jakou roli podle vás hraje sebevědomí u dětí s ADHD při navazování zdravých sociálních vztahů a přátelství?

„Myslím si, že dítě s ADHD má potíže vytvořit si hlubší přátelský vztah. Domnívám se, že sebevědomí při tom nehraje podstatnou roli (K11), protože právě ono sebevědomí se vytváří díky mnoha faktorům, jako například školní úspěšnost, obliba mezi ostatními dětmi, přístup k výchově ze strany rodičů a styl pedagoga ve škole (K12).“

4. Co vidíte jako následek situace, jestliže děti s ADHD nemají přátelské vztahy s ostatními dětmi?

„Dítě se může uchýlovat k upozorňování na sebe nesprávným způsobem (K13). Nebo obrátí svou pozornost na jiné dítě, které je většinou slabší a v nejhorším případě se tak může stát iniciátorem šikany (K14).“

5. Myslíte si, že problém „nálepkování“ dětí s ADHD ze strany učitele se může negativně odrazit na vztazích s ostatními dětmi?

„Pedagog by se měl „nálepkování“ vyhnout a měl by být seznámen s problematikou ADHD (K11).“

6. Jakými způsoby byste podpořili pozitivní včleňování dětí s ADHD do společnosti svých vrstevníků a spolupráci s ostatními dětmi?

„Je nutné **pracovat s celým kolektivem za pomoci různých společenských her (K14)** a **vyvětlovat dítěti, že i ostatní děti mají své potřeby, své práva a očekávání (K15).**“

7. Jak byste hodnotil přínos programu Pět P podporujícího navazování společenských vztahů a trávení volného času s „dospělým kamarádem“? Jaký to může mít smysl a přínos pro děti s ADHD?

„Mám zkušenost s programem Pět P a zastávám názor, že tento **program je velmi přínosný (K18).**“

8. Myslíte si, nebo máte zkušenost s tím, jestli členství a angažovanost dětí s ADHD v různých sportovních družstvech, nebo zájmových kroužcích, může napomáhat tomu, že mají lepší vztahy s ostatními dětmi?

„Myslím si, že **zájmové činnosti jsou důležité a rozvíjející (K13)**, ale **nemyslím si, že by hrály významnou roli v lepších vztazích dítěte s ADHD s ostatními dětmi (K14).**“

PŘÍLOHA P VI: ROZHOVOR - PEDAGOG 6.

- 1. Kdy, nebo v jakých situacích mají podle vás děti s ADHD problém s navázáním přátelského kontaktu?**

„Nejčastější situace nastávají při **konfrontaci názorů (K18)** dítěte s ADHD s jiným dítětem. V situacích, když se **cítí v kolektivu nepřijat ostatními (K19)**. A při **konfliktech (K20)**.“

- 2. Co podle vás může být důvodem toho, že děti s ADHD mají potíže s navazováním pozitivních sociálních vztahů k ostatním dětem?**

„Myslím si, že důvodem je jejich **ego a příliš velké sebevědomí (K11)**.“

- 3. Jakou roli podle vás hraje sebevědomí u dětí s ADHD při navazování zdravých sociálních vztahů a přátelství?**

„**Příliš velké sebevědomí může komplikovat sociální vztahy dítěte s ADHD s ostatními dětmi (K13)**.“

- 4. Co vidíte jako následek situace, jestliže děti s ADHD nemají přátelské vztahy s ostatními dětmi?**

„Následkem může být **disociální až asociální chování (K15)**.“

- 5. Myslíte si, že problém „nálepkování“ dětí s ADHD ze strany učitele se může negativně odrazit na vztazích s ostatními dětmi?**

„Myslím si, že **nálepkování dětí s ADHD negativně ovlivňuje vztahy s ostatními dětmi (K12)**.“

- 6. Jakými způsoby byste podpořili pozitivní včleňování dětí s ADHD do společnosti svých vrstevníků a spolupráci s ostatními dětmi?**

„Pozitivní včleňování bych podpořila především **prací s celým kolektivem dětí (K16)**.“

7. Jak byste hodnotil přínos programu Pět P podporujícího navazování společenských vztahů a trávení volného času s „dospělým kamarádem“? Jaký to může mít smysl a přínos pro děti s ADHD?

„Program Pět P bych hodnotila **velmi kladně (K19)**. Dítě s ADHD se dostane do kolektivu dětí (K20).“

8. Myslíte si, nebo máte zkušenost s tím, jestli členství a angažovanost dětí s ADHD v různých sportovních družstvech, nebo zájmových kroužcích, může napomáhat tomu, že mají lepší vztahy s ostatními dětmi?

„Ano, zájmové činnosti mohou napomáhat vztahům (K15), ale dítě aby se mělo snažit přizpůsobit pravidlům a kladeným požadavkům i v této oblasti (K16).“

PŘÍLOHA P VII: ROZHOVOR - PEDAGOG 7.

1. Kdy, nebo v jakých situacích mají podle vás děti s ADHD problém s navázáním přátelského kontaktu?

„Nejčastějšími situacemi, kdy děti s ADHD mohou mít problémy, jsou podle mě zejména při adaptaci na nové prostředí, při přechodu na jinou školu, nebo do jiného kolektivu (K21). Ve skupině, kde jsou dány pravidla a řád, které děti s ADHD často nejsou schopny dodržet v plné míře (K22). Při střetu názorů s dospělým člověkem nebo i jiným dítětem (K23). Také situaci, když se dítě s ADHD setká i s jinými dětmi s ADHD nebo jinými problémovými dětmi (K24).“

2. Co podle vás může být důvodem toho, že děti s ADHD mají potíže s navazováním pozitivních sociálních vztahů k ostatním dětem?

„Myslím si, že nejvíce komplikující sociální vztahy dětí s ADHD jsou samy projevy syndromu ADHD a to přílišná impulzivita (K12), potíže s dodržováním pravidel (K13).“

3. Jakou roli podle vás hraje sebevědomí u dětí s ADHD při navazování zdravých sociálních vztahů a přátelství?

„Domnívám se, že při nevhodném přístupu k dítěti s ADHD může být sebevědomí narušeno vlivem negativního hodnocení ze strany učitele (K14). V důsledku toho, může mít dítě problémy s ostatními spolužáky. Naopak v případě, kdy dítě s ADHD má vysoké sebevědomí, může se v kolektivu prosazovat ve vůdčí roli, nadhodnocovat své schopnosti nad schopnostmi ostatních, až po projevy agresivity vůči ostatním dětem (K15).“

4. Co vidíte jako následek situace, jestliže děti s ADHD nemají přátelské vztahy s ostatními dětmi?

„Nedostatek pozitivního sociálního kontaktu se určitě mohou děti s ADHD cítit osamocně (K16) a jejich zájmy se mohou ubírat nevhodným směrem (K17). V období dospívání mohou děti s ADHD nadbytek své energie vybijet nevhodným způsobem, až delikventním způsobem (K18), v horších případech.“

5. Myslíte si, že problém „nálepkování“ dětí s ADHD ze strany učitele se může negativně odrazit na vztazích s ostatními dětmi?

„Nálepkování dětí s ADHD ovlivňuje ostatní děti v kolektivu a to především tím způsobem, že mohou zaujímat vůči dětem s ADHD postoje vytvořené na základě předsudků (K13). Mohou pak děti s ADHD vnímat zkresleným pohledem (K14). Děti tak reagují především díky informacím, kterých se jim o dětech s ADHD dostává od učitele (K15).“

6. Jakými způsoby byste podpořili pozitivní včleňování dětí s ADHD do společnosti svých vrstevníků a spolupráci s ostatními dětmi?

„Považuji za důležité **pracovat s kolektivem (K17)** jako celkem. Důležité je **poradit dětem jak se mají zachovat v situacích, které mohou nastat a z nichž by hrozilo riziko konfliktu (K18)**. Před samotným kontaktem nebo skupinovou prací **děti informovat o tom, že dítě s ADHD by mohlo mít problém, a aby se snažily dítěti pomoci (K19)**. Společenské hry na podporu rozvoje komunikace (K20).“

7. Jak byste hodnotil přínos programu Pět P podporujícího navazování společenských vztahů a trávení volného času s „dospělým kamarádem“? Jaký to může mít smysl a přínos pro děti s ADHD?

„Přínos vidím **sociálnímu kontaktu s člověkem, který by měl být vzorem a měl by být seznámen s problematikou ADHD a měl by tak vědět jak k dítěti přistupovat a potlačit nevhodné projevy v chování (K21)**. Riziko vidím v ukončení projektu, kdy dítě svého „kamaráda“ pravděpodobně ztratí, což pro něj může být nemotivující (K22).“

8. Myslíte si, nebo máte zkušenost s tím, jestli členství a angažovanost dětí s ADHD v různých sportovních družstvech, nebo zájmových kroužcích, může napomáhat tomu, že mají lepší vztahy s ostatními dětmi?

„Dítě s ADHD může mít lepší vztahy s ostatními dětmi (K17), ale je podstatné, jak se v rámci těchto aktivit chová a zda je schopno podřídit se společenským pravidlům (K18).“

PŘÍLOHA P VIII: ROZHOVOR - PEDAGOG 8.

1. Kdy, nebo v jakých situacích mají podle vás děti s ADHD problém s navázáním přátelského kontaktu?

„Domnívám se, že častými situacemi mohou být při seznamování s novými vrstevníky (K25), při adaptaci na nové doposud neznámé prostředí (K26). Dalšími situacemi mohou být, když dítě něco potřebuje (K27). Často se může z běžného požádání o půjčení nějaké věci stát konflikt, hlavně z důvodů, že děti s ADHD neví jak přistupovat k ostatním přátelským způsobem a mnohdy nevědomky to dělají opačně (K28).“

2. Co podle vás může být důvodem toho, že děti s ADHD mají potíže s navazováním pozitivních sociálních vztahů k ostatním dětem?

„Děti s ADHD nemusí vůči ostatním dětem působit důvěryhodným dojmem (K14), díky problémům v komunikaci, přílišné impulzivité (K15), a sklonům k agresivnímu jednání (K16).“

3. Jakou roli podle vás hraje sebevědomí u dětí s ADHD při navazování zdravých sociálních vztahů a přátelství?

„Děti s ADHD mají spíše malou sebedůvěru, ale mohou to skrývat za masku a předstírat suverenitu a sebedůvěru (K16).“

4. Co vidíte jako následek situace, jestliže děti s ADHD nemají přátelské vztahy s ostatními dětmi?

„Vidím dva možné způsoby, jak se děti mohou postavit k samotě. První je, stáhnutí se do sebe (K19), nedůvěra (K20) a izolace od okolí (K21). Druhý způsob může být postavení do opozice (K22), manipulace s ostatními dětmi pro svůj vlastní prospěch (K23), agresivní chování (K24) a vůdčí sklony v kolektivu (K25).“

5. Myslíte si, že problém „nálepkování“ dětí s ADHD ze strany učitele se může negativně odrazit na vztazích s ostatními dětmi?

„Myslím si, že se nálepkování může negativně odrazit na vztazích s ostatními dětmi (K16). Ostatní děti mohou začít „nálepky“ používat proti dítěti s ADHD (K17).“

6. Jakými způsoby byste podpořili pozitivní včleňování dětí s ADHD do společnosti svých vrstevníků a spolupráci s ostatními dětmi?

„Pozitivní včleňování lze podpořit prostřednictvím [kolektivních společenských her \(K21\)](#), [sportovních her a pohybových aktivit ve skupinách \(K22\)](#).“

7. Jak byste hodnotil přínos programu Pět P podporujícího navazování společenských vztahů a trávení volného času s „dospělým kamarádem“? Jaký to může mít smysl a přínos pro děti s ADHD?

„Mám zkušenost s programem Pět P a jsem přesvědčen, že je [velmi přínosný \(K23\)](#). Poskytuje dítěti [individuální přístup a přátelský vztah s člověkem, který je připraven na specifické rysy jeho chování a náležitě k němu i přistupuje \(K24\)](#).“

8. Myslíte si, nebo máte zkušenost s tím, jestli členství a angažovanost dětí s ADHD v různých sportovních družstvech, nebo zájmových kroužcích, může napomáhat tomu, že mají lepší vztahy s ostatními dětmi?

„Určitě může mít lepší vztahy s ostatními [\(K19\)](#). Je to pro dítě možnost, jak najít kamarády v oblasti, o kterou se zajímá a znamenat podporu také v tom, že je v určité oblasti schopné a to může přispět k jeho sebedůvěře [\(K20\)](#).“

PŘÍLOHA P IX: ROZHOVOR - PEDAGOG 9.

1. Kdy, nebo v jakých situacích mají podle vás děti s ADHD problém s navázáním přátelského kontaktu?

„V afektu (K29), při práci ve skupinách (K30), při adaptaci na nové prostředí (K31).“

2. Co podle vás může být důvodem toho, že děti s ADHD mají potíže s navazováním pozitivních sociálních vztahů k ostatním dětem?

„Myslím si, že hlavním důvodem je agresivita (K17). A také to, že se dítě snaží navázat vztah nebo přátelství nesprávnými formami, jako například žducháním, provokováním ostatních, dále grimasy, slovní útoky, podřívá schopnosti ostatních dětí a žaluje na ně (K18).“

3. Jakou roli podle vás hraje sebevědomí u dětí s ADHD při navazování zdravých sociálních vztahů a přátelství?

„Při navazování sociálních vztahů je spíše zapotřebí vyšší sebedůvěry (K17). Nízké sebevědomí může způsobit, že se dítě s ADHD projevuje disociálně (K18).“

4. Co vidíte jako následek situace, jestliže děti s ADHD nemají přátelské vztahy s ostatními dětmi?

„Následkem může být agresivita (K26), soupeřivost s ostatními dětmi, lhaní a žalování (K27).“

5. Myslíte si, že problém „nálepkování“ dětí s ADHD ze strany učitele se může negativně odrazit na vztazích s ostatními dětmi?

„Ano, nálepkování je nevhodné (K18). Učitel může u ostatních dětí vyvolat pocit, že dítě s ADHD není dobrým kamarádem, když neumí poslouchat paní učitelku – což může vést děti k názoru, že s takovým žákem, kterého paní učitelka neustále napomíná, se bavit nebudeme (K19).“

6. Jakými způsoby byste podpořili pozitivní včleňování dětí s ADHD do společnosti svých vrstevníků a spolupráci s ostatními dětmi?

„Vyzdvihováním kladných stránek dítěte s ADHD (K23). Zapojení pomocí her (K24). Naučit i ostatní děti, aby ocenily, když se dítěti s ADHD něco povede (K25). Učitel by měl chválit dítě za maličkosti (K26).“

7. Jak byste hodnotil přínos programu Pět P podporujícího navazování společenských vztahů a trávení volného času s „dospělým kamarádem“? Jaký to může mít smysl a přínos pro děti s ADHD?

„Program Pět P může být formou motivace pro dítě s ADHD (K25). Přínos vidím v tom, že se dítě naučí lépe komunikovat (K26). Dospělý mu může pomoci navazovat nové přátelské vztahy (K27). Dospělý mu ukazuje, jak se má ve společnosti chovat (K28) a měl by být vzorem pro dítě (K29).“

8. Myslíte si, nebo máte zkušenost s tím, jestli členství a angažovanost dětí s ADHD v různých sportovních družstvech, nebo zájmových kroužcích, může napomáhat tomu, že mají lepší vztahy s ostatními dětmi?

„Ano, může lépe navazovat vztahy (K21). Dítě se v kroužku naučí dovednostem, může vyniknout a mít úspěch (K22). Je potřeba dítě vyzdvihnout před ostatními dětmi a poté se může stát zajímavou osobou (K23). Stejný koníček mezi dětmi podpoří lepší komunikaci a přátelství (K24).“

PŘÍLOHA P X: ROZHOVOR - PEDAGOG 10.

1. Kdy, nebo v jakých situacích mají podle vás děti s ADHD problém s navázáním přátelského kontaktu?

„Pokud dítě působí ve stejném kolektivu od první třídy ZŠ, děti si na jeho chování zvyknou a začínají vše brát jako samozřejmost. Problém nastane v případě, pokud dítě s ADHD **vy-mění školní kolektiv (K32)** např. z důvodu stěhování, mohou změny nastat také při **změně třídního učitele (K33)** nebo pokud **třídu začne navštěvovat další problematický žák (K34)**.“

2. Co podle vás může být důvodem toho, že děti s ADHD mají potíže s navazováním pozitivních sociálních vztahů k ostatním dětem?

„Dítě s ADHD často **odmítá vrstevníky, bývá samotářské (K19)**. Na sociální úrovni má problémy s navazováním vztahů. Je **neschopné ovládat své impulsy, ve škole se projevuje rušivě (K20)**.“

3. Jakou roli podle vás hraje sebevědomí u dětí s ADHD při navazování zdravých sociálních vztahů a přátelství?

„Myslím si, že **role sebevědomí hraje podstatnou roli (K19)**, pokud mají děti **nižší sebevědomí - často si tyto děti nevěří, podceňují se, nedokáží prodat své znalosti (K20)**.“

4. Co vidíte jako následek situace, jestliže děti s ADHD nemají přátelské vztahy s ostatními dětmi?

„Na sociální úrovni mají **problémy s navazováním vztahů (K28)**.“

5. Myslíte si, že problém „nálepkování“ dětí s ADHD ze strany učitele se může negativně odrazit na vztazích s ostatními dětmi?

„**Nálepkování se negativně odráží v třídním kolektivu (K20)**. Absolutně těmto dětem **nedávat žádnou „nálepku“ (K21)**. **Začleňovat je do kolektivu, neupozorňovat na jejich odchylky v chování (K22)**.“

6. Jakými způsoby byste podpořili pozitivní včleňování dětí s ADHD do společnosti svých vrstevníků a spolupráci s ostatními dětmi?

„Zapojit do školního kolektivu, zapojovat do skupinové práce (K27), svěřovat drobné úkoly např. mazání tabule, rozdávání sešitů (K28), vyzvednout jeho kvality, znalosti (K29).“

7. Jak byste hodnotil přínos programu Pět P podporujícího navazování společenských vztahů a trávení volného času s „dospělým kamarádem“? Jaký to může mít smysl a přínos pro děti s ADHD?

„Neuznávám toto „násilné začleňování do kolektivu (K30).“

8. Myslíte si, nebo máte zkušenost s tím, jestli členství a angažovanost dětí s ADHD v různých sportovních družstvech, nebo zájmových kroužcích, může napomáhat tomu, že mají lepší vztahy s ostatními dětmi?

„Určitě (K25).“

PŘÍLOHA P XI: ROZHOVOR - RODIČ 1.

- 1. Kdy, nebo v jakých situacích mají podle vás děti s ADHD problém s navázáním přátelského kontaktu?**

„Při hře s ostatními dětmi (K1), ve skupinové práci (K2), při soutěžích když dítě prohraje (K3). V kolektivu dětí, které jsou soutěživé, temperamentní, dominantní (K4).“

- 2. Co podle vás může být důvodem toho, že děti s ADHD mají potíže s navazováním pozitivních sociálních vztahů k ostatním dětem?**

„Introvertní povaha dítěte (K1), nenaváže kontakt sám od sebe, vyčkává do doby, kdy si ho nějaký kamarád vyhledá (K2). Nedostatek empatie (K3), dominance dítěte samotného (K4) a dominance ostatních dětí (K5), z tohoto vznikají konflikty.“

- 3. Jakou roli podle vás hraje sebevědomí u dětí s ADHD při navazování zdravých sociálních vztahů a přátelství?**

„Vyšší sebevědomí dítěte by mohlo pomoci navazovat přátelské vztahy s ostatními dětmi (K1).“

- 4. Co vidíte jako následek situace, jestliže děti s ADHD nemají přátelské vztahy s ostatními dětmi?**

„Psychické problémy (K1), izolace od společnosti (K2), dítě začne potlačovat své pocity (K3) a může se začít chovat disociálně (K4).“

- 5. Myslíte si, že problém „nálepkování“ dětí s ADHD ze strany učitele se může negativně odrazit na vztazích s ostatními dětmi?**

„Myslím si, že ostatní děti začnou „nálepky“ dítěte promítat do vlastního vztahu k dítěti s ADHD (K1). To u dítěte s ADHD může přispět k nižšímu sebevědomí a sebehodnocení (K2).“

6. Jakými způsoby byste podpořili pozitivní včleňování dětí s ADHD do společnosti svých vrstevníků a spolupráci s ostatními dětmi?

„Řízené aktivity, společenské hry, týmová spolupráce, hry které nebudou soutěživé, ale zaměřené na komunikaci dětí, aby byly schopny mezi sebou spolupracovat (K1).“

7. Jak byste hodnotil přínos programu Pět P podporujícího navazování společenských vztahů a trávení volného času s „dospělým kamarádem“? Jaký to může mít smysl a přínos pro děti s ADHD?

„Program je určitě přínosný (K1), dítě se pod vedením dospělého kamaráda naučí jak vytvářet vazby s ostatními dětmi. Dítě se také naučí jak smysluplně trávit svůj volný čas a seznámí se s novými kamarády (K2).“

8. Myslíte si, nebo máte zkušenost s tím, jestli členství a angažovanost dětí s ADHD v různých sportovních družstvech, nebo zájmových kroužcích, může napomáhat tomu, že mají lepší vztahy s ostatními dětmi?

„Pro dítě může být výhodou, pokud je něčím zajímavé (K1). Pokud je jeho zájem navíc netradiční a výjimečný (K2), může jeho zájem vzbudit v ostatních dětech zvědavost a tím se může otevřít snadnější cesta navázat s někým kamarádský vztah (K3).“

PŘÍLOHA P XII: ROZHOVOR - RODIČ 2.

1. Kdy, nebo v jakých situacích mají podle vás děti s ADHD problém s navázáním přátelského kontaktu?

„Ve strukturovaných situacích (K5). V situacích, kdy se dítě musí podřídit autoritě, spolužákům, pravidlům (K6) V situacích, když vyplují napovrch emoční potíže a impulzivní jednání dětí (K7). V situacích, kdy děti s ADHD narušují prostor ostatních dětí (K8).“

2. Co podle vás může být důvodem toho, že děti s ADHD mají potíže s navazováním pozitivních sociálních vztahů k ostatním dětem?

„Nedostatek empatie (K6) a to, že děti neustále narušují hranice osobní zóny ostatních dětí (K7), porušují pravidla (K8).“

3. Jakou roli podle vás hraje sebevědomí u dětí s ADHD při navazování zdravých sociálních vztahů a přátelství?

„Pokud má nízké sebevědomí, projevuje se k ostatním dětem nevhodným způsobem a to způsobí že je začnou odmítat (K2).“

4. Co vidíte jako následek situace, jestliže děti s ADHD nemají přátelské vztahy s ostatními dětmi?

„Následkem mohou být navazující závažnější problémy v chování, sociálně patologické chování disociálního a asociálního charakteru (K5).“

5. Myslíte si, že problém „nálepkování“ dětí s ADHD ze strany učitele se může negativně odrazit na vztazích s ostatními dětmi?

„Ano, může se negativně odrazit (K3). Děti zaujmou vůči dítěti odmítavý postoj (K4). V kolektivu dětí je důležité, aby se dítě zbavilo „nálepk“ darebák, nevychovanec (K5). Sama diagnóza ovšem vede k tomu, že se učitel nad problémem zamyslí a zvolí k dítěti individuální přístup (K6).“

6. Jakými způsoby byste podpořili pozitivní včleňování dětí s ADHD do společnosti svých vrstevníků a spolupráci s ostatními dětmi?

„Skupinová činnost (K2), pozitivní motivace a chvála dítěte (K3).“

7. Jak byste hodnotil přínos programu Pět P podporujícího navazování společenských vztahů a trávení volného času s „dospělým kamarádem“? Jaký to může mít smysl a přínos pro děti s ADHD?

„Velmi kladně (K3), dospělý kamarád nepůsobí pouze jako autorita, ale jejich vztah je také o přátelství (K4). To je velmi přínosné, protože děti s ADHD se často cítí osaměle (K5).“

8. Myslíte si, nebo máte zkušenost s tím, jestli členství a angažovanost dětí s ADHD v různých sportovních družstvech, nebo zájmových kroužcích, může napomáhat tomu, že mají lepší vztahy s ostatními dětmi?

„Ano může napomáhat (K4), vhodné je také volit pro děti s ADHD volnočasové aktivity, které jsou méně strukturované (K5).“

PŘÍLOHA P XIII: ROZHOVOR - RODIČ 3.

- 1. Kdy, nebo v jakých situacích mají podle vás děti s ADHD problém s navázáním přátelského kontaktu?**

„V situacích, když jej ostatní děti provokují (K9). Při hádkách, když nehodlá slevit ze svého názoru (K10).“

- 2. Co podle vás může být důvodem toho, že děti s ADHD mají potíže s navazováním pozitivních sociálních vztahů k ostatním dětem?**

„Důvodem může být to, že děti s ADHD jsou snadno vyprovokovatelné, citově nestabilní a mají ulpívavé chování (K9).“

- 3. Jakou roli podle vás hraje sebevědomí u dětí s ADHD při navazování zdravých sociálních vztahů a přátelství?**

„Sebevědomí je důležité v sociálních vztazích (K3). Nízké sebevědomí oslabuje schopnost navazovat kvalitní sociální vztahy s ostatními dětmi (K4).“

- 4. Co vidíte jako následek situace, jestliže děti s ADHD nemají přátelské vztahy s ostatními dětmi?**

„Jako následek může být depresivní nálada (K6) nebo agresivní chování (K7).“

- 5. Myslíte si, že problém „nálepkování“ dětí s ADHD ze strany učitele se může negativně odrazit na vztazích s ostatními dětmi?**

„Nálepkování negativně ovlivňuje ostatní děti (K7) tím způsobem, že jsou potom k dítěti s ADHD odmítavé a nepřijmou ho mezi sebe jako rovnocenného člena skupiny (K8).“

- 6. Jakými způsoby byste podpořili pozitivní včleňování dětí s ADHD do společnosti svých vrstevníků a spolupráci s ostatními dětmi?**

„Vhodné mohou být sportovní aktivity, kulturní akce s ostatními dětmi (K4).“

- 7. Jak byste hodnotil přínos programu Pět P podporujícího navazování společenských vztahů a trávení volného času s „dospělým kamarádem“? Jaký to může mít smysl a přínos pro děti s ADHD?**

„Program bych hodnotila kladně (K6) a přínosný je především tím způsobem, že se dítěti věnuje člověk, který mu rozumí (K7).“

8. Myslíte si, nebo máte zkušenost s tím, jestli členství a angažovanost dětí s ADHD v různých sportovních družstvech, nebo zájmových kroužcích, může napomáhat tomu, že mají lepší vztahy s ostatními dětmi?

„Ano, zájmové činnosti napomáhají sociálním vztahům mezi dětmi (K6).“

PŘÍLOHA P XIV: ROZHOVOR - RODIČ 4.

- 1. Kdy, nebo v jakých situacích mají podle vás děti s ADHD problém s navázáním přátelského kontaktu?**

„Když porušuje všeobecně dohodnutá třídní pravidla (K11). A když se snaží v kolektivu prosadit (K12).“

- 2. Co podle vás může být důvodem toho, že děti s ADHD mají potíže s navazováním pozitivních sociálních vztahů k ostatním dětem?**

„Důvodem je to, že dítě porušuje pravidla (K10). Často se hádá s ostatními dětmi (K11) a velmi špatně se přizpůsobuje (K12).“

- 3. Jakou roli podle vás hraje sebevědomí u dětí s ADHD při navazování zdravých sociálních vztahů a přátelství?**

„Vlivem vyššího sebevědomí nemusí mít dostatečnou pokoru před autoritou (K5).“

- 4. Co vidíte jako následek situace, jestliže děti s ADHD nemají přátelské vztahy s ostatními dětmi?**

„Myslím si, že dítě může mít mrzutou, smutnou náladu (K8). Budu příliš uzavřené do sebe (K9).“

- 5. Myslíte si, že problém „nálepkování“ dětí s ADHD ze strany učitele se může negativně odrazit na vztazích s ostatními dětmi?**

„Ano, nálepkování je v kolektivu dětí nevhodné a škodí sociálním vztahům (K9).“

- 6. Jakými způsoby byste podpořili pozitivní včleňování dětí s ADHD do společnosti svých vrstevníků a spolupráci s ostatními dětmi?**

„Dítě bych zapojovala do společenského dění v kolektivu svých vrstevníků a vhodný je i dostatek mimoškolních aktivit (K5).“

- 7. Jak byste hodnotil přínos programu Pět P podporujícího navazování společenských vztahů a trávení volného času s „dospělým kamarádem“? Jaký to může mít smysl a přínos pro děti s ADHD?**

„Ano, myslím si že může být prospěšný (K8).“

- 8. Myslíte si, nebo máte zkušenost s tím, jestli členství a angažovanost dětí s ADHD v různých sportovních družstvech, nebo zájmových kroužcích, může napomáhat tomu, že mají lepší vztahy s ostatními dětmi?**

„Domnívám se, že [zájmová činnost pomáhá vztahům mezi dětmi \(K7\)](#).“

PŘÍLOHA P XV: ROZHOVOR - RODIČ 5.

- 1. Kdy, nebo v jakých situacích mají podle vás děti s ADHD problém s navázáním přátelského kontaktu?**

„Když se dítě dostane do kolektivu dětí, které nad ním mají převahu (K13). A v situacích, kdy se neshodne, nebo pohádá (K14).“

- 2. Co podle vás může být důvodem toho, že děti s ADHD mají potíže s navazováním pozitivních sociálních vztahů k ostatním dětem?**

„Myslím si, že důvodem je citová nestabilita, nejistota, nízké sebevědomí, uzavřená povaha a příliš impulzivní jednání (K13).“

- 3. Jakou roli podle vás hraje sebevědomí u dětí s ADHD při navazování zdravých sociálních vztahů a přátelství?**

„Domnívám se, že nízké sebevědomí snižuje schopnost navázat a udržet trvalejší přátelský vztah (K6).“

- 4. Co vidíte jako následek situace, jestliže děti s ADHD nemají přátelské vztahy s ostatními dětmi?**

„Jako možné následky mohou být osamělost dítěte (K10), upozorňování na sebe nevhodnými způsoby (K11).“

- 5. Myslíte si, že problém „nálepkování“ dětí s ADHD ze strany učitele se může negativně odrazit na vztazích s ostatními dětmi?**

„Nálepkování v kolektivu dětí je nevhodné (K10).“

- 6. Jakými způsoby byste podpořili pozitivní včleňování dětí s ADHD do společnosti svých vrstevníků a spolupráci s ostatními dětmi?**

„Prostřednictvím zájmových činností, kolektivními hrami (K6).“

- 7. Jak byste hodnotil přínos programu Pět P podporujícího navazování společenských vztahů a trávení volného času s „dospělým kamarádem“? Jaký to může mít smysl a přínos pro děti s ADHD?**

„Pozitivně hodnotím zejména přínos v tom smyslu, že dobrovolník se může stát pro dítě kamarádem a vzorem (K9).“

8. Myslíte si, nebo máte zkušenost s tím, jestli členství a angažovanost dětí s ADHD v různých sportovních družstvech, nebo zájmových kroužcích, může napomáhat tomu, že mají lepší vztahy s ostatními dětmi?

„Ano, díky zájmovým činnostem se zlepšují vztahy mezi dětmi (K8).“

PŘÍLOHA P XVI: ROZHOVOR - RODIČ 6.

- 1. Kdy, nebo v jakých situacích mají podle vás děti s ADHD problém s navázáním přátelského kontaktu?**

„Když se dítě dostane do kolektivu dalších problémových dětí (K15). Dále v situacích, kdy má spolupracovat (K16), nebo je po něm vyžadováno dodržování pravidel (K17).“

- 2. Co podle vás může být důvodem toho, že děti s ADHD mají potíže s navazováním pozitivních sociálních vztahů k ostatním dětem?**

„Vznětlivost, citová labilita (K14) a to, že dítě navazuje kontakt s ostatními dětmi nevhodnými způsoby (K15).“

- 3. Jakou roli podle vás hraje sebevědomí u dětí s ADHD při navazování zdravých sociálních vztahů a přátelství?**

„Sebevědomí je zapotřebí ve vztazích s ostatními dětmi (K7).“

- 4. Co vidíte jako následek situace, jestliže děti s ADHD nemají přátelské vztahy s ostatními dětmi?**

„Smutek (K12), odmítavý postoj k ostatním dětem (K13), stranění se od okolí (K14).“

- 5. Myslíte si, že problém „nálepkování“ dětí s ADHD ze strany učitele se může negativně odrazit na vztazích s ostatními dětmi?**

„Ano nálepkování nevhodně působí na ostatní děti (K11).“

- 6. Jakými způsoby byste podpořili pozitivní včleňování dětí s ADHD do společnosti svých vrstevníků a spolupráci s ostatními dětmi?**

„Zájmovými činnostmi různého zaměření (K7).“

- 7. Jak byste hodnotil přínos programu Pět P podporujícího navazování společenských vztahů a trávení volného času s „dospělým kamarádem“? Jaký to může mít smysl a přínos pro děti s ADHD?**

„Domnívám se, že program může být pro dítě přínosem (K10).“

- 8. Myslíte si, nebo máte zkušenost s tím, jestli členství a angažovanost dětí s ADHD v různých sportovních družstvech, nebo zájmových kroužcích, může napomáhat tomu, že mají lepší vztahy s ostatními dětmi?**

„Zájmové činnosti jednoznačně podle mého názoru napomáhají utváření kamarádských vztahů (K9).“

PŘÍLOHA P XVII: ROZHOVOR - RODIČ 7.

- 1. Kdy, nebo v jakých situacích mají podle vás děti s ADHD problém s navázáním přátelského kontaktu?**

„Myslím si, že časté situace vznikají při soutěživých aktivitách, když dítě prohrává (K18). Dále při hádkách (K19).“

- 2. Co podle vás může být důvodem toho, že děti s ADHD mají potíže s navazováním pozitivních sociálních vztahů k ostatním dětem?**

„Důvodem je podle mého názoru to, že se dítě stěží dokáže vcítit do pocitů druhých dětí (K16) a dělá mu problém samostatně navázat kontakt s cizím dítětem (K17).“

- 3. Jakou roli podle vás hraje sebevědomí u dětí s ADHD při navazování zdravých sociálních vztahů a přátelství?**

„Přiměřené sebevědomí je důležité pro sociální vztahy (K8).“

- 4. Co vidíte jako následek situace, jestliže děti s ADHD nemají přátelské vztahy s ostatními dětmi?**

„Dítě si vytvoří k lidem negativní postoj a nebude stát o sociální kontakt (K15).“

- 5. Myslíte si, že problém „nálepkování“ dětí s ADHD ze strany učitele se může negativně odrazit na vztazích s ostatními dětmi?**

„Ano nálepkování je nevhodné (K12).“

- 6. Jakými způsoby byste podpořili pozitivní včleňování dětí s ADHD do společnosti svých vrstevníků a spolupráci s ostatními dětmi?**

„Přihlášením dítěte do různých kroužků, volnočasové aktivity (K8).“

- 7. Jak byste hodnotil přínos programu Pět P podporujícího navazování společenských vztahů a trávení volného času s „dospělým kamarádem“? Jaký to může mít smysl a přínos pro děti s ADHD?**

„Ano, může být přínosný (K11).“

- 8. Myslíte si, nebo máte zkušenost s tím, jestli členství a angažovanost dětí s ADHD v různých sportovních družstvech, nebo zájmových kroužcích, může napomáhat tomu, že mají lepší vztahy s ostatními dětmi?**

„Ano, zájmové činnosti jsou pro děti s ADHD přínosné (K10).“

PŘÍLOHA P XVIII: ROZHOVOR - RODIČ 8.

- 1. Kdy, nebo v jakých situacích mají podle vás děti s ADHD problém s navázáním přátelského kontaktu?**

„Častými situacemi jsou, když se **dítě nemůže s někým na něčem domluvit, začne se hádat a neustoupí (K20).**“

- 2. Co podle vás může být důvodem toho, že děti s ADHD mají potíže s navazováním pozitivních sociálních vztahů k ostatním dětem?**

„**Nesnášenlivost vůči ostatním dětem (K18), impulzivnost a panovačnost (K19).** Důvodem je také to, že **vybočuje z kolektivu (K20).**“

- 3. Jakou roli podle vás hraje sebevědomí u dětí s ADHD při navazování zdravých sociálních vztahů a přátelství?**

„**Zdravé sebevědomí podporuje navazování vztahů mezi dětmi (K9).**“

- 4. Co vidíte jako následek situace, jestliže děti s ADHD nemají přátelské vztahy s ostatními dětmi?**

„**Domnívám se, že možnými následky může být nesnášenlivost vůči ostatním dětem (K16), agresivita (K17), nebo naopak stažení se do sebe (K18).**“

- 5. Myslíte si, že problém „nálepkování“ dětí s ADHD ze strany učitele se může negativně odrazit na vztazích s ostatními dětmi?**

„**Ano (K13), učitel by měl nálepkování zabránit (K14). Ostatní děti na nálepkování reagují, vnímají to a pak se v závislosti na tom utváří i jejich postoj k dítěti s ADHD (K15).**“

- 6. Jakými způsoby byste podpořili pozitivní včleňování dětí s ADHD do společnosti svých vrstevníků a spolupráci s ostatními dětmi?**

„**Zájmovými činnostmi s ostatními dětmi (K9).**“

- 7. Jak byste hodnotil přínos programu Pět P podporujícího navazování společenských vztahů a trávení volného času s „dospělým kamarádem“? Jaký to může mít smysl a přínos pro děti s ADHD?**

„**Nemám s tímto programem osobní zkušenost, ale domnívám se, že by mohl být přínosný (K12).**“

8. Myslíte si, nebo máte zkušenost s tím, jestli členství a angažovanost dětí s ADHD v různých sportovních družstvech, nebo zájmových kroužcích, může napomáhat tomu, že mají lepší vztahy s ostatními dětmi?

„Ano pomáhají (K11).“

PŘÍLOHA P XIX: ROZHOVOR - RODIČ 9.

- 1. Kdy, nebo v jakých situacích mají podle vás děti s ADHD problém s navázáním přátelského kontaktu?**

„V rizikových situacích, jako konflikt, afekt, neshody v názorech (K21).“

- 2. Co podle vás může být důvodem toho, že děti s ADHD mají potíže s navazováním pozitivních sociálních vztahů k ostatním dětem?**

„Paličatost, tvrdohlavost (K21), neústupnost dítěte (K22).“

- 3. Jakou roli podle vás hraje sebevědomí u dětí s ADHD při navazování zdravých sociálních vztahů a přátelství?**

„Vyšší sebevědomí může prospět ve vztazích s ostatními dětmi (K10).“

- 4. Co vidíte jako následek situace, jestliže děti s ADHD nemají přátelské vztahy s ostatními dětmi?**

„Pocity osamocení (K19). Může se začít projevovat agresivně, být vzdorovitý (K20).“

- 5. Myslíte si, že problém „nálepkování“ dětí s ADHD ze strany učitele se může negativně odrazit na vztazích s ostatními dětmi?**

„Nálepkování škodí dítěti a vytváří negativní klima ve třídním kolektivu (K16).“

- 6. Jakými způsoby byste podpořili pozitivní včlenování dětí s ADHD do společnosti svých vrstevníků a spolupráci s ostatními dětmi?**

„Podpořila bych včlenění zájmovými kroužky (K10).“

- 7. Jak byste hodnotil přínos programu Pět P podporujícího navazování společenských vztahů a trávení volného času s „dospělým kamarádem“? Jaký to může mít smysl a přínos pro děti s ADHD?**

„Přestože nemám zkušenost, myslím, že může být pro dítě přínosný (K13).“

- 8. Myslíte si, nebo máte zkušenost s tím, jestli členství a angažovanost dětí s ADHD v různých sportovních družstvech, nebo zájmových kroužcích, může napomáhat tomu, že mají lepší vztahy s ostatními dětmi?**

„Ano, zájmové činnosti utváří lepší vztahy nejen u dětí, ale také u dospělých. Jejich význam je pro sociální vztahy nenahraditelný (K12).“

PŘÍLOHA P XX: ROZHOVOR - RODIČ 10.

- 1. Kdy, nebo v jakých situacích mají podle vás děti s ADHD problém s navázáním přátelského kontaktu?**

„V situacích kde je mezi dětmi rivalita, nastávají hádky, konflikty (K22).“

- 2. Co podle vás může být důvodem toho, že děti s ADHD mají potíže s navazováním pozitivních sociálních vztahů k ostatním dětem?**

„Dítě nemá dostatek schopnosti vcítit se do pocitů ostatních dětí (K23), dále je důvodem to, že nedodrží všeobecná pravidla (K24).“

- 3. Jakou roli podle vás hraje sebevědomí u dětí s ADHD při navazování zdravých sociálních vztahů a přátelství?**

„Nízké sebevědomí neprospívá vztahům (K11).“

- 4. Co vidíte jako následek situace, jestliže děti s ADHD nemají přátelské vztahy s ostatními dětmi?**

„Dítě je úzkostné (K21), straní se okolí (K22), stěží buduje důvěrné vztahy (K23).“

- 5. Myslíte si, že problém „nálepkování“ dětí s ADHD ze strany učitele se může negativně odrazit na vztazích s ostatními dětmi?**

„Ano, domnívám se, že nálepkování je velmi negativní jev v kolektivu dětí (K17).“

- 6. Jakými způsoby byste podpořili pozitivní včleňování dětí s ADHD do společnosti svých vrstevníků a spolupráci s ostatními dětmi?**

„Zapojováním do společnosti svých vrstevníků, například letní tábory, soustředění, dostatek zájmových činností (K11).“

- 7. Jak byste hodnotil přínos programu Pět P podporujícího navazování společenských vztahů a trávení volného času s „dospělým kamarádem“? Jaký to může mít smysl a přínos pro děti s ADHD?**

„Nemám zkušenost, ale může být pro dítě motivující trávit čas s člověkem, který mu je kamarádem (K14).“

- 8. Myslíte si, nebo máte zkušenost s tím, jestli členství a angažovanost dětí s ADHD v různých sportovních družstvech, nebo zájmových kroužcích, může napomáhat tomu, že mají lepší vztahy s ostatními dětmi?**

„Ano jednoznačně napomáhají ke kamarádským vztahům (K13).“